

Vysoká škola ekonomická v Praze

Národohospodářská fakulta

Hlavní specializace: Hospodářská politika

**SROVNÁNÍ VLIVU RODINNÉ POLITIKY NA
NATALITU V ČR A VE ŠVÉDSKU V
LETECH 1993 – 2018**

diplomová práce

Autor: Josef Dvořák

Vedoucí práce: Ing. Lucia Bartůšková, Ph.D.

Rok: 2019

Prohlašuji na svou čest, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně
a s použitím uvedené literatury.

Josef Dvořák
V Praze, dne 20.8.2019

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Zpracovatel : **Bc. Josef Dvořák**
Studijní program: **Ekonomie a hospodářská správa**
Obor: **Hospodářská politika**
Název tématu: **Srovnání vlivu rodinné politiky na natalitu v ČR a ve Švédsku
v letech 1993 – 2018**

Zásady pro vypracování:

1. Cíl práce:
Cílem mé práce bude prokázat použitím regresního modelu pozitivní korelaci mezi finančními i nefinančními nástroji rodinné politiky (rodičovský příspěvek, přídavky na děti, porodné, počet předškolních zařízení apod.) a natalitou v ČR a ve Švédsku. Analýzou výsledků regresního modelu bude v práci prokázána vyšší efektivita švédské rodinné politiky. Současně bude práce identifikovat pomocí dotazníkového šetření ty finanční a nefinanční nástroje české rodinné politiky, které jsou považovány ekonomickými subjekty za důležité při rozhodování o založení rodiny.
2. Význam, aktuálnost nebo očekávaný přínos zvoleného tématu:
Rodinná politika a způsob jejího provádění je relevantním tématem v souvislosti s problematikou stárnutí populace a možných řešení. V rozvinutých západních zemích, zejména v Evropě, je dlouhodobě nízká míra plodnosti, která se pohybuje pod hranicí obnovy obyvatelstva (2,1 dítěte na ženu). Pro změnu tohoto trendu je zřejmě, kromě biologických procesů, potřeba i zásah státu. Vláda ČR si je vědoma, že stávající podpora rodin s dětmi není dostačující, proto plánuje zvýšit rodičovský příspěvek o 80 000 Kč. Přestože primárním cílem tohoto zvýšení je zlepšení ekonomické situace rodin, jedná se o úpravu části souboru faktorů, které ovlivňují rozhodování o pořízení dítěte.
3. Charakteristika teoretické části práce:
V teoretické části se budu nejprve věnovat populační politice a teoriím, které se jí zabývají. Dále bych se chtěl zaměřit na oba systémy, tedy švédský, která je charakteristický vysokou mírou přerozdělení a český, kde je sice míra rozložení příjmů v populaci jedna z nejrovnoměrnějších v Evropě (EU-SILC, 2018), ale míra přerozdělování není tak vysoká. U těchto systémů se budu věnovat jejich vývoji v čase, a možným vysvětlením dopadů na natalitu.
4. Charakteristika praktické části práce:
V praktické části se budu věnovat analýze efektivity jednotlivých nástrojů rodinné politiky v ČR a ve Švédsku. K tomuto účelu použiji regresní model, který jsem vytvořil při mém dřívějším výzkumu této oblasti (Dvořák, 2017). Původní model rozšířím o další důležité proměnné nefinančního charakteru tak, aby více odpovídal realitě. Tento model je mírnou modifikací výše zmíněného modelu od Helene Gauthier a Jan Hautzius (1997). Budu v něm zkoumat jaký vliv má zvýšení některé z dávek na růst nebo pokles plodnosti. Dále bude provedeno dotazníkové šetření mezi občany České Republiky tak, abych podpořil hypotézu o pozitivním vlivu dávek rodinné podpory na rozhodování o pořízení dítěte. Toto šetření by se mělo zaměřit na věkovou skupinu od 18 do 40 let, tedy na ty, kteří jsou tomuto rozhodování bezprostředně vystaveni. Následně budu analyzovat tyto výsledky a budu je srovnávat s výsledky regresního modelu.
5. Klíčová slova:
Porodnost, plodnost, Česká Republika, Švédsko, rodinná politika, sociální politika

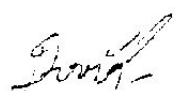
Rozsah práce: min 65 stran

Seznam odborné literatury:

1. BECKER, Gary S., et al. A Reformulation of the Economic Theory of Fertility. *The Quarterly Journal of Economics*, 1988, 103.1: 1-25.
2. CROSIGNANI, Pier Giorgio. Influence of life style factors on fertility rate. *Expert Review of Obstetrics & Gynecology*, 2009, 4.6: 635-646.
3. HOORENS, S., et al. Low fertility in Europe. Is there still reason to worry?, RAND Europe Monograph. MG-1080-RE, 2011.
4. CHESNAIS, Jean-Claude. "Fertility, Family, and Social Policy in Contemporary Western Europe." *Population and Development Review*, vol. 22, no. 4, 1996, pp. 729-739.
5. KALWIJ, ADRIAAN. "THE IMPACT OF FAMILY POLICY EXPENDITURE ON FERTILITY IN WESTERN EUROPE." *Demography*, vol. 47, no. 2, 2010, pp. 503-519.
6. KLUFOVÁ, R., POLÁKOVÁ Z. (2010). Demografické metody a analýzy: demografie české a slovenské populace. Wolters Kluwer Česká republika, Praha, 306 s.
7. TANASA, Serban. Politics, Culture and Fertility Trends. 2011. PhD Thesis. The University of Michigan.

Datum zadání diplomové práce: listopad 2018

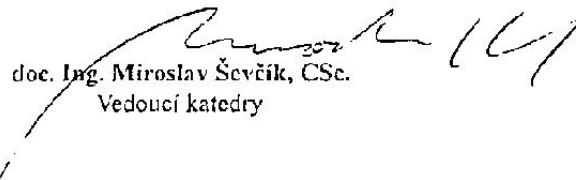
Termín odevzdání diplomové práce: květen 2019

Bc. Josef Dvořák
Řešitel

Ing. Lucie Bartůšková, Ph.D.
Vedoucí práce

doc. Ing. Miroslav Ševčík, CSc.
Vedoucí katedry

prof. Ing. Zdeněk Chytil, CSc.
Děkan NF VŠE

Abstrakt

Tato diplomová práce analyzuje vztah mezi natalitou a nastavením rodinné politiky. V práci jsou komparovány český a švédský systém rodinné politiky. Hlavním cílem bylo prokázat použitím regresního modelu pozitivní korelaci mezi finančními i nefinančními nástroji rodinné politiky (rodičovský příspěvek, přídavky na děti, porodné, počet předškolních zařízení apod.) a natalitou v ČR a ve Švédsku. Dále pomocí dotazníkového šetření identifikovat ty nástroje, které jsou důležité pro lidi při rozhodování o pořízení dítěte. Zkoumané období bylo v rozmezí let 1993 a 2018. Při výzkumu této problematiky bylo použito několik výzkumných metod jako jsou komparace na základě reprezentativních ukazatelů, regresní analýza a dotazníkové šetření. Regresní model byl sestaven a odhadnu pomocí metody nejmenších čtverců pro oba státy odděleně. Na základě výsledků této práce je možné lépe odhadnout, kam efektivně alokovat prostředky v rámci rodinné politiky. Jako klíčové pro míru plodnosti vycházejí v této práci rodičovský příspěvek, peněžitá pomoc v mateřství a opatření umožňující sladění rodinného a pracovního života.

Klíčová slova- Porodnost, plodnost, sociální politika, rodinná politika, dávky, ČR, Švédsko, regresní model

Abstract

This diploma thesis is analyzing relationship between natality and setting of family policies. In this paper are compared Czech and Swedish system of family policy. Main goal was to reveal positive correlation between financial benefits and benefits in kind (parental leave benefits, child allowances, child care) and natality in Czech Republic and Sweden. Further goal was, using questionnaire research, to examine politics, that are important for decision making about having children. Examined time range was between years 1993 and 2018. I used methods like comparison based on main variables, regression analysis and questionnaire. Regression model was set up based on least squares method for both countries separately. Based on results of this we can say, where should government allocate money in order to make family policy most effective. As key variables for fertility rate levels seems to be parental leave benefits and politics helping to coordinate private and work life.

Key words- Fertility, social policy, family policy, benefits, Czech Republic, Sweden, regression model

JEL klasifikace- J11, J13, J15

Obsah

Úvod	1
1. Teoretická část	3
1.1. Shrnutí současného poznání	3
1.1.1. Porodnost v ekonomické teorii	3
1.1.2. Teorie demografického přechodu	5
1.1.3. Výzkum v oblasti populační politiky	7
1.1.4. Výzkum rodinné politiky v ČR	12
1.2. Systém rodinné politiky v ČR	15
1.2.1. Přímé finanční nástroje rodinné politiky v ČR	16
1.2.2. Nepřímé finanční nástroje rodinné politiky v ČR	18
1.2.3. Služby pro rodiny v ČR	19
1.3. Systém rodinné politiky ve Švédsku	20
1.3.1. Nástroje přímé finanční podpory ve Švédsku	23
1.3.2. Nepřímé nástroje rodinné politiky ve Švédsku	26
1.3.3. Služby pro rodiny ve Švédsku	26
1.4. Srovnání nástrojů českého a švédského systému	27
2. Praktická část	28
2.1. Vývoj klíčových ukazatelů	28
2.1.1. Úhrnná plodnost	28
2.1.2. Výdaje na sociální a rodinnou politiku	31
2.1.3. Ukazatele slučitelnosti rodinného a pracovního života	34
2.2. Regresní analýza	37
2.2.1. Verbální model	37
2.2.2. Data	40
2.2.3. Ekonometrický model	42

2.2.4. Ekonometrická verifikace	44
2.2.5. Interpretace výsledků regresních modelů	46
2.3. Názory na systém rodinné politiky ČR - Dotazníkové šetření	50
2.3.1. Metodika zpracování dotazníkového šetření	51
2.3.2. Popisné charakteristiky souboru respondentů	51
2.3.3. Názory lidí na rodinnou politiku ČR	55
Závěr	63
Seznam použité literatury	69
Seznam tabulek	76
Seznam grafů	76
Přílohy	77
Příloha č.1- přehled výzkumu vlivu rodinné politiky na porodnost	77
Příloha č.2- Vývoj výše nástrojů rodinné politiky	78
Příloha č.3- Testy kvality ekonometrických modelů	81
Příloha č.4- Zajímavé vztahy z dotazníkového šetření	83
Příloha č.5- Použitý dotazník	84

Úvod

Systém rodinné politiky a jeho nastavení je často diskutovaným tématem v souvislosti s problematikou stárnutí populace a možných řešení. V rozvinutých západních zemích, zejména v Evropě, pozorujeme dlouhodobě nízkou míru plodnosti, která se pohybuje pod hranicí obnovy obyvatelstva (2,1 dítěte na ženu). Pro změnu tohoto trendu je zřejmá, krom biologických procesů, nutnost zásahu státu. V různých státech se přístup k rodinné politice liší. Například i vláda ČR si je vědoma, že stávající podpora rodin s dětmi není dostačující, proto plánuje zvýšit rodičovský příspěvek o 80 000 Kč a zavést další finanční příspěvky. Přesto, že primárním cílem tohoto zvýšení je zlepšení ekonomické situace rodin, jedná se o úpravu části souboru faktorů, které ovlivňují celkové rozhodování o pořízení dítěte. Diskuse probíhá okolo toho, do jakého typu opatření investovat, aby byly tyto prostředky vynaloženy co nejefektivněji a vliv na počet narozených dětí co největší.

V teoretické části této práce se budu napřed věnovat rozboru ekonomické a sociologické teorie, které se týkají tématu porodnosti jakožto klíčového determinantu ekonomického a společenského vývoje. Dále představím dosavadní výzkumy, které se zabývaly vlivem rodinné politiky na porodnost. Nakonec v této části popíšu a rozeberu systémy rodinné politiky ČR a Švédska.

V praktické části se budu věnovat výzkumu vlivu různých faktorů na natalitu prostřednictvím srovnání efektivity systémů rodinné politiky ČR a Švédska v období v letech 1993-2018. Napřed budou faktory srovnány podle vybraných ukazatelů, které mají vliv na reprodukční chování lidí. Jako hlavní metodu jsem zvolil odhad koeficientů klíčových parametrů ovlivňujících úhrnnou míru plodnosti. K tomu použiji regresní model odhadem metodou nejmenších čtverců. Pro každou zemi bude model mírně upraven tak, aby odpovídal implementovaným nástrojům rodinné politiky. Protože ne všechny parametry ovlivňující rozhodování o pořízení dítěte jsou kvantifikovatelné, podpořím výsledky regresního modelu dotazníkovým šetřením. Jeho prostřednictvím budu zjišťovat názory respondentů na nástroje rodinné politiky ČR a jejich preferencím v této oblasti obecně.

Cílem mé práce bude prokázat použitím regresního modelu pozitivní korelaci mezi finančními i nefinančními nástroji rodinné politiky (rodičovský příspěvek, přídavky na děti, porodné, počet předškolních zařízení apod.) a natalitou v ČR a ve Švédsku.

Analýzou výsledků regresního modelu prokázat vyšší efektivitu švédské rodinné politiky. Identifikovat pomocí dotazníkového šetření ty finanční dávky české rodinné politiky, které jsou považovány ekonomickými subjekty za důležité při rozhodování o založení rodiny. Identifikovat další nefinanční institucionální faktory ovlivňující toto rozhodnutí (např. podpora sladění pracovního a rodinného života)

Touto prací bych rád navázal na svůj předešlý výzkum této oblasti, kdy jsem zkoumal vliv dávek sociální politiky na porodnost v jednotlivých krajích ČR. Rád bych tuto práci rozšířil o mezinárodní rozměr, tedy komparovat český systém se systémem, kde přistupují k podpoře natality odlišně. Jako vhodného zástupce jsem vybral Švédsko. Dále jsem v dřívějším výzkumu narazil na možné zkreslení výsledků určitými behaviorálními jevy, které bych rád odhalil v této práci průzkumem názorů občanů ČR. Dále bych chtěl docílit nalezení dalších faktorů ovlivňujících míru porodnosti. (Dvořák, 2017)

1. Teoretická část

V teoretické části se budu nejprve věnovat populační politice a teoriím, které se jí zabývají. Dále bych se chtěl zaměřit na oba systémy, tedy Švédský, která je charakteristický vysokou mírou přerozdělení a Český, kde je sice míra rozložení příjmů v populaci jedna z nejrovnoměrnějších v Evropě (EU-SILC, 2018), přičemž míra přerozdělování není tak vysoká¹. U těchto systémů se budu věnovat jejich vývoji v čase, a možným vysvětlením dopadů na natalitu. Část budu věnovat popisu nástrojů rodinné politiky v ČR a ve Švédsku.

1.1. Shrnutí současného poznání

V této sekci teoretické části práce se budu věnovat analýze historických pohledů na význam porodnosti jako determinantu ekonomického vývoje. Dále budu mapovat výzkumné práce z ČR i ze zahraničí, které se týkají analýzy vztahu natality a rodinné politiky. Dotknu se zde i některých dalších, zejména sociologických, teorií jako je teorie demografického přechodu.

1.1.1. Porodnost v ekonomické teorii

Míra porodnosti neboli populační růst, byla v ekonomické teorii většinou vnímána jako podstatná proměnná pro růst ekonomický, a to jak v pozitivním, tak i v negativním smyslu. V učení merkantilistů byl populační růst vnímán jako faktor podporující růst ekonomický. V 18. a 19. století se populační růst zrychlil a společnost čelila opačnému problému než dnes, tedy příliš vysoké porodnosti. Toho si všiml v roce 1798 Thomas R. Malthus, když ve svém Eseji o principu populace (2002) formuloval populační zákon. Tím se snažil vysvětlit budoucí vývoj při pokračování tohoto trendu. Popisuje situaci, kdy počet obyvatel roste geometricky, zatímco objem zdrojů a potravin roste pouze aritmeticky. To by nutně znamenalo hladomory, nemoci a války, kterými

¹ OECD (2019), Tax revenue (indicator). doi: 10.1787/d98b8cf5-en

by se zredukoval počet obyvatel na udržitelný stav. Tyto predikce se však nenaplnily, protože technologický pokrok umožnil tento rozdíl překlenout. Jako podstatný vnímá populační růst J.M. Keynes (1936). Jeho přínos vidí autor v zvyšování poptávky, která je hlavním přispěvatelem pro ekonomický růst.

Ve druhé polovině 20. století se mezi ekonomy začal více uplatňovat mikroekonomický pohled na oblast populačního růstu. Tento přístup byl důležitý pro nastavení rodinné politiky tak, aby působila jako propopulační. Ekonomové se zaměřovali na faktory, které ovlivňují mladé lidi při rozhodování o pořízení potomků. Hlavními školami, které se zabývaly porodností, byly Chicagská a Pensylvánská. Lišily se v přístupu k vnímání dětí. Zatímco Chicagská škola pracuje s dětmi jako se spotřebními a kapitálovými statky, Pensylvánská se zaměřuje na endogenní preference při rozhodování o jejich pořízení. (Loužek, 2004)

Mezi prvními, kteří se začali věnovat ekonomické analýze porodnosti na mikroekonomické úrovni, byl Gary Becker patřící do Chicagské školy. V článku „Economic analysis of fertility“ (1960) analyzuje faktory, které mají vliv na rozhodování o pořízení potomka. Děti vnímá jako jeden ze spotřebních statků, přičemž poptávka po nich závisí na důchodu, nákladech na děti, dosaženém vzdělání, nejistotě budoucího vývoje a preferencích. Rozhodování o pořízení dětí je pak volbou mezi dětmi a jinými spotřebními statky. V aplikaci na mikroekonomickou teorii se tedy pak jedná o hledání optima spotřebitele při maximalizaci užitku. Za předpokladu, že jsou děti normální statek, mohla by působit státní rodinná politika snižováním nákladů na dítě přímo na zvýšení poptávky. To ale není v realitě možné, protože děti nejsou standardním normálním statkem. Vzhledem k biologickým faktorům spojeným s pořízením dítěte, má mnoho párů méně dětí, než by chtělo, a naopak některé jich mají více. Vzhledem k tomu, že se s dětmi nedá obchodovat, vstupuje do rozhodování faktor nejistoty. Tento nesoulad může být částečně zmírněn redistribucí dětí formou adopce. Becker si dále všímá klesající poptávky po dětech. Vysvětluje ho jako změnu preferencí u žen, kterým participace na trhu práce přináší lepší finanční ohodnocení, čímž rostou jejich oportunitní náklady.

Becker navázal na tento článek další publikací (Becker, Barro 1988), ve které rozšiřuje myšlenku optimalizace užitku o užitkovou křivku dětí. Autoři předpokládají, že rodiče jsou altruističtí, a tudíž mají zájem i na užitku jejich potomků. Společně tedy

vytváří dynastickou užítkovou křivku, která zahrnuje užítkové funkce rodičů i dětí. Dále se zabývají rozhodováním o pořízení dětí v obdobích nejistoty, jako jsou hospodářské krize a války. Docházejí ke zjištění, že při dlouhotrvající krizi se snižují mzdy, ale náklady na dítě zůstávají na stejné hladině, tím se zvyšují reálné náklady na dítě. Tím vysvětlují časté „baby boomy“ po skončení velkých krizí jako byla druhá světová válka nebo velká deprese. Tento jev popisují jako dorovnání deficitu vzniklého v průběhu krize.

Beckerův přístup rozporuje Paul Schultz (1980). Na rozdíl od něj označuje děti za investici. Tento model podle něj lépe odpovídá rozvojovým zemím, kde je větší míra úhrnné plodnosti, protože děti jsou vnímány jako investice do budoucna. Navíc považuje za důležitý faktor načasování plození dětí, který u Beckera chybí. Poptávka po dětech podle něj závisí na očekávání vzhledem k budoucímu vývoji a na jejich preferencích. Předpokládá měnící se poptávku po dětech v čase.

Pensylvánská škola se zaměřuje na endogenní preference a přirozenou plodnost. Jejimi zástupci jsou Easterlin, Pollak, Wachter (1980), kteří rozšiřují ve své práci v Beckerův model o funkci nezávislých preferencí a produkční funkci narozených. Tento model je ale poměrně komplikovaný a kvůli nedostatku dat těžko ověřitelný. Autoři se také zabývají rozdíly v porodnosti v rozvojových a rozvinutých zemích. Rozlišují dva druhy porodnosti, přirozenou a žádanou. Za přirozený typ porodnosti považují takovou, která není regulována antikoncepcí, náboženstvím, nebo státním nařízením a lidé se chovají podle své přirozenosti. Tato situace je bližší rozvojovým zemím. Druhá skupina, zejména vyspělých zemí, se vyznačuje tím, že tamní obyvatelé mohou různými prostředky kontrolovat počet dětí, který mají. Autoři se domnívají, že je důležité při zkoumání rozlišovat tyto dvě skupiny.

1.1.2. Teorie demografického přechodu

Vedle ekonomických faktorů sledujeme i další těžko měřitelné trendy ve vývoji porodnosti, které popisuje teorie demografického přechodu. Jedná se o jev, který začal v rozvinutých zemích v první polovině 18. století v souvislosti s technologickou a ekonomickou úrovní společnosti. Projevuje se jako pokles hodnot porodnosti

a úmrtnosti z vysokých a nestabilních hodnot na nízké a stálé, což se projevuje jako dlouhodobá změna věkového rozložení obyvatelstva. Tento proces vede k rozšíření věkové pyramidě, tedy ke stavu, kdy se rodí málo dětí a přibývá osob v seniorském věku. Demografický přechod proběhl postupně ve většině vyspělých zemí světa (Reher, 2011). Ve druhé polovině 20. století se začal projevovat ve vyspělých zemích západní Evropy jev pojmenovaný jako druhý demografický přechod. Hodnoty úhrnné plodnosti začaly klesat pod úroveň obnovy obyvatelstva (2,1 dítěte na ženu). Druhý demografický přechod se vyznačuje posunem k individualismu. (Rabušic, 2001). Detailněji popisuje jevy spojené s druhým demografickým přechodem autor tohoto pojmu Dirk van de Kaa (1997). Ve své práci popisuje změny reprodukčního chování obyvatelstva. Druhý demografický přechod se podle něj vyznačuje odkládáním mateřství do vyššího věku, snížení frekvence druhých a dalších porodů, poklesem sňatečnosti, zvyšování rozvodovosti nebo dobrovolnou bezdětností. Sara McLanahan (2004) považuje za společný rys těchto změn posun žen ve společnosti směrem k vyšší ekonomické aktivitě a vyššímu vzdělání. Ve své práci zkoumá situaci v USA a poukazuje na rostoucí finanční rozdíly mezi ženami, které participují na trhu práce a těmi, které se nevzdělávaly, a tudíž jsou v horší ekonomické situaci. Neodkládání mateřství do pozdějšího věku vnímá jako negativní jev, který se projevuje horším zabezpečením dětí a nižší sňatečností u nízkopříjmových osob. Pokles úhrnné plodnosti považuje za jev způsobený demografickým přechodem a navrhuje taková opatření, která by zmírnila jeho dopady na společnost.

Rozsáhlou studii analyzující tento jev publikoval Chesnais (1992). Pomocí teorie demografického přechodu vysvětluje, proč v ekonomikách po válečném období s dobrým hospodářským růstem a vysokou životní úrovní klesá úhrnná plodnost. Zabýval se daty z 67 zemí v období od roku 1720 do 1984. Podle jeho zjištění v krátkém období míra porodnosti zvyšuje, protože se zlepšuje lékařská péče a je nízká kojenecká úmrtnost. V dlouhém období ale v důsledku vyšší životní úrovně můžeme očekávat, že lidé budou nahrazovat děti jinými statky.

1.1.3. Výzkum v oblasti populační politiky

„V užším smyslu je populační politika souhrn veřejných politik, který byl explicitně přijat za účelem ovlivňování nějaké Demografické proměnné - porodnosti, úmrtnosti, plodnosti nebo populačního růstu. V širším pojetí se populační politikou označuje celková sociální, hospodářská či jiná politika vlády, která přímo či nepřímo ovlivňuje demografické proměnné.“ (Loužek, 2004, str. 59)

Vlády jsou motivovány ovlivňovat míru porodnosti z více důvodů. Loužek (2004) rozlišuje ve své práci tři hlavní motivy k intervenci. Prvním je přesvědčení, že velikost populace úměrně souvisí s mocí a významem daného národa. Velké množství obyvatel znamená i větší množství bojeschopných vojáků pro případ konfliktu s jinou zemí. Tento motiv je dnešní době potlačen důrazem na kvalitu, spíše než na kvantitu vojáků. Tato motivace může být spojena i se snahou o zpomalení kulturních, sociálních a politických změn, které přináší migrace. Jako druhý motiv uvádí autor keynesiánský vztah mezi mírou porodnosti a hospodářským růstem. Třetím motivem je ideologická představa o tom, jako úlohu by měl zastávat stát v životech občanů. To se týká zejména totalitních a autoritářských režimů, které v minulosti vydávaly zákony upravující natalitu. V liberálních demokratických režimech nejsou tato opatření možná, protože jsou v rozporu se svobodou občanů.

Modely evropských rodinných politik se ve své práci zabývá Chesnais (1996), který ve své práci srovnává zástupce dvou odlišných stylů vedení rodinné politiky, Italským a Švédským. Itálie, která je reprezentantem jižanského modelu, zaznamenala mezi lety 1962 a 1973 pokles úhrnné míry plodnosti z 2.4 až na 1.2. Autor vidí vysvětlení ve změně postavení žen ve společnosti. Jejich sociální status se začal odvozovat od úrovně dosaženého vzdělání a pracovního úspěchu. Ženy tudíž začaly odkládat mateřství kvůli studiu a budování kariéry. Další příčinou bylo snížení podílu financí na podporu rodin s dětmi mezi roky 1970 a 1992 z 13.3 % na 3.9 %. Italská vláda také v této době navázala dávky na minimální mzdu, a tudíž na dávky dosáhly jen ty nejchudší rodiny. Nově zakládané rodiny měly kvůli vysokým nákladům maximálně dvě děti. Zároveň mladí lidé čelí obtížné životní situaci kvůli nedostupnosti bydlení a vysokým životním nákladům a vysokou nezaměstnaností. Vláda také zredukovala okruh potenciálních příjemců navázáním dávek na minimální mzdy a na dávky dosáhli jen ti

nejchudší. Proto nově zakládané rodiny měly maximálně dvě děti, protože s dalšími se zásadně zvyšovaly jejich náklady. Tento problém byl prohlubován i vysokou nezaměstnaností mladých, nevhodným ubytováním, a omezené pracovní příležitosti. Naopak Švédsko se potýkalo s nízkými mírami plodnosti už na počátku 30. Let. Pomocí reformy zacílených na zvýšení plodnosti pomocí přídavků na děti se jim povedlo zvýšení míry plodnosti z 1.3 na 1.9 dítěte na ženu. V rámci poválečného baby boomu dosáhla míra plodnosti 2.0. Další reformy přišly v rámci dalšího poklesu plodnosti po roce 1964. Kvůli slabším válečným ročníkům bylo nutné větší zapojení žen na trhu práce. To vedlo vládu k vytvoření systému, který klade důraz na rovnost mezi pohlavími, a zároveň podporu rodin s dětmi. Vláda se zaměřila na snížení oportunitních nákladů spojených s opuštěním trhu práce a založením rodiny. O výchovu dětí se mohli starat i muži, a to za stejných podmínek jako ženy. Výše přídavku odpovídala nahrazení 85 % jejich mzdy.

Chesnaisovy pozorování potvrzují výsledky z výzkumu autorů Helene Gauthier a Jan Hautzius (1997). Ve své práci se zaměřují na zkoumání přídavků na děti a délky mateřské dovolené. Podle jejich analýzy dat z 22 evropských států v letech 1970 až 1990 se zdá, že přídavky mají pozitivní vliv. Pozitivní vliv byl ale poměrně slabý, například pokud by vláda zvýšila přídavky o 25 p.b., vzrostla by míra plodnosti o 0.07 dítěte na ženu. Tento vliv vyšel jako významný u všech sledovaných zemí. U parametrů tykajících se mateřské dovolené nebyly výsledky signifikantní. Regresní model použitý k odhadu parametrů, vypadá takto:

$$\begin{aligned} \ln f_{i,t+1} = & \alpha_i + \alpha_0 \ln f_{i,t} + \alpha_1 \ln mw_{i,t} + \alpha_2 \ln fw_{i,t} + \alpha_3 u_{i,t} + \alpha_4 \Delta u_{i,t} + \alpha_5 b_{i,t} \\ & + \alpha_6 mld_{i,t} + \alpha_7 mlp_{i,t} + e_{i,t} \end{aligned} \quad (1)$$

Kde f je celková porodnost, mw platy mužů, fw platy žen, u nezaměstnanost, b přídavky na děti, mld délka mateřské dovolené a mlp výše mateřské. Všechny parametry byly zpožděny v čase tak, aby se stihly projevit v ukazateli míry plodnosti. Autoři navrhuji pro zvýšení efektivity prorodinných politik širší balíček opatření, který by více podpořil porodnost pomocí finančních dávek. Závěry tohoto výzkumu rozporuje McDonald (2006). Sice uznává pozitivní vliv na porodnost, ale zároveň upozorňuje na to, že tyto politiky jsou málo efektivní a vliv příliš malý. Při nutnosti zvýšit výdaje na dávky sociální politiky o 25 p.b., aby se míra plodnosti zvýšila o necelých 0.1 dítěte na ženu,

by musely některé země i zdvojnásobit tento rozpočet, aby se dostaly nad udržitelnou hranici obnovy obyvatelstva 1.5 dítěte na ženu.

Ve svém pozdějším článku se Gauthier (2007) zabývá dalším zkoumáním dopadů pronatalitních opatření. Oproti původnímu článku se staví k státní podpoře spíše negativně. Popisuje negativní efekt na tradiční rodinu, kdy větší podpora rodičů s dětmi mimo manželství nemotivuje mladé zakládat rodiny, zároveň většina politik nemotivuje k návratu na trh práce. Také se domnívá, že reálný účinek finančních prostředků vydaných na podporu rodin s dětmi je velmi malý a spíše než na počet dětí, má vliv na načasování mateřství. Dále rozděluje státní podporu rodin s dětmi na tři typy. První typ působí skrze snižování přímých nákladů na děti (vládní dotace, poskytování služeb). Druhou možností je zvyšování příjmu rodin prostřednictvím přídatků a třetí je zvýhodnění rodičů s dětmi. Další faktory jsou těžko měřitelné a je těžké je odlišit od ostatních, protože jsou obvykle navázány na další veličiny, jako je mzda, participace na trhu práce a další. Podobný názor prezentuje i Vos (2009), upozorňuje na významné snížení míry plodnosti a nízkou efektivitu vládní prorodinných politik. Navrhuje jednotné řešení na úrovni EU. To by pomohlo i výzkumu této problematiky v mezinárodním kontextu, protože zatím neexistuje model, který by dokázal vysvětlit efekt vládních politik na míru plodnosti dostatečně komplexně.

K odpůrcům přímých finančních nástrojů rodinných politik se svou prací řadí i Kalwij (2010). Ten na datech z 16 evropských zemí zkoumá vliv rodinných příspěvků, rodičovských benefitů a náhrady péče o dítě na načasování mateřství i na celkový vliv na míru plodnosti. Podle jeho zjištění nemá zvyšování rodičovského příspěvku vliv ani na načasování mateřství, ani na míru plodnosti. To autor zdůvodňuje charakterem příspěvku, který má obvykle kompenzovat náklady spojené s péčí o dítě ale ne oportunitní náklady vzniklé opuštěním trhu práce. Podobné výsledky dokládá u dalších dvou zkoumaných přídatků. U přídatků na péči o dítě, nemělo jejich zvýšení vliv na načasování mateřství, ale jejich 10% navýšení by zapříčinilo zvýšení míry plodnosti o 0.4 p.b. Podle těchto výsledků autor usuzuje, že ukazatel míra plodnosti je úzce navázán na participaci na trhu práce. Pokud podle autora chtěl stát ovlivnit míru plodnosti pomocí finanční podpory rodin, měla by se zaměřit na snížení nákladů obětované příležitosti spojených s opuštěním trhu práce.

Mezinárodním srovnáváním účinnosti rodinných politik se zabývali i Luci-Greulich a Thevénon (2013), kteří pomocí regresních modelů zkoumali 18 zemí OECD v období 1982-2007 a snažili se zjistit, jaký typ rodinné politiky má největší vliv na ukazatel míry plodnosti. Podle jejich zjištění mají všechny typy rodinných politik pozitivní vliv na míru plodnosti. K podobným výsledkům dochází i další mezinárodní srovnávací studie založené na regresní analýze měřitelných opatření rodinné politiky (Adsera, 2004; D'Addio a d'Ercole, 2005; Hilgeman a Butts, 2009). Přehled výsledků těchto studií je k nahlédnutí v příloze č.1.

V jedné z nejnovějších mezinárodně komparativních studií (Ouedraogo a kol., 2017) autoři docházejí k opačnému závěru než výše zmíněné, a sice že politiky podporující porodnost nemají významný vliv. Autoři používají celosvětová data z rozvinutých zemí v období 1976-2013. Pomocí ekonometrických metod zde zkoumají jak pro-natalitní i proti-natalitní politiky. Ve svých závěrech docházejí k tomu, že oba typy politik mají signifikantní negativní vliv na míru plodnosti. U restriktivních politik jsou tyto výsledky očekávatelné. U pro-natalitních je podle autorů příliš krátké časové období ve kterém byly tyto politiky zaváděny oproti předešlým dlouhotrvajícím restriktivním opatřením, než aby bylo možné sledovat pozitivní vliv. Jako druhé vysvětlení nabízí myšlenku, že pokles míry plodnosti souvisí se společenskými trendy, které jsou výrazně silnější než opatření státu. Slabinou tohoto výzkumu může být přílišná generalizace, kdy nerozlišuje státy podle sociologických a demografických charakteristik.

S jiným přístupem ke studiu problematiky nízké porodnosti Fent, Diaz a Prskawetz (2013). Oproti výše popsaným výzkumům, používají ve svém výzkumu model založený na „agentech“, který se více zaměřuje na chování osob na individuální úrovni. Pomocí simulací vytvořeného modelu a regrese se snažili odhalit vliv fixních (nezávislých na příjmu domácnosti) a proporcionálních (závislých na příjmu domácnosti) nástrojů rodinné politiky na zamýšlené a realizované pořízení dítěte. Hlavním cílem bylo odhalit, do jaké míry sociální struktura společnosti ovlivňuje celkovou plodnost. Agenti v simulaci měli přiděleny sociodemografické charakteristiky a měli mezi sebou vazby tvořící jejich sociální síť. Autoři dospěli k výsledkům, které jsou v souladu s výše zmíněnými. Prokázali pozitivní vliv fixních i proporcionálních nástrojů sociální politiky na celkovou míru plodnosti. Zatímco proporcionální nástroje měly významnější vliv na zamýšlenou porodnost, vliv obou typů dávek na realizovaná pořízení dítěte je zhruba

stejný. Hlavním závěrem jejich výzkumu byla skutečnost, že sociální struktura společnosti má významný vliv na efektivitu státních opatření při snaze podpořit porodnost. Dokonce i vnímání ekonomické nejistoty je, při silné sociální síti okolo člověka, vnímáno mírněji. Při zkoumání vzájemného vlivu mezi agenty se také ukázalo, že vliv parametrů počtu zamýšlených a realizovaných pořízeních dětí je významným determinantem pro určení těchto parametrů u jednotlivce v této skupině. To potvrzuje i sociologická studie autorek Balbo a Mills (2011), které na základě zkoumání vybraných evropských zemí zjistily, že zvýšený sociální tlak na ženu ze strany rodiny a přátel výrazně zvyšuje pravděpodobnost pořízení dalšího dítěte a význam tohoto vlivu je tím vyšší, čím menší je vliv institucí.

Další pohled na rodinnou politiku přinášejí Billingsley a Ferrarini (2014), kteří rozlišují zaměření rodinných politik na tradiční (matka je doma s dětmi) a „earner-carer“ (opatření pomáhající kombinovat práci a péči o děti) modely výchovy dětí. Na základě dat od 16 000 respondentů z 21 evropských zemí, počítali pomocí víceúrovňových regresních modelů vliv jednotlivých typů rodinných politik z hlediska modelů rodin na záměr pořídit si do tří let dítě. Podle jejich zjištění mají politiky zaměřené na tradiční model výchovy mají pozitivní efekt na plánování rodičovství v následujících třech letech zejména u bezdětných mužů a žen a mizí po pořízení prvního dítěte. Naopak politiky zaměřující se na model earner-carer si drží pozitivní vliv na rozhodování o pořízení dítěte konstantně i po prvním dítěti. U osob se dvěma a více dětmi už vnímání rodinných politik nemá vliv na pořízení dalšího dítěte. Autoři vysvětlují tyto výsledky tím, že současné rodinné politiky podporující tradiční model výchovy dítěte nemají vliv na počet, ale spíše na načasování rodičovství na mladší věk. Zajímavou skupinou jsou matky krátce po porodu, u kterých je největší pravděpodobnost pořízení dalšího dítěte. Pro tyto ženy jsou pozitivně motivační politiky zaměřující se na model earner-carer. Naopak tradičně zaměřené politiky vnímají dokonce negativně. Často opomíjenou oblastí je vliv rodinných opatření na muže. Autoři rozlišují čtyři způsoby, jimiž jsou muži ovlivňováni opatřeními rodinné politiky.

1. Efekt nákladů- Pomocí dávek rodinné politiky mohou být sníženy náklady na děti i pro muže.
2. Živitelský efekt- Společnost obvykle preferuje muže v roli živitele rodiny.

3. Efekt harmonie- Pokud earner-carer rodinná politika umožní ženě kombinovat práci a vzdělání. Zlepší se tím situace obou partnerů a budou menší překážky pro pořizování dalších potomků.
4. Efekt role pečovatele- Pomocí rodinných politik se zlepšuje postavení toho, kdo pečuje o dítě, tím pádem se mohou více zapojit do výchovy, aniž by utrpělo jeho společenské postavení.

Další skryté faktory odhaluje práce Monkediek a Bras (2018). Ve své práci popisují kanály, kterými jsou ovlivňováni jedinci při rozhodování o pořízení potomka. Ve své práci používali data z celoevropského průzkumu „Generations and gender study“(GGS) kombinovaná s indikátory určujícími typ systému sociální politiky (SHARE) tak, aby odstranili endogenní vlivy. Pomocí teorie plánovaného rozhodování sledovali cesty, kterými ovlivňují rodinné politiky záměr k pořízení dětí. Podle jejich zjištění regionální systémy podpory jsou důležitou součástí při rozhodování o pořízení dítěte tím, že pozitivně ovlivňují jejich postoj k založení rodiny jako takový. Dále se ukazuje, že čím častější mají lidé kontakt se svými rodiči, tím menší je pravděpodobnost pořízení prvního dítěte. Tím je myšlena situace, kdy se jedinec cítí odpovědný za péči o své rodiče a pořízení potomka y mu přineslo příliš vysoké náklady, což často vede k odkládání rodičovství. Zároveň mnoho respondentů nevnímá pořízení potomka jako prioritu a v tu chvíli je pro ně důležitější práce nebo bydlení. Zároveň uvádí množství exogenních faktorů k pořízení potomka jako nalezení vhodného partnera nebo sexuální styk. Tyto efekty se neprojevují u osob, které už alespoň jedno dítě mají.

1.1.4. Výzkum rodinné politiky v ČR

Stejně jako ve světě, tak i v ČR nejsou odborníci v názorech na efektivitu prorodinné politiky jednotní. Určující pro diskusi je zde vývoj míry plodnosti v 90. let, který se snaží mnozí vysvětlit.

Demografický pohled na vývoj v 90. letech přináší Jiřina Kocourková (2002). Podle ní prudký pokles a následný mírný nárůst míry plodnosti odráží novou socioekonomickou situaci, která způsobila odložení mateřství do pozdějšího věku. To se podle ní projevilo v roce 2005 prudkým nárůstem míry plodnosti v důsledku realizace odloženého rodičovství (Kocourková, 2008). Pokud jde o efektivitu státních

politik, přiklání se k závěrům Gauthier (2007) a tvrdí, že ovlivňují spíše načasování rodičovství než počet dětí. Dále kritizuje zmizení explicitního charakteru populační politiky, ta podle ní není realizována s primárním cílem ovlivnit demografické veličiny ale spíše zlepšit životní podmínky rodin s dětmi. Důraz je podle ní často kladen na adaptační opatření, která nemají ambici zvrátit trend klesající míry plodnosti, ale pouze se přizpůsobit aktuálnímu klesajícímu trendu. Dále popisuje přechod od *welfare state* k tzv. „*care giving society*“. Tento koncept společnosti by měl oceňovat péči o děti a jiné příbuzné tak, že je postaví až na úroveň standardního zaměstnání. Vláda by měla snižovat oportunitní náklady spojené s výchovou dětí a zvýhodnit rodiče například lepším koeficientem při výpočtu důchodu.

Daleko větší význam přikládá populační politice Milan Kučera (2002). Ve své práci prezentuje tři druhy deficitů, ekologické, finanční a populační. Populační dluh považuje za nejzávažnější, protože deformuje věkovou strukturu obyvatelstva. Podle něj by měla být finanční podpora tak vysoká, aby se lidé mohli svobodně rozhodovat o počtu svých dětí. Navrhuje zvýšit objem příspěvků a dalších sociálních dávek kromě porodného. Zároveň je přesvědčen, že by se toto téma mělo stát součástí celospolečenské diskuse. Při klesající porodnosti podle něj společnost ztrácí sociální a intelektuální potenciál.

Ekonomičtější pohled přináší Marek Loužek (2002). Ten hájí Beckerovský přístup, který klade důraz na mikroekonomickou racionalitu individuálního rozhodování. Je přesvědčen, že opatření populační politiky mají pouze krátkodobý vliv, ale v dlouhém období naopak omezují prostor pro pořízení dalších potomků. Podle něj je řešením redukce státních zásahů na minimum, což by vedlo k posílení mezigenerační solidarity a v dlouhém období i stabilitu míry plodnosti.

Ze sociologického pohledu přispívá k diskusi Ladislav Rabušic. Ten se vymezuje proti tvrzení, že výše míry plodnosti má vliv na blahobyt společnosti. Je přesvědčen, že není reálné ovlivnit státními zásahy míru plodnosti natolik, abychom dosáhli hranice obnovy obyvatelstva (2.1 dítěte na ženu). Podle něj se demografickým přechodem dostaneme na průměr EU (okolo 1.5) i bez státních zásahů.

Vývoj míry plodnosti se snaží vysvětlit svými ekonometrickými modely Evan a Vozárová (2018). Ve své práci zkoumali data z 34 zemí a došli k nutnosti rozdělit poslední vývoj na dvě období. V období 90. let odhalují, zejména v postkomunistických zemích, dva neobvyklé vztahy. Prvním je negativní vztah mezi průměrnou mzdou

a mírou plodnosti. Druhým je malý, ale pozitivní vztah mezi mírou zapojení žen na trhu práce (FLP) a mírou plodnosti. Podle autorů byl zapříčiněn prudký pokles měr plodnosti a zapojení žen na trhu práce novými možnostmi v souvislosti se změnou režimu a průběh 90. Let byl jen procesem ke stabilizaci na standardních mírách těchto veličin. To potvrzuje i práce Bongaartse a Sobotky (2012), kteří přičítají pokles a opětovný nárůst porodnosti odložením mateřství silných ročníků počátku 70. Let. V druhém období (2000-2013) autoři upozorňují na velmi slabý vztah mezi FLP a mírou plodnosti. Přesto se domnívají, že vyšší FLP nemá negativní vliv na plodnost a doporučují navýšení výdajů na podporu FLP. Dále doporučují zvýšit slevy na dani až k plnému osvobození od platby pro rodiče s více dětmi. Zároveň doporučují zvýšit rodičovský příspěvek tak, aby co nejvíce snížil oportunitní náklady mateřství. Dále upozorňují, že přes pozitivní anticipaci pro-rodinných politik, pozorují negativní reakci při navýšení výdajů na ostatní oblasti sociální politiky, například penze. Politici by si tedy měli určit priority a podle nich nastavit celou sociální politiku státu.

Obecně se dá říci, že diskuse na téma efektivity rodinné politiky vzhledem k úhrnné plodnosti nemá jasný závěr. Na počátku populačních teorií hleděli ekonomové na společnost jako na celek, postupně se ale pozornost zaměřila na jedince a domácnosti, kteří jsou cílovými subjekty opatření rodinné politiky. Tento mikroekonomický pohled přetrvává dodnes. Většina vědeckých prací, které se zaměřovaly na měření dopadu rodinných politik na míru plodnosti, se shodují na mírném pozitivním vlivu. Liší se však v interpretaci, zatímco některé studie navrhuje navýšení finančních prostředků investovaných do rodinné politiky, pro jiné je efekt příliš malý a investovat do této oblasti se nevyplatí. Pokud jde o nefinanční faktory, shoduje se většina studií na tom, že vyšší a snazší zapojení matek do pracovního procesu a obecně možnost lepšího nastavení rovnováhy mezi rodinným a pracovním životem, má pozitivní dopad na míru plodnosti. Do rozhodování o pořízení dítěte zasahuje množství endogenních ale i exogenních faktorů a rodinná politika je pouze jedním z nich. Důležitou roli hraje i anticipace rodinné politiky jejími adresáty, kteří vnímají svoji sociální a ekonomickou situaci jako celek, spíše než by brali v úvahu zvýšení či snížení jedné dávky. Nejsilnějšími faktory jsou ty sociologické, způsobené demografickými přechody a změnou stylu života a postavení žen ve společnosti. Rodinné politiky jsou tak často zaměřeny proti těmto sociologickým trendům a snaží se je zmírnit.

1.2. Systém rodinné politiky v ČR

Česká republika se podobně jako další země Evropy nachází na konci druhého demografického přechodu. Ten se vyznačuje nižší sňatečností, odkládáním rodičovství, nízkou plodností nebo vzrůstající nadějí dožití. Tyto jevy jsou důsledkem socioekonomických procesů spojených s druhým demografickým přechodem, který je úzce spojen s příklonem k individualismu a materialismu. Hodnoty úhrnné plodnosti se pohybují okolo 1.5 dítěte na ženu a v posledních letech vykazují mírně rostoucí trend. Od počátku 90. let byl systém rodinné politiky často upravován a měněn. První formy podpory rodin se začaly objevovat hned po sametové revoluci. První širší úpravu přinesl až zákon č.117/1995 sb. Tento zákon prošel do dneška více než padesáti úpravami. Vedle legislativních úprav vznikly i tři koncepce rodinné politiky.

První národní koncepci rodinné politiky vydalo ministerstvo práce a sociálních věcí v roce 2005. Tento dokument byl důležitý pro ideové zakotvení a učení obecných cílů rodinné politiky. Mezi nejvýznamnější kroky realizované v důsledku vydání této koncepce bylo v roce 2008 zavedení trojrychlostního čerpání rodičovského příspěvku.

Druhým koncepčním dokumentem byla národní koncepce podpory rodin s dětmi. Tento dokument byl vydán v období ekonomické krize, a proto byl zaměřen na taková opatření, která by nezatížila státní rozpočet. Důležitým přínosem byla identifikace tří základních cílů rodinné politiky:

1. *Vytvořit všestranně příznivější společenské klima a podmínky,*
2. *Odstraňovat bariéry a společenské tlaky, kterým jsou rodiny vystaveny a které ohrožují jejich funkčnost.*
3. *Podporovat a posilovat vědomí a význam rodinných hodnot ve společnosti a přijímat všechna potřebná politická opatření. (MPSV, 2008)*

V roce 2017 byla vydána nová koncepce rodinné politiky, která stanovuje cíle na dalších pět let do roku 2022. Tato koncepce navazuje na předchozí související materiály a dále je rozvíjí. Součástí je i analýza českých rodin a současných trendů v této oblasti. Velmi důležitou částí je i soupis 39 navrhovaných opatření k realizaci

i s vyčíslenými náklady a předpokládanými dopady. V těchto návrzích se promítají opatření z jiných evropských zemí s vyšší úhrnnou plodností. (MPSV, 2017)

V následujících odstavcích se budu věnovat třem základním pilířům rodinné politiky. První z nich jsou přímé finanční nástroje v podobě transferů. Druhým jsou slevy na daních a třetím nefinanční nástroje v podobě institucionálního zajištění. Výdaje na rodinnou politiku tvořily v roce 2015 2.04 % HDP², což je průměrná hodnota v rámci zemí OECD. (MPSV, 2017)

1.2.1. Přímé finanční nástroje rodinné politiky v ČR

Jednou z částí rodinné politiky jsou nástroje přímé finanční podpory. Výši a dostupnost těchto příspěvků upravuje zákon o státní sociální podpoře č.117/1995 Sb. ČR na ně vydávala v roce 2015 1.5 % HDP³. Jedná se o transfery přímo či nepřímo spojenými s podporou rodin s dětmi. Podmínkou pro vyplácení některých dávek je účast na nemocenském pojištění. Mezi nejvýznamnější patří například přídavky na děti, rodičovský příspěvek, porodné nebo peněžitá pomoc v mateřství.

Prvním příspěvkem, na který má nastávající matka nárok, je vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství. Na ten jí vzniká nárok, pokud byla kvůli těhotenství nebo mateřství přeložena na jinou pozici, za kterou jí náleží nižší finanční odměna. Zejména se tak děje na pozicích, kde by mohlo setrvání ohrožovat zdraví matky nebo jejího potomka. Příspěvek je standardně vyplácen do šestého týdne před předpokládaným termínem porodu. V tomto období se totiž přechází na peněžitou pomoc v mateřství. V omezené míře se tento příspěvek vztahuje i na kojící matky, kterým jejich práce neumožňovala například kojit na pracovišti. Jeho výše je pak rozdílem mezi redukováným denním vyměřovacím základem ke dni přechodu na novou pozici a jejímu průměrnému dennímu započitatelnému příjmu po přeložení. Nutnou podmínkou pro vyplácení tohoto příspěvku je účast zaměstnankyně na nemocenském pojištění. (ČSSZ VPTM, 2019)

² OECD (2019), "Family benefits public spending" (indicator), <https://doi.org/10.1787/8e8b3273-en>

³ OECD (2019), "Family Indicators", OECD Social and Welfare Statistics (database), <https://doi.org/10.1787/efd30a09-en>

První plošnou dávkou, která je udělována nastávajícím rodičům, je peněžitá pomoc v mateřství neboli lidově „mateřská“. Jedná se o příspěvek vyplácený z nemocenského pojištění nastávajícím rodičkám a matkám obvykle po dobu 28 týdnů, při vícečetném porodu 37 týdnů. Obvykle začíná v 6. až 8. týdnu před porodem. Její výše je odvozena jako 70 % redukovaného denního vyměřovacího základu. Tedy její výše závisí na předchozích příjmech. Příspěvek může pobírat i muž ale až po skončení šestinedělí a písemné domluvě s matkou dítěte. Matka si může přivydělávat po skončení šestinedělí u stejného zaměstnavatele, ale ne na stejnou pracovní smlouvu, ze které čerpá PPM. Má tedy možnost pracovat formou DPP nebo DPČ. (Zákon o nemocenském pojištění 187/2006 Sb, 2019).

Na peněžitou pomoc v mateřství navazuje rodičovský příspěvek, který je vyplácen úřadem práce. Jedná se o transfer náležící rodiči, který se stará o nezaopatřené dítě maximálně do 4 let věku. Rodičovský příspěvek se začíná vyplácet po skončení čerpání peněžitě pomoci v mateřství. Od roku 1993 byl rodičovský příspěvek tvořen fixní částkou, s omezením peněz vydělaných přivýdělkem. Postupně byl valorizován až do 1.1.2008 kdy byl koncepčně změněn a rodič dostal na výběr ze tří variant čerpání. Tento model s mírnými úpravami funguje až do současnosti. Vyplácí se fixní částka 220 000 Kč s tím, že si rodič může v závislosti na stanovení denního vyměřovacího základu zvolit rychlost čerpání. Uvažuje o dalším zvýšení fixní celkové částky o 80 000 Kč, což by se promítlo i do výše měsíčních transferů. (Sbírky zákonů ČR)

Mezi nejběžnější nástroje rodinné politiky patří přídavky na děti. Tato dávka se obvykle liší ve své výši podle věku dítěte a dosáhnou na ní nízkopříjmové rodiny kvůli navázání na životní minimum. V ČR byla zavedena zákonem č. 266/1993 sb. pro všechny rodiny a následně zákonem č.117/1995 sb. navázána na životní minimum a jejich výše určována pomocí koeficientů. To se změnilo, až v roce 2007 kdy byly koeficienty zrušeny a nahrazeny pevnými částkami. V současné době je pro přiznání přídavku potřeba nepřesáhnout příjem za kalendářní rok odpovídající 2.7násobku životního minima. Výše příspěvků se odvíjí od věku dítěte a pohybuje se mezi 500 Kč a 700 Kč. Nově je možné získat motivační bonus 300 Kč, pokud alespoň jeden z rodičů v předchozím čtvrtletí pracoval jako zaměstnanec nebo OSVČ a vydělal minimálně 3.410,- Kč za měsíc. (Sbírky zákonů ČR)

Za opatření na podporu rodinné politiky můžeme považovat i porodné. Je to jednorázová dávka určená na pokrytí nákladů při narození dítěte. U nás bylo zavedeno v roce 1995 a odvozovalo se jako 4.5násobek životního minima dítěte. Velké zvýšení této dávky přišlo v roce 2006, kdy se zvýšilo z 8 750 Kč na 17 500 Kč nezávisle na pořadí dítěte. (Kocourková, 2008). Hned v roce 2008 bylo v rámci úsporných opatření znovu sníženo na 13 000 Kč nezávisle na pořadí. V roce 2012 se stalo testovanou dávkou s hranicí příjmu do 2.4násobku životního minima. V současné době, tedy v roce 2019 je vypláceno ve výši 13 000 Kč a nárok na něj je omezen příjmem do výše 2.7násobku životního minima a matka může požádat i o příspěvek na druhé narozené dítě ve výši 10 000 Kč. Pokud se jedná o vícečetný porod (nezávisle na pořadí) má matka nárok na 23 000 Kč. (Sbírky zákonů ČR)⁴

Zákon č.117/1995 Sb. upravuje i další příspěvky, které mohou mít nepřímý vliv na rozhodování o pořízení dítěte, protože přispívají ke zlepšení situace rodiny. Mezi takové patří například příspěvek na bydlení. Ten se vztahuje k rodinám s nízkými příjmy a jeho výpočet je vztažen k reálným nákladům na bydlení. Tím, že kritérium pro přidělení je poměrně přísné, nedosáhne na něj tolik mladých rodin, a tudíž není tak silným faktorem pro ovlivnění úhrnné plodnosti. Mezi další dávky patří například pohřebné, vyplácené k úhradě nákladů na pohřeb nezaopatřeného dítěte. Dále to byl příspěvek na dopravu, který byl nahrazen slevou na jízdné. Mezi roky 2006 a 2007 byl vyplácen příspěvek na školní pomůcky. (Kocourková, 2008) U dětí do 10 let, se v případě onemocnění, uzavření školského zařízení nebo nařízené karantény vyplácí pečujícímu rodiči ošetrovné. Vyplácí se 60 % denního vyměřovacího základu v maximální délce 9 dnů. (ČSSZ, 2019)

1.2.2. Nepřímé finanční nástroje rodinné politiky v ČR

Slevy na daních tvoří v ČR významnou součást rodinné politiky. Oproti přímým nástrojům nejsou omezeny příjmem rodiny. Naopak výše daně je navázána na příjem, proto mají nízkopříjmové domácnosti problém s vyčerpáním veškerých slev. Slevy na daních tedy podporují spíše rodiny s dětmi s vyšším příjmem. ČR na ně v roce 2015

⁴ Podrobný přehled vývoje výše příspěvků v příloze č.2

vydávala 0.9 % HDP, což je nejvíce ze všech zemí OECD⁵. Zároveň je zde riziko ekonomické recese, při které některým domácnostem poklesnou příjmy a nebudou moci vyčerpat celou slevu. Mezi daňové slevy spojené s rodinnou politikou můžeme zařadit školkovné, slevu na manžela a slevu na dítě. Všechny tyto opatření jsou legislativně upravovány zákonem č. 586/1992 Sb. o daních z příjmů.

První je sleva na dani pro rodiče za umístění dítěte do předškolního zařízení (školkovné). Tato sleva je určena pro rodiče, který je v pracovním procesu a dítě je mezitím v předškolním zařízení. Slevu lze uplatnit maximálně do výše minimální mzdy zaměstnance (13 350 Kč v roce 2019). Předškolním zařízením se v tomto případě rozumí mateřská škola, dětská skupina, či jiné srovnatelné zařízení poskytující služby péče o děti.

Dalším zvýhodněním je sleva na manžela/manželku. Sleva se uplatňuje na manželku žijící s poplatníkem v domácnosti a jeho roční příjmy nepřesahují 68 000 Kč za kalendářní rok. Výše slevy pro rok 2019 je 24 840 Kč. Pokud je manžel držitelem ZTP, zvyšuje se tato sleva na dvojnásobek. Uplatnění slevy je podmíněno manželským svazkem poplatníka a partnera.

Třetím významným nástrojem je daňové zvýhodnění na vyživované dítě. Slevu lze uplatnit na vyživované dítě, které žije s poplatníkem ve společné domácnosti a ještě nedovršilo 18 let, nebo 26 let s tím, že se soustavně připravuje na výkon budoucího povolání. Sleva činí v roce 2019 pro jedno dítě 15 204 Kč ročně, u druhého 19 404 Kč ročně a dalších vždy 24 204 Kč ročně. (MPSV, 2019)

1.2.3. Služby pro rodiny v ČR

Třetím pilířem jsou institucionální zajištění a další služby pro rodiny. Výdaje na tento pilíř tvořily v roce 2015 0.5 % HDP, což je ve srovnání s ostatními zeměmi OECD podprůměrná hodnota⁶. V národní koncepci rodinné politiky (2017)

⁵ OECD (2019), "Family Indicators", OECD Social and Welfare Statistics (database), <https://doi.org/10.1787/efd30a09-en>

⁶ OECD (2019), "Family Indicators", OECD Social and Welfare Statistics (database), <https://doi.org/10.1787/efd30a09-en>

se doporučuje této oblasti věnovat větší pozornost, protože tato opatření pomáhají sociální aktivizaci, rozvoji lidského potenciálu, pomáhají lépe se začlenit a participovat ve společnosti.

Mezi tato opatření patří, vedle sociálního poradenství, zejména politiky zaměřující se na slučování pracovního a rodinného života. Tam bychom mohli zařadit různé formy zkrácených či flexibilních úvazků, volno na převoz partnerky do nemocnice apod. Od 1.2.2018 byla zavedena týdenní otcovská dovolená, kterou je možné si vybrat v období šestinedělí. Funguje jako dávka z nemocenského pojištění a její výše je stanovena jako 70 % denního vyměřovacího základu. Zákonem č.247/2014 Sb. bylo uvedeno fungování dětských skupin. Jedná se o alternativu ke klasickému preprimárnímu vzdělávání. V dětských skupinách mohou být děti od jednoho roku až do zahájení povinné školní docházky. Přínos dětských skupin spočívá v možnosti rodiče udržet si kontakt se svým zaměstnáním po dobu rodičovské. V roce 2016 zahájilo MPSV projekt mikrojeslí. Jedná se o skupinu maximálně čtyř dětí od 6 měsíců do 4 let věku. Tyto skupiny mohou být zřizovány soukromými osobami, nebo i přímo zaměstnavateli. (MPSV, 2019)

1.3. Systém rodinné politiky ve Švédsku

Švédsko je charakteristické svým modelem sociálního státu, který je založený na universalismu a všeobecné rovnosti. Tento přístup se vyvíjel v průběhu dvacátého století, kdy se podařilo posunout se z chudé na vzkvétající zemi s rozvinutou sociální a rodinnou politikou. To bylo umožněno zavedením rodinných politik, které se zaměřují na rovnost všech občanů. Politiky ukládají podobná práva a povinnosti sezdáným i nesezdáným, stejnopohlavním i různopohlavním párům. Rodiče dostávají štědré rodičovské příspěvky, mají flexibilní možnosti práce a nízký rozdíl mezi platy žen a mužů. Dětem systém zaručuje bezplatnou kvalitní zdravotní péči. Rodinné politiky si dále kladou za cíl motivovat oba rodiče jak k podílení se na péči a výchově dětí tak i k zapojení se do pracovního procesu. (Wellls, 2014)

Počátky procesu restrukturalizace švédského sociálního státu můžeme hledat už v 19. století, kdy emigrovalo více než milion obyvatel zejména do USA.

To se společně s nízkou sňatečností projevilo velmi nízkou mírou plodnosti, která v roce 1927 klesla pod 1 dítě na ženu. Tento stav byl ještě prohlouben velkou recesí v následujících letech (Morgan, 2006). O novou vizi se významně zasloužili Alva a Gunnar Myrdalovi, kteří ve své knize „*Crisis in population question*“ (1934) popsali reprodukční chování v kapitalistické společnosti tehdejšího Švédska. Z jejich pozorování vyplynulo, že vzhledem ke snaze lidí udržet si ve složité ekonomické situaci určitý životní standard, bude míra plodnosti dále klesat. Jako řešení navrhovali zavést takové politiky, které by vyrovnali finanční možnosti rodin bez dětí a rodin s dětmi. Poukazovali na dlouhodobou neudržitelnost systému, kdy se mnoho lidí rozhodlo nemít děti a spoléhali následně na ostatní, že děti mít budou a zajistí tak financování relativně štědrého důchodového systému. Kladli důraz na podporu všech rodin s dětmi oproti rodinám bez dětí, ne pouze těch nízkopříjmových. Navrhli soubor rodinných politik, který obsahoval bezplatná dětská lékařská péče a školní stravování, dávky pro rodiny s dětmi, podpora bydlení a podpora zapojení do pracovního procesu obou rodičů. (Haas, 1996). Zároveň v tomto období sílilo feministické hnutí, které ve dvacátých letech bránilo práva vdaných žen na placenou práci, protože většina politických stran zastávajících „breadwinner model“ rodiny chtěla jejich práva omezit. Ve třicátých letech se podařilo i za podpory Myrdalových, kteří dávali do souvislosti řešení populační krize se zrovnoprávněním žen, prosadit zákon, který zakazoval dát výpověď vdaným, těhotným nebo svobodným matkám. Feministickému hnutí se podařilo posunout debatu okolo „práva vdaných žen a matek pracovat“ na „práva pracujících žen se vdávat a mít děti“. Tento posun ve společenském vnímání se pak projevil v otevřenosti k reformním krokům. (Sorensen, 1999).

Období druhé světové války znamenalo díky neutralitě pro Švédský sociální stát výrazný rozvoj. Švédsko se stalo díky zdravému průmyslu a lepším produkčním možnostem oproti ostatním válkou zničeným zemím Evropy jedním z nejbohatších států. To umožnilo rozvoj prorodinných politik a státu blahobytu. V následujících letech proběhlo několik reforem, které měly podpořit rodiny s dětmi.

- 1940- Podpora sladění rodinného a pracovního života (obědy pro děti, univerzální příspěvky na děti)
- 1955- Tříměsíční placená mateřská dovolená pro všechny matky
- 1963- Navázání mateřské dovolené na předchozí příjem (Wells, 2014)

V šedesátých letech sílil tlak na úplné zrovnoprávnění žen. Debata se soustředila okolo článků Evy Momborg z roku 1962 „*Women's conditional liberation*“ a „*Women's life and work*“. Ta ve svých článcích vyjadřuje přesvědčení, že ženy by neměly být automaticky stigmatizovány do role pečujících matek a zároveň na muže by neměl být vyvíjen tlak na kariéru a výdělek. Naproti tomu ženy by měly mít lepší příležitosti pro pracovní uplatnění a muži by měli mít možnost pečovat o děti. Výsledkem těchto nálad byly následné reformy směrem k duálnímu „*earner-carer*“ modelu rodiny v sedmdesátých letech (Haas, 1992). Nejvýznamnější reformou v tomto směru byla bezesporu reforma nově rodičovské dovolené z roku 1974, která spočívala v zavedení šestiměsíční rodičovské dovolené vázané na předchozí příjem. Toto období bylo možné libovolně rozdělit mezi otce a matku. Toto opatření ale nevedlo k velkému zapojení otců, proto byla délka mateřské dovolené v průběhu osmdesátých let zvyšována až na 1 rok s tím, že 3 měsíce pobírá rodič fixní příspěvek nezávislý na předchozím příjmu. V následujících letech pokračovaly reformy zejména rodičovského příspěvku, který byl různě upravován a rozšiřován. Díky výše zmíněným reformám se podařilo Švédsku zvýšit míru plodnosti z hodnot pod 1 až na stabilní 2 děti na ženu v plodném věku. V posledních letech je snaha odborníků zhodnotit efektivitu této politiky, která vyhrazuje část jednomu z rodičů. Mezi odborníky nyní probíhá diskuse o tom, jak by se měla rodinná politika dále vyvíjet. (Duvander, 2018)

Celý systém duálního „*earner-carer*“ modelu stojí na třech základních pilířích.

1. Rodičovský příspěvek vztažený k výši předchozího příjmu
2. Dostupná, celodenní péče o děti od 1 roku
3. Oddělené zdanění příjmů (muže a ženy)

(Ferrarini, Duvander, 2009)

Ve Švédsku je sociální zabezpečení upraveno zákonem o sociálním pojištění. Za tuto oblast je zodpovědné ministerstvo zdravotnictví a sociálních věcí. Samotnou správu oblasti rodinné politiky má pak na starosti Švédská pojišťovna Försäkringskassan, což je svou podstatou úřad správy sociálního zabezpečení. Přiděluje různé náhrady, dávky, příspěvky pro rodiny s dětmi a příspěvky v případě nemoci. Prostředky v systému sociálního a zdravotního pojištění spravuje Skatteverket, neboli Švédská daňová agentura. (Försäkringskassan, 2019)

V následujících podkapitolách budu popisovat jednotlivé složky rodinné politiky ve Švédsku. Zaměřím se na jejich podstatu, vývoj od devadesátých let a současnou situaci. Švédsko poskytuje nástroje přímé finanční podpory a služby pro rodiny s dětmi, neposkytuje ale na rozdíl od ČR žádné slevy na daních.

1.3.1. Nástroje přímé finanční podpory ve Švédsku

Nejvýraznějším nástrojem přímé finanční podpory ve Švédsku je „*parental benefit*“ (rodičovský příspěvek). Ten v porovnání s českým systémem pokrývá jak peněžitou pomoc v mateřství, tak i rodičovský příspěvek. Začít čerpat tento příspěvek je možné 60 dní před očekávaným porodem. V tomto období je možné, aby tento příspěvek pobírali oba rodiče najednou. Nutnou podmínkou pro jeho přiznání je účast na sociálním pojištění ve Švédsku. Od roku 2016 je celková délka čerpání 480 dnů. Z toho je 390 dní vyplácen příspěvek ve výši 80 % předchozího příjmu. Tato částka je ale omezena maximální hranicí 989 SEK⁷ na den. Ve zbylých 90 dnech je vyplácena fixní částka 180 SEK na den. Každý z rodičů má vyhrazenou přesně polovinu čerpání rodičovského příspěvku s tím, že určitý počet dní je možné převést na druhého pečujícího rodiče. Podrobněji v tabulce níže.

Tabulka č.1: Rozdělení čerpání dnů rodičovského příspěvku mezi rodiče ve Švédsku

	Rodič 1	Rodič 2
Dny, s čerpáním na úrovni 80 % příjmu, které je možné převést.	105	105
Dny, s čerpáním na úrovni 80 % příjmu, které není možné převést.	90	90
Dny na úrovni 180 SEK, které je možné převést.	45	45
Celkem	240	240

Zdroj: Vlastní zpracování; Försäkringskassan, 2019

⁷ Kurz SEK/CZK k 11.7.2019: 2,409

Pokud se jedná o vícečetný porod, prodlužuje se doba čerpání. U dvojčat na 660 dnů a u trojčat na 840 dnů. Pokud rodič nemá příjem, nebo je příliš nízký, pobírá v prvních 390 dnech fixní částku 250 SEK na den. Základní jednotkou pro výpočet je kalendářní den. Celý systém je díky tomu velmi flexibilní a umožňuje čerpat rodičovský příspěvek a zároveň pracovat v různých poměrech od 100 % výše příspěvku, až po 12,5 %. Díky tomu se mohou rodiče brzy na zkrácený úvazek vrátit do pracovního procesu a zároveň mít poměrně dlouhou dobu zaručený volný čas na péči o dítě. (Försäkringskassan, 2019)

Ještě před začátkem čerpání rodičovského příspěvku je možné získat „*pregnancy benefit*“, který je obdobou českého vyrovnávacího příspěvku v mateřství. O tento příspěvek může žádat budoucí matka, pokud v souvislosti s těhotenstvím již nemůže pokračovat na stávající pozici, která je pro ni zdravotně riskantní a zároveň ji zaměstnavatel z objektivních důvodů nemůže nabídnout méně náročnou pracovní pozici. Druhá podmínka se nevztahuje na OSVČ. Při splnění podmínek získá žadatelka příspěvek ve výši 80 % svého denního příjmu. Maximální výše je ohraničena částkou 791 SEK na den. (Försäkringskassan, 2019)

Ve Švédsku je zavedena i doba české otcovské dovolené. Takzvaný příspěvek „*temporary parental benefit*“ spočívá v proplacení deseti dní okolo porodu. Díky ní se může budoucí otec buď účastnit porodu, podporovat ženu v porodnici nebo je využít na péči o další děti. Výše příspěvku je zhruba 80 % předchozího denního příjmu. Dočasný rodičovský příspěvek se vztahuje i na situaci kdy je dítě mladší 12 let nemocné, je třeba ho doprovodit k doktorovi, nebo onemocní osoba, která se o něj obvykle stará. Je obdobou ošetřovného v České republice. Lze ho čerpat až 120 dní v roce s finančním plněním ve výši 80 % předchozího příjmu s horní hranicí 1041 SEK na den. Je možné se v péči o nemocné dítě i střídat, příspěvek je pak rozdělen po dnech. Stejně jako u standartního rodičovského příspěvku je možné upravit čerpání v různých poměrech. (Försäkringskassan, 2019)

Další dávkou je „*child allowance*“, neboli přídavek na dítě. Narodil od českého přídavku se jedná o celoplošnou dávku nezávislou na příjmu rodiny. Je vyplácena do 16 let věku dítěte. Dávka je primárně rozpočítána mezi oba rodiče, každý dostane přídavek ve výši 625 SEK na jedno dítě měsíčně. Pokud má je rodič sám a má dítě ve výhradní péči, dostává přídavek dvojnásobný. Pokud má rodina více dětí, příspěvek se úměrně tomu zvyšuje. Jako pomoc početnějším rodinám se vyplácí navíc „*Large family*

supplement“. Na ten má nárok rodina s minimálně dvěma dětmi a s každým dalším se výrazně zvyšuje. Podrobný rozpis je zpracovaný v tabulce níže.

Tabulka č.2: Čerpání přídavků na dítě ve Švédsku (Měsíčně, a za oba rodiče dohromady)

Počet dětí	Přídavek na dítě	Doplňkový přídavek pro rodiny s více dětmi	Celkem
1	1250 SEK	-	1250 SEK
2	2500 SEK	150 SEK	2650 SEK
3	3750 SEK	730 SEK	4480 SEK
4	5000 SEK	1740 SEK	6740 SEK
5	6250 SEK	2990 SEK	9240 SEK
6	7500 SEK	4240 SEK	11740 SEK

Zdroj: Vlastní zpracování; Försäkringskassan, 2019

Švédský systém poskytuje i příspěvek na bydlení pro rodiny s dětmi. Ten už ale není plošný a je testován na příjem. Je určen nízkopříjmovým rodinám, které mají náklady spojené s bydlením vyšší než 1400 SEK měsíčně. Nárok na něj je podmíněn trvalým bydlištěm na dané adrese a přítomností alespoň jednoho dítěte v domácnosti. Výše přídavku je individuální a odvíjí se od příjmu domácnosti, výše vynaložených nákladů, počtu dětí, a velikosti domu nebo bytu. Dalšími dávkami jsou například podpora výživného, pokud druhý rodič řádně neplní své závazky, je pečujícímu rodiči přiznána dávka odvíjející se od příjmu pečujícího rodiče. Dále stát poskytuje podporu adopce švédskými rodinami jednorázovým vyrovnávacím příspěvkem ve výši 75 000 SEK. (Försäkringskassan, 2019).

1.3.2. Nepřímé nástroje rodinné politiky ve Švédsku

Ve Švédském systému nejsou nepřímé nástroje tak rozšířené jako v ČR. Tamní daňový systém je charakteristický vysokou progresivitou. Širší systém daňových slev by tedy zvýhodnil rodiny s vysokým příjmem.

Mezi lety 2008 a 2017 bylo možné čerpat prostřednictvím slevy na dani „*equality bonus*“ příspěvek genderové rovnosti. Jeho účelem bylo motivovat oba rodiče, aby pečovali o dítě v rámci rodičovského příspěvku. Podmínkou bylo vyčerpání lhůty vyhrazené pro každého z rodičů⁸. Za každý den péče navíc nad tuto hranici byla možnost získat slevu na dani ve výši 50 SEK. Pokud by se rodiče rozdělili zcela rovnoměrně a nepřeváděli žádné dny péče na druhého, mohli získat slevu až 13 500 SEK (Försäkringskassan, 2019).

Druhým opatřením, které bylo uvedeno v roce 2007 a je v platnosti dodnes, je možnost odečíst si z daní náklady na služby pro domácnost (ROT and RUT tax deduction). Ty mohou zahrnovat opravy elektroniky nebo bílého zboží nebo služby v podobě vaření, úklidu a péče o děti do 7 let. Domácnosti si mohou odečíst z daní 50 % nákladů na tyto služby. Maximální výše možného tohoto odpočtu je od července 2019 50 000 SEK pro všechny osoby starší 18 let. Předchozí úprava počítala pro osoby mezi 18 a 64 lety s odpočtem pouze 25 000 SEK. (Skatteverket, 2019)

1.3.3. Služby pro rodiny ve Švédsku

Švédsko má v této oblasti velmi propracovaný systém, který umožňuje brzký návrat do pracovního procesu. Jde jak o flexibilní nastavení rodičovského příspěvku, tak zajištění dostupnosti péče o děti v předškolních zařízeních a bezplatné lékařské péče. Stát poskytuje příspěvky pracujícím rodičům na péči o děti jak ve veřejných institucích, tak i na domácí hlídání. Systém předškolního vzdělávání je zajišťován mateřskými školami, které jsou zřizovány obcemi. Právo na místo v předškolním zařízení má každé dítě starší než jeden rok. Díky takto brzké možnosti nástupu mohou rodiče lépe zkoordinovat práci s péčí o dítě. Financování předškolního vzdělávání

⁸ 60 nepřevoditelných dnů

probíhá přes poplatky od rodičů. Je však stanovena maximální výše tohoto poplatku, která je navázána na příjem rodiny. Případné ztráty pak předškolnímu zařízení doplácí stát. Od tří let věku má dítě nárok na bezplatné umístění v předškolním zařízení v délce 525 hodin za rok. Pokud je rodič nezaměstnaný, má nárok na bezplatné umístění dítěte už od jednoho roku, a to v délce tří hodin denně. Vedle těchto veřejných zařízení jsou k dispozici i předškolní zařízení zřizované soukromými subjekty, podobně jako v ČR. (Skolverket, 2019)

1.4. Srovnání nástrojů českého a švédského systému

Tabulka č.3: Srovnání ekvivalentních nástrojů rodinné politiky v ČR a Švédsku

Česká republika	Švédsko
Přímé nástroje finanční podpory	
Peněžitá pomoc v mateřství a rodičovský příspěvek	Parental benefit
Přídavek na dítě	Child allowance
VPTM (vyrovnávací příspěvek v mateřství)	Pregnancy benefit
Ošetřovné	Temporary parental benefit
Otcovská dovolená	10 days
Příspěvek na bydlení	Příspěvek na bydlení
Porodné	-
Pohřebné	-
Nepřímé nástroje finanční podpory	
-	ROT/RUT tax deduction
Sleva za umístění dítěte	-
Sleva na manžela/manželku	-
Sleva na nezaopatřené dítě	-

Zdroj: Vlastní zpracování; *Försäkringskassan*; Skatteverket; MPSV; 2019

2. Praktická část

V praktické části se budu věnovat komparaci ukazatelů rodinné politiky v České republice, a ve Švédsku. Tato část je rozdělena do tří dílčích metodicky odlišných sekcí. V první sekci budu porovnávat obě země z hlediska ukazatelů, které charakterizují jejich demografickou situaci, přístup k rodinné politice z hlediska výdajů na ni a institucionální zajištění. Ve druhé sekci budu srovnávat vliv nástrojů rodinné politiky a dalších parametrů na ukazatel úhrnné míry plodnosti. K tomuto účelu budu používat odhad jednotlivých parametrů regresní analýzou na základě vytvořeného regresního modelu. Ve třetí části se budu věnovat analýze výsledků dotazníkového šetření, který se zabývá vnímáním současného systému rodinné politiky v ČR a preferencemi lidí směrem k rodinné politice jako takové.

2.1. Vývoj klíčových ukazatelů

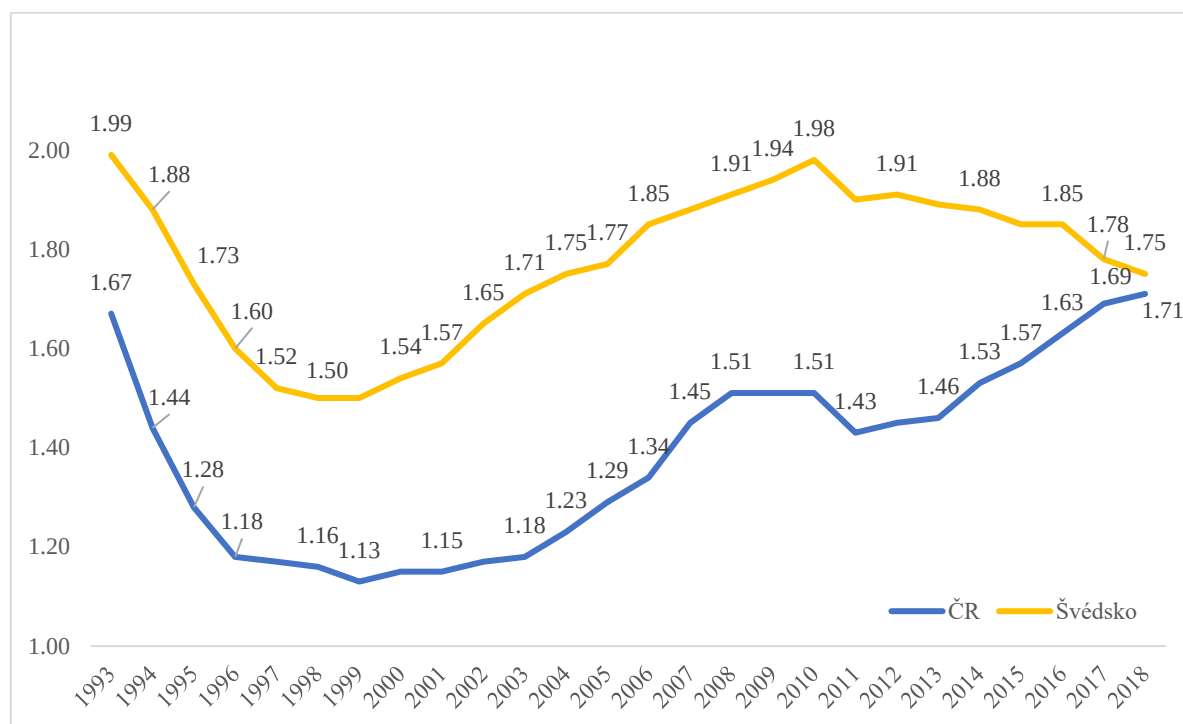
V této kapitole budu srovnávat obě sledované země z pohledu vývoje statistických ukazatelů, které jsou relevantní vzhledem k porodnosti a efektům jednotlivých nástrojů rodinné politiky.

2.1.1. Úhrnná plodnost

Tento ukazatel průměrný počet živě narozených dětí, které by se narodily jedné ženě za předpokladu, že by míry plodnosti podle věku zaznamenané ve sledovaném kalendářním roce zůstaly během jejího reprodukčního období (15-49 let) neměnné. (ČSÚ, 2019)⁹

⁹ ČSÚ: Pohyb obyvatelstva- Metodika [online]. 2019 [cit. 2019-07-20]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/pohyb-obyvatelstva-metodika>

Graf č.1: Vývoj úhrnné plodnosti v ČR a Švédsku v letech 1993-2018

Zdroj: Eurostat, 2019¹⁰, vlastní zpracování

Ve vše vyobrazeném grafu je možné vidět vývoj úhrnné plodnosti od roku 1993 do roku 2017. V České republice došlo po sametové revoluci v roce 1989 v souvislosti se změnou režimu na demokratický, k výrazné změně způsobu života. V systému společnosti fungujícímu před rokem 1989, byl významný tlak na uniformitu společnosti a mladí lidé měli omezené možnosti seberealizace. Díky tomu byli ochotni zakládat dříve rodiny a mít děti. (Kučera, 2008). Po přechodu k modelu tržního hospodářství se rozšířily možnosti cestovat, studovat nebo podnikat, a to vedlo k odkládání rodičovství do vyššího věku. Vedle toho muselo obyvatelstvo čelit novým jevům jako je nezaměstnanost nebo ceny určované trhem, nikoliv státem, což vedlo k nejistotě budoucího vývoje a obavám z vlastní ekonomické situace, pokud by museli mladí nést náklady spojené s pořízením dětí. Všechny tyto faktory způsobily dočasný pokles míry plodnosti. V souvislosti s přechodem na tržní hospodářství byla také omezena plošná podpora rodin s dětmi. V roce 1995 vešel v platnost zákon o státní sociální podpoře, který se v oblasti rodin s dětmi zaměřil spíše na podporu ekonomicky slabších rodin. (Kocourková, 2002). Velký propad míry plodnosti v 90. letech je vidět i u Švédska,

¹⁰ Eurostat: Population, demography, migration, projections [online]. 2019 [cit. 2019-07-18]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/>

které ale tou dobou neprocházelo transformací. Podobný vývoj zaznamenaly v tomto období i další západní země. Byl to důsledek zhoršené hospodářské situace oproti ekonomicky stabilním 80. letům. Ve Švédsku byl tento jev umocněn velkým provázáním duálního earner-carer modelu rodinné politiky na trh práce a restrikcemi v oblasti rodinné politiky¹¹ (Björklund, 2006). V následujících letech rostl ukazatel úhrnné míry plodnosti v obou zemích. Ve Švédsku zejména díky znovu se zlepšující ekonomické situaci země. V ČR se na růstu podílel společně s konjunkturou i mateřství žen narozených v první polovině 70. let, které byly nejvíce ovlivněny transformací ekonomiky a efektem odkládání rodičovství do pozdějšího věku. Zároveň s nimi začaly zakládat rodiny i ženy mladší, narozené ve druhé polovině 70. let, které nebyly tolik ovlivněny transformačními faktory a zakládaly rodiny v nižším věku. V ČR mezi roky 1995 a 2015 vrostl průměrný věk matek při prvním porodu z 23.3 na 28.2 let. Ve Švédsku se naproti tomu ve stejném období posunul věk prvorodiček z 27.7 na 29.2¹². Od roku 2000 pak v ČR následoval růst úhrnné plodnosti až do další hospodářské recese v roce 2008. Pokles míry plodnosti přišel vzhledem k biologickým procesům s mírným zpožděním, a to v obou sledovaných zemích. Po zotavení ekonomiky z recese a štedřejší rodinné politiky vlády ukazatel míry plodnosti v ČR rostl, a dokonce se v roce 2018 dostal nad hodnotu z roku 1993. Naproti tomu ve Švédsku míra plodnosti žen od krize stále klesá a v roce 2018 byla jen mírně nad ČR. Švédští sociologové se domnívají, že současný pokles je způsoben velkou finanční zátěží na mladé lidi, kterou způsobuje štedrý sociální systém. Alan C. Carlson (2018) se domnívá, že hlavním faktorem vysoké míry plodnosti ve Švédsku není systém sociálního státu, ale vysoká míra imigrace žen z afrických zemí, které měly vysoký počet dětí. Uvádí, že narozdíl od nově příchozích imigrantek, mají etnické Švédky mnohem menší počet dětí¹³. Domnívá se, že sociální stát je příliš nákladný a dlouhodobě neudržitelný.

¹¹ Snížení procentuální náhrady mzdy u rodičovského příspěvku na 80% předchozí mzdy

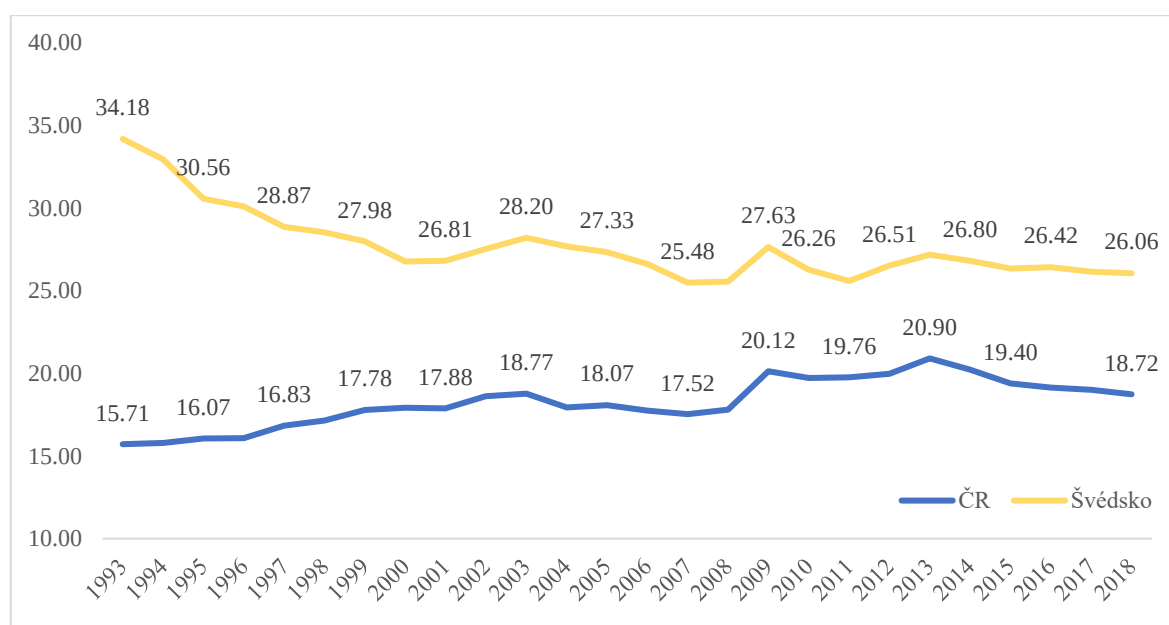
¹² OECD (2019), "Fertility", in *Society at a Glance 2019: OECD Social Indicators*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9d985dd0-en>.

¹³ Mezi lety 2000-2011 byla úhrnná míra plodnosti u imigrantek (z Evropy i mimo ni) průměrně 2.1. Naproti tomu u žen narozených ve Švédsku ve stejném období byla tato míra pouze 1.73.

2.1.2. Výdaje na sociální a rodinnou politiku

Významným ukazatelem toho, jak stát přistupuje k sociální politice jako celku, je výše veřejných sociálních výdajů. Kvůli srovnatelnosti ukazatele v obou zemích budu používat relativní vyjádření podílu veřejných sociálních výdajů na hlavu vůči HDP. Tento ukazatel zahrnuje peněžní příspěvky, přímé poskytování statků a služeb a slevy na daních v sociální oblasti. Příjemci mohou být nízkopříjmové domácnosti, důchodci, zdravotně postižení, nemocní, nezaměstnaní nebo mladí lidé. V grafu vyobrazeném níže je vyobrazen vývoj tohoto ukazatele v ČR a ve Švédsku mezi lety 1993 a 2018.¹⁴

Graf č.2: Vývoj veřejných sociálních výdajů v poměru k HDP v ČR a Švédsku v letech 1993-2018

Zdroj: OECD, 2019¹⁵, Vlastní zpracování.

Z grafu uvedeného výše je patrné, že Švédsko vydává na veřejné sociální výdaje zhruba o 8 p.b. více než ČR. Na počátku sledovaného období byl tento rozdíl necelých 19 p.b.. V průběhu 90. let se tento rozdíl postupně snižoval. Zatímco v ČR podíl těchto výdajů rostl, ve Švédsku v souvislosti s hospodářskými obtížemi a restriktivní sociální politikou klesal. Po roce 2000 byl v obou zemích podobný trend. Po krizi v roce 2008 reagovaly vlády shodně expanzivní politikou v této oblasti, a zároveň hospodářský

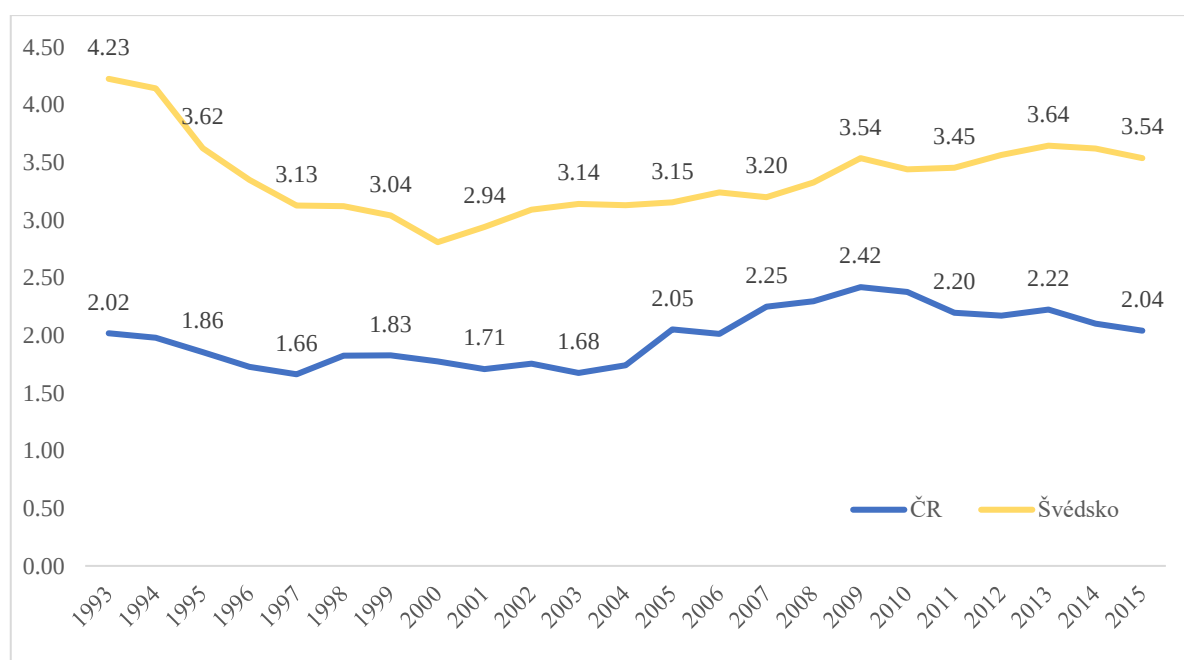
¹⁴ OECD (2019), Social spending (indicator). doi: 10.1787/7497563b-en

¹⁵ tamtéž

pokles pomohl k vyššímu poměru k HDP. V posledních letech sledujeme mírný pokles, tedy výdaje na sociální politiku nerostou stejně rychle jako celé ekonomiky. V ČR se vzhledem k připravovaným rodinným politikám dá očekávat mírný nárůst.

Dalším, konkrétnějším ukazatelem je vývoj výdajů na rodinnou politiku v poměru k HDP. Tento ukazatel zahrnuje výdaje na přímé i nepřímé nástroje rodinné politiky a služby pro rodiny. Součástí tohoto ukazatele není podpora v oblasti bydlení a zdravotnictví¹⁶.

Graf č.3: Vývoj výdajů na rodinnou politiku v poměru k HDP v ČR a Švédsku v letech 1993-2015

Zdroj: OECD, 2019¹⁷, vlastní zpracování

U výdajů na rodinnou politiku sledujeme podobný vývoj jako u celkových výdajů na sociální politiku. Celkově vynakládá Švédsko větší podíl výdajů na rodinnou politiku než ČR. V roce 2015 činil tento rozdíl 1,5 p.b. V ČR je podíl výdajů na rodinnou politiku dlouhodobě poměrně stabilní, mírný nárůst je vidět v letech po hospodářské krizi. Švédsko vynakládalo na rodinnou politikou nejvíce prostředků počátkem 90. let ale stejně jako v předchozích sledovaných ukazatelích následoval pokles, který

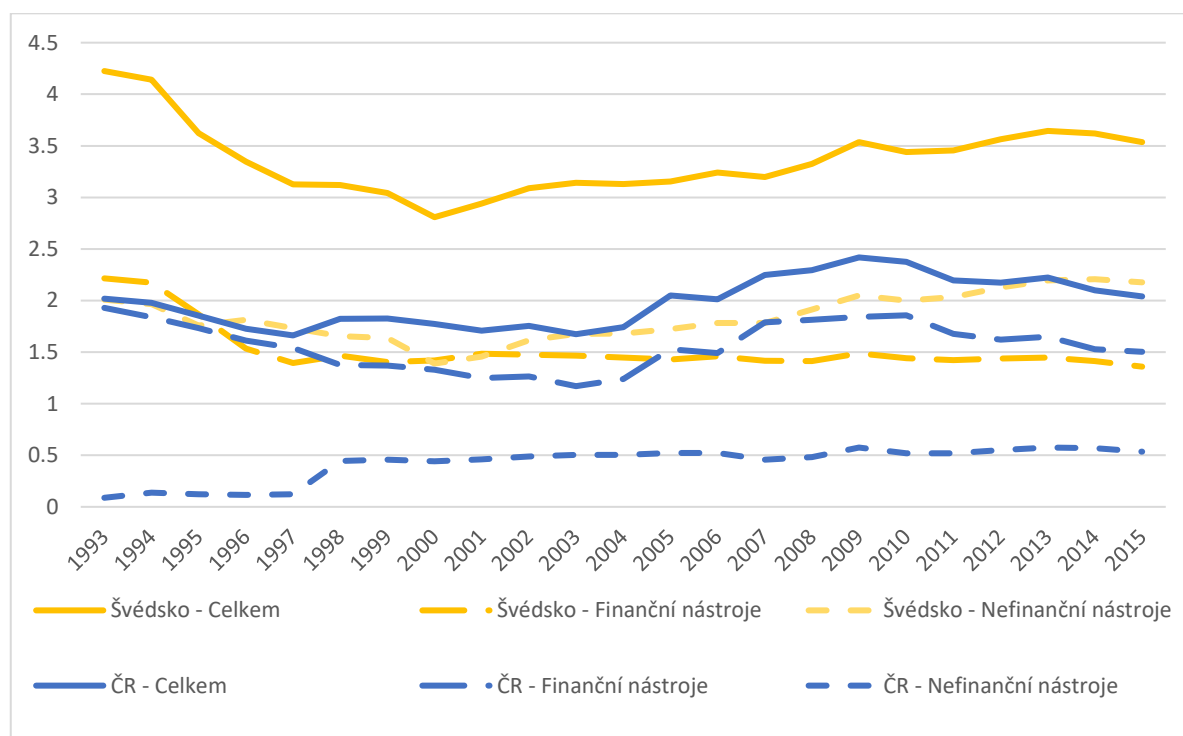
¹⁶ OECD (2019), Family benefits public spending (indicator). doi: 10.1787/8e8b3273-en

¹⁷ tamtéž

se na přelomu tisíciletí zastavil a od té doby poměr výdajů na rodinnou politiku mírně roste.

Výrazný rozdíl mezi oběma zeměmi je vidět ve struktuře výdajů na rodinnou politiku. Zatímco Švédsko se soustřeďuje na poskytování nefinančních statků, které podporují sladění rodinného a pracovního života. Naproti tomu ČR má vysoký podíl finančních nástrojů na celkových výdajích na rodinnou politiku. V následujícím grafu je vidět rozklad finančních a nefinančních výdajů na rodinnou politiku. Ve finančních výdajích jsou, zejména v případě ČR zahrnuty i nepřímé nástroje rodinné politiky.

Graf č.4: Rozklad výdajů na rodinnou politiku v poměru k HDP v ČR a Švédsku v letech 1993-2015

Zdroj: OECD, 2019¹⁸, Vlastní zpracování

Podle grafického vyobrazení výše je vidět, že výdaje na finanční nástroje jsou v celém sledovaném období velmi podobné a po roce 2006 dokonce vyšší v ČR než ve Švédsku. Rozdíl mezi oběma zeměmi je způsoben výší výdajů na nefinanční nástroje rodinné politiky, se v ČR dlouhodobě pohybují okolo 0.5 % HDP. Oproti tomu Švédsko má výdaje na nefinanční nástroje vyšší než na finanční a tento rozdíl se dále prohlubuje.

¹⁸ Tamtéž

2.1.3. Ukazatele slučitelnosti rodinného a pracovního života

Důležitou součástí rodinné politiky je i podpora slučitelnosti pracovního a rodinného života. Do této oblasti spadá široká škála opatření. Může to být výše a nastavení poskytování rodičovských příspěvků nebo spektrum služeb pro rodiny. V této podkapitole se budu věnovat institucionálnímu zajištění péče o dítě a s tím související participaci žen na trhu práce.

V současné době, kdy se v ČR ve veřejném prostoru často diskutuje rodinná politika, se návrhy dělí do dvou hlavních směrů. Současná vláda chce dále zvyšovat přímou podporu rodin s dětmi prostřednictvím peněžních nástrojů. Mezi opozicí a sociology naopak převládá názor, že by se vláda měla zaměřit na rozvoj institucionálního zajištění péče o dítě. Základním parametrem by měl být dostatečné pokrytí území mateřskými školami. Jako pozitivní příklad je v tomto směru uváděno Německo, kde byly v letech 2005-2010 přestaveny reformy předškolního vzdělávání, které si kladly za cíl zvýšit dostupnost těchto zařízení zejména dětem mladším 3 let. Následné studie ukazují, že se podařilo díky zvýšení počtu dětí mladších 3 let navštěvujících zařízení předškolní péče z 5 na 35 p.b., zvýšit úhrnnou míru plodnosti o 0,13 dítěte na ženu. (Hener, Rainer, Bauernschuster, 2013). V tabulce níže můžeme vidět hodnoty pro ČR a Švédsko.

Tabulka č.4: Podíl dětí navštěvujících předškolní zařízení ČR a Švédska

	Země	2010	2015	2016
3-5 let	ČR	79%	84.6%	86.6%
	Švédsko	97.1%	95.3%	95.9%
0-2 roky	ČR	-	4.5%	6.8%
	Švédsko	46.5%	46.4%	46.5%

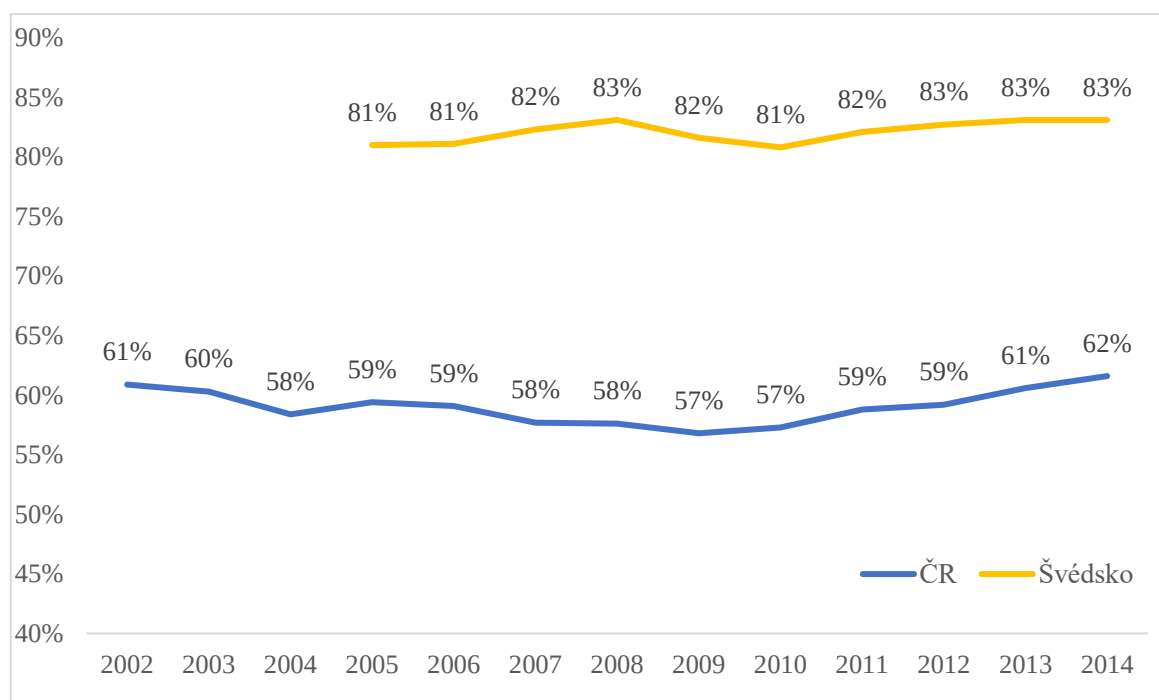
Zdroj: OECD, 2019¹⁹, Vlastní zpracování

¹⁹ OECD (2019), Children Well Being : Education and School Life. Dostupné z: <https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=81206>

Z tabulky je vidět, že ve Švédsku navštěvuje předškolní zařízení výrazně více dětí než v České republice. Největší rozdíl je vidět ve věkové kategorii do dvou let. Tento rozdíl je však zapříčiněn povinností švédských předškolních zařízení přijímat děti už od jednoho roku. Na druhou stranu v ČR takováto povinnost pro tyto zařízení neplatí a na bázi dobrovolnosti tak nečiní, protože mají kapacitní potíže. Přesto ve věkové kategorii 3-5 let sledujeme oproti roku 2010 v ČR nárůst podílu dětí, které navštěvují předškolní zařízení. Ve Švédsku je podíl v této skupině dlouhodobě stabilní.

S výše popsaným jevem souvisí i zaměstnanost matek s dětmi. Flexibilita v oblasti pracovního a rodinného života je v mnoha výzkumech označována za jednu z klíčových parametrů efektivity rodinné politiky.

Graf č.5: Zaměstnanost matek s alespoň jedním dítětem mladším 14 let v letech 2002-2014

Zdroj: OECD, 2019²⁰, Vlastní zpracování

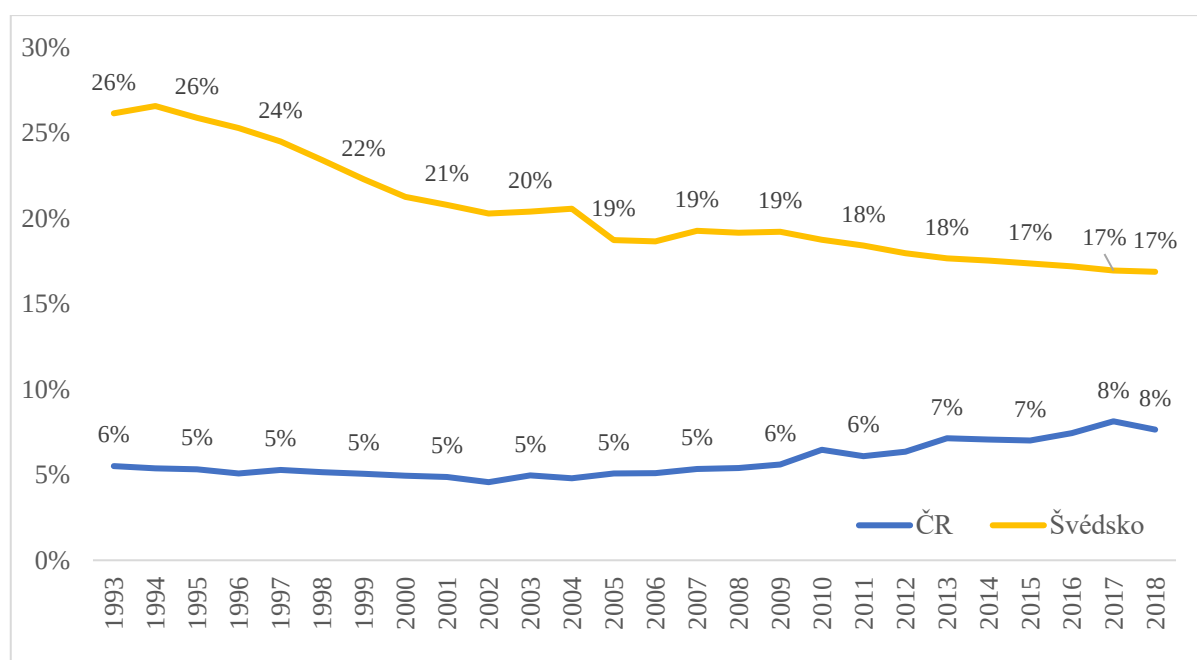
Z grafu je na první pohled patrné, že míry zaměstnanosti žen s dětmi se ve vyobrazeném období setrvaly na podobné hladině. Švédsko má míru zaměstnanosti žen s dětmi v porovnání s ČR vyšší v průměru o 22 p.b. Tento rozdíl plyne z vyšší flexibility pracovního trhu, a typickému duálnímu earner-carer modelu

²⁰ OECD (2019), Family Database. Dostupné z: <http://www.oecd.org/els/family/database.htm>

rodiny, který je ve Švédsku společností obecně přijímán. V ČR je stále obvyklý breadwinner model, kdy se o děti stará žena a muž pracuje. Dalším faktorem, který způsobuje rozdíl mezi oběma zeměmi může být délka čerpání rodičovského příspěvku, která je v ČR historicky mnohem delší než ve Švédsku.

Pokud chce žena s dítětem pracovat, obvykle nemá možnost nastoupit na plný úvazek, proto je důležité, aby byl trh práce dostatečně pružný. Tuto pružnost je možné ilustrovat podílem částečných úvazků na celkových pracovních úvazcích.

Graf č.6: Podíl zaměstnaných žen pracujících na zkrácený úvazek vůči všem pracujícím ženám v letech 1993-2018

Zdroj: OECD, 2019²¹, Vlastní zpracování

Na grafu výše můžeme vidět vývoj podílu částečných úvazků mezi pracujícími ženami. Jedná se o podíl všech typů zkrácených úvazků na celkovém počtu pracovních smluv. Zkrácený pracovní úvazek je definován jako takový, kdy žena odpracuje méně než 30 hodin týdně. Ve Švédsku sledujeme od 90. let klesající tendenci, kdy se z 26 p.b. v roce 1993 tento ukazatel snížil až na 17 p.b. v roce 2018. V ČR je trend opačný a podíl žen pracujících na zkrácený úvazek se v posledních letech mírně zvyšuje.

²¹ OECD (2019), Family Database. Dostupné z: <http://www.oecd.org/els/family/database.htm>

2.2. Regresní analýza

V této části se budu věnovat odhadu parametrů ovlivňujících úhrnnou plodnost. K tomuto účelu sestavím regresní model, který budu aplikovat na data z ČR a ze Švédska. V souladu s cílem práce se budu soustředit na vliv výše dávek státní sociální podpory.

2.2.1. Verbální model

Při rozhodování o pořízení dětí se lidé rozhodují zejména na základě mnoha faktorů. Mnohé z nich nejsou kvantifikovatelné a vychází ze sociokulturních zvyklostí, tlaku rodiny a vrstevníků, osobních preferencí a také ze zdravotní způsobilosti. Druhá skupina faktorů se skládá z finančních možností rodin a nastavení systému péče o děti v dané zemi. Tuto skupinu budu analyzovat v této části práce. Na základě teoretické části mé práce vytvořím ucelený regresní model, který bude zachycovat vliv těchto kvantifikovatelných faktorů na ukazatel úhrnné míry plodnosti.

Základním cílem mé práce je potvrdit nebo vyvrátit hypotézu o pozitivní korelaci mezi finančními i nefinančními nástroji rodinné politiky (rodičovský příspěvek, přídavky na děti, porodné, peněžitá pomoc v mateřství apod.) a natalitou v ČR a ve Švédsku. Jako vysvětlovanou proměnnou použiji úhrnnou míru plodnosti, která je mezinárodně srovnatelným ukazatelem míry obnovy obyvatelstva. Je definována jako počet dětí, které by připadaly na jednu ženu při fixním počtu narozených dětí po třicet let. Podmínka času zaručuje vztahení ukazatele k ženám v plodném věku.

První skupinou vysvětlujících proměnných budou makroekonomické charakteristiky. Jako základní ukazatel výkonnosti země jsem zvolil reálné HDP per capita v paritě kupní síly. Ekonomická situace dané země úzce souvisí s nejistotou obyvatel. Pokud se ekonomika dostává do recese, lidé mění své chování a snaží se šetřit. Tuto implikaci můžeme vztáhnout i na míru plodnosti. V grafu č.1 jsem ilustroval vývoj úhrnné míry plodnosti, který nápadně koreloval s ekonomickou výkonností v případě obou sledovaných zemí. Předpokladem tedy je, že v období konjunktury se bude míra plodnosti zvyšovat, zatímco při recesi se v důsledku zvýšené nejistoty bude snižovat. Proto předpokládám pozitivní vztah s vysvětlovanou proměnnou.

Pozitivní korelaci s vysvětlovanou proměnnou očekávám u ukazatele průměrné mzdy. Příjem je při rozhodování o pořízení potomků významným faktorem kvůli možnostem zajištění rodiny, aniž by významně klesla životní úroveň jejích členů. V modelu budu počítat s průměrnou mzdou, která je méně přesná než medián mezd, ale kvůli nedostupnosti dat musím zvolit tento obecnější ukazatel.

K proměnným týkajících se trhu práce patří i podíl zkrácených úvazků žen. Flexibilita na trhu práce je důležitá pro sladění rodinného a pracovního života. Problematika provázanosti trhu práce a rodinné politiky je často označována jako klíčová otázka při nastavování rodinné politiky. Vzhledem k úhrnné míře plodnosti tedy předpokládám pozitivní korelaci. Čím vyšší bude podíl zkrácených úvazků, tím nižší bude vysvětlovaná proměnná.

Další skupinou ukazatelů jsou socioekonomické charakteristiky dané země. Takovým ukazatelem je výše dosaženého vzdělání žen. Vysokoškolské vzdělávání je jeden z faktorů odkládání rodičovství do pozdějšího věku. To má za následek zkrácení plodného věku a snížení potenciálního počtu narozených dětí. Opačně tento působí fakt, že vysokoškolské vzdělání obvykle znamená vyšší mzdu a tím i lepší možnosti zajištění potomků. V modelu budu používat ukazatel podílu žen s vysokoškolským vzděláním ve věkové skupině 15-64 let. Z výše uvedených důvodů předpokládám spíše pozitivní korelaci mezi růstem podílu vysokoškolsky vzdělaných žen a mírou plodnosti.

Význam pro výši míry plodnosti předpokládám i u ukazatele podílu cizinců v populaci. Jak jsem již zmínil dříve, někteří sociologové tvrdí, že hlavní zásluhu na vysoké úhrnné míře plodnosti ve Švédsku má právě velký podíl cizinců v populaci, kteří mají zejména ze sociokulturních důvodů více dětí než místní občané. Mezi lety 2000-2011 byla úhrnná míra plodnosti u imigrantek (z Evropy i mimo ni) průměrně 2.1. Naproti tomu u žen narozených ve Švédsku ve stejném období byla tato míra pouze 1.73 (Carlson, 2018). V ČR předpokládám menší efekt tohoto ukazatele. Jako proměnnou v modelu použiji podíl cizinců na celkové populaci.

Poslední skupinou budou jednotlivá opatření rodinné politiky. Pro účely regresní analýzy jsem vybral ty, které jsou kvantifikovatelné a pro tento účel vhodné. Vliv ostatních nástrojů budu posuzovat za pomoci výsledků dotazníkového šetření. Díky tomu bude možné činit ucelený závěr a zhodnocení české rodinné politiky. V této části

se budou modely pro odhad parametrů mírně lišit. Pro obě země budu odhadovat vliv rodičovského příspěvku a přídavků na děti. V modelu pro ČR budou navíc proměnné PPM, porodné a daňové slevy na manžela/ku a dítě. Ve Švédsku přidávám příspěvek na péči o dítě. Všechny přímé finanční nástroje rodinné politiky jsou měřeny jako výše výdajů ze státního rozpočtu na hlavu v konstantních cenách v paritě kupní síly. Slevy na dani jsou vyjádřeny v absolutní výši jako maximální možná sleva přepočtená na jeden měsíc. Kvůli změnám v politice v oblasti daňových slev v roce 2004 byl tento ukazatel přepočítán zpětně podle změn výše daňových odpočtů. U všech těchto dávek a opatření vzhledem k jejich zaměření předpokládám pozitivní korelaci s úhrnnou mírou plodnosti. Pouze v případě porodného si vzhledem k mému předchozímu výzkumu dovoluji odhadnout, že efekt na plodnost bude buď velmi nízký, nebo i negativní.

Tabulka č.5: Modelové proměnné

upl	Úhrnná míra plodnosti
prid_exp	Výdaje na přídavky na děti / Child allowances
rod_exp	Výdaje na rodičovský příspěvek / Parental benefits
por_exp	Výdaje na porodné
ppm_exp	Výdaje na peněžitou pomoc v mateřství
childcare_exp	Výdaje na příspěvek na péči o dítě
uni_educw	Podíl žen s vysokoškolským vzděláním ve věku 25-64 (%)
ciz	Podíl cizinců v populaci (%)
GDPpc	Reálné HDP per capita
avg_wage	Průměrná mzda
prt_timew	Podíl žen zaměstnaných na zkrácený úvazek (%)
taxchild_disc_exp	Výdaje na slevu na dítě
taxwife_disc_exp	Výdaje na slevu na manžela/ku

Zdroj: Vlastní zpracování

Model pro ČR:

$$\begin{aligned} \text{upl} = f(\text{prid_exp}(+), \text{rod_exp}(+), \text{por_exp}(\pm), \text{uni_educw}(\pm), \\ \text{ppm_exp}(+)\text{ciz}(\pm), \text{GDPpc}(+), \text{avg_wage}(+), \text{prt_timew}(+), \\ \text{taxchild_disc}(+), \text{taxwife_disc}(+)) \end{aligned} \quad (2)$$

Model pro Švédsko:

$$\begin{aligned} \text{upl} = f(\text{prid_exp}(+), \text{rod_exp}(+), \text{childcare_exp}(+), \text{uni_educw}(\pm), \text{ciz}(\pm), \\ \text{GDPpc}(+), \text{avg_wage}(+), \text{prt_timew}(+)) \end{aligned} \quad (3)$$

2.2.2. Data

Datový soubor, se kterým pracuji v tomto modelu je složen z databází ČSÚ, Švédského statistického úřadu, Eurostatu a OECD. Data o výdajích na jednotlivé opatření státní sociální podpory pocházejí z databáze social protection-ESSPROS provozované Eurostaem. Některé údaje, například podíl cizinců v populaci, byly dopočteny mnou. V modelu je použita časová řada dat s roční periodicitou v období 1993-2016. Základní popisné charakteristiky jednotlivých proměnných jsou k dispozici v následujících tabulkách

Tabulka č.6: Popisné charakteristiky pro data použitá v modelu pro ČR

Proměnná	Střední hodnota	Medián	Minimum	Maximum	Směr. odch
upl	1,38	1,43	1,13	1,71	0,19
GDPpc	23997	23624	17197	32624	4900
uni_educw	14,8	11,6	6,5	50,1	9,12
ciz	2,82	2,48	0,33	5,32	1,47
avg_wage(CZK)	18868,2	18865,0	5904,00	31885,0	7371,42
prt_timew	5,80	5,368	4,57	8,13	1,01
por_exp	4,47	3,6	0,74	12,4	3,28
prid_exp	135,9	157,5	71,4	212,9	52,7
rod_exp	97,3	78,6	43,8	170,5	48,6
ppm_exp	29,6	28,9	13,1	47,4	12,3
taxchild_disc	1005	350	193,3	2070	888,8
taxwife_disc	657	500	133,7	1317	401,8

Zdroj: Vlastní zpracování

Tabulka č.7: Popisné charakteristiky pro data použita v modelu pro Švédsko

Proměnná	Střední hodnota	Medián	Minimum	Maximum	Směr. odch
upl	1,77	1,81	1,50	1,99	0,15
GDPpc	37490	39028	28180	45740	5816
uni_educw	36,2	34,8	28,1	50,1	7,16
ciz	6,32	5,90	5,30	9,11	1,12
avg_wage(SEK)	44235	31650	17352	363004	65624
rod_exp	181,6	184,9	106,1	245	49,6
prid_exp	202,2	211,1	144,2	236,3	26,18
childcare_exp	275,5	273,7	176,7	376,2	64,3
prt_timew	20,43	19,24	16,87	26,57	3,08

Zdroj: Vlastní zpracování

2.2.3. Ekonometrický model

V této části budu odhadovat velikost koeficientů pro vysvětlující proměnné uvedené výše. Transformace a odhad budu prováděn prostřednictvím programu RStudio a testování modelu částečně v programu Gretl. Některé proměnné, které by kvůli jejich jednotkám bylo obtížné interpretovat, jsem pro tento účel podrobil logaritmické transformaci, která ale nebude mít vliv na naměřené hodnoty. Pro odhad koeficientů modelu použiji standartní metodu nejmenších čtverců pro časové řady. Vzhledem k biologickému procesu, předcházejícímu narození dítěte, jsem všechny vysvětlované proměnné zpozdil o jedno období. Tento krok provádím proto, aby období, ve kterém se lidé rozhodují o pořízení dítěte následně odpovídalo míře plodnosti v následujícím roce. V případě HDP toto zpoždění rozšiřuji na dvě období zpětně, protože sentiment lidí vzhledem k ekonomickému vývoji se projevuje s větším zpožděním. Při výpočtu zanedbávám možné zdravotní příčiny, které mohou způsobit delší časovou prodlevu mezi rozhodnutím o založení rodiny a početím. Za těchto podmínek bude model pro odhad koeficientů v ČR vypadat následovně

$$\begin{aligned} \ln(upl_{i,t}) = & \beta_0 + \beta_1 \ln(prid_exp_{i,t-1}) + \beta_2 \ln(rod_exp_{i,t-1}) + \\ & \beta_3 \ln(por_exp_{i,t-1}) + \beta_4 uneducw_{i,t-1} + \beta_5 avg_wage_{i,t-1} + \beta_6 ciz_{i,t-1} + \\ & \beta_7 \ln(GDPpc_{i,t-2}) + \beta_8 prt_timew_{i,t-1} + \beta_9 \ln(taxchild_disc_{i,t-1}) + \\ & \beta_{10} \ln(taxwife_disc_{i,t-1}) + \alpha_i + \epsilon_i \end{aligned} \quad (4)$$

A pro Švédsko:

$$\begin{aligned} \ln(upl_{i,t}) = & \beta_0 + \beta_1 \ln(prid_exp_{i,t-1}) + \beta_2 \ln(rod_exp_{i,t-1}) + \\ & \beta_3 \ln(childcare_exp_{i,t-1}) + \beta_4 uneducw_{i,t-1} + \beta_5 avg_wage_{i,t-1} + \\ & \beta_6 ciz_{i,t-1} + \beta_7 \ln(GDPpc_{i,t-2}) + \beta_8 prt_timew_{i,t-1} + \alpha_i + \epsilon_i \end{aligned} \quad (5)$$

Tabulka č.8: Výsledky regresního modelu pro ČR a Švédsko

Proměnná	koeficient		směr.chyba		t-podíl		p-hodnota	
	ČR	Švédsko	ČR	Švédsko	ČR	Švédsko	ČR	Švédsko
const	-6,82	-2,92	2,32	0,87	-2,942	-3,341	0,0134 **	0,0053 ***
GDPpc	1,0963	0,13408	0,39	0,09	2,810	1,46	0,0170 **	0,17
uni_educw	0,0149	-0,0071	0,00	0,00	3,068	-2,306	0,0107 **	0,0382 **
ciz	0,0363	-0,0204	0,02	0,01	1,473	-1,799	0,169	0,0952 *
pvt_timew	-0,0189	-0,0044	0,02	0,01	-0,929	-0,869	0,373	0,40
ln_por_exp	-0,0143	-	0,01	-	-2,321	-	0,0405 **	-
ln_prid_exp	-0,0566	0,08359	0,05	0,05	-1,145	1,82	0,28	0,0918 *
ln_rod_exp	0,0975	0,30208	0,04	0,03	2,417	11,00	0,0342 **	5,87e-08 ***
ln_ppm_exp	0,0887	-	0,04	-	2,266	-	0,0446 **	-
ln_taxchild_disc	-0,0339	-	0,01	-	-2,472	-	0,0310 **	-
ln_taxwife_disc	0,0496	-	0,06	-	0,868	-	0,40	-
ln_avg_wage	-0,472	0,0000001	0,21	0,00	-2,232	14,50	0,0474 **	2,10e-09 ***
ln_childcare_exp	-	0,0942	-	0,02	-	4,68	-	0,0004 ***

Zdroj: Vlastní zpracování

U obou modelů vychází koeficient determinace přes 0,95. Ten vyjadřuje, kolik procent variability se podařilo použitými modely vysvětlit. Podle p-hodnoty F-testu, která je pro český model 2,67e-13 a švédský 8,29e-22, můžeme říci, že modely jako celek jsou signifikantní na menší než 1% hladině významnosti. Podle těchto dvou základních hodnotících charakteristik můžeme hodnotit oba modely jako dobré pro popis reality.

2.2.4. Ekonometrická verifikace

V této části budu testovat modely tak, abych zjistil, zda splňují všechny Gauss-Markovovy předpoklady. Hlavní chyby v modelu, které budu ověřovat, mohou být multikolinearita, heteroskedasticita a autokorelace.

Prvním testovaným Gauss-Markovovým předpokladem je, že rozptyl náhodné složky σ^2 modelů musí být homoskedastický, neboli konečný a konstantní. Toto pravidlo je splněno, pokud na jednotkové matici s n řádky a n sloupci jsou na diagonální ose hodnoty rozptylu a v ostatních polích nuly. Pokud je tento předpoklad porušen, je výsledný model asymptoticky nestranný a konzistentní ale není vydatný. Výsledný odhad rozptylu náhodné složky je pak vychýlený a intervaly spolehlivosti i samotné testování není tak spolehlivé. Pro ověření tohoto předpokladu provádím Breusch-Paganův test. U modelu pro ČR vychází p-hodnota tohoto testu 0.6869. Tedy nemůžeme zamítnout hypotézu o existenci homoskedaticity ani na 10% hladině významnosti. U modelu pro Švédsko je p-hodnota 0.059. Zde nemůžeme zamítnout hypotézu o existenci homoskedaticity na menší než 5% hladině významnosti. I přes nižší hodnotu u švédského modelu můžeme říci, že heteroskedasticita není významným porušením předpokladů v těchto modelech.

Dalším možným porušením předpokladů je autokorelace. Ta se v modelu vyskytuje, pokud jsou mezi sebou hodnoty náhodné složky sériově závislé. Pokud se autokorelace v modelu objeví, budou stejně jako u heteroskedaticity výsledky nestranné a konzistentní ale nebudou vydatné. Pro testování tohoto potenciálního problému budu používat Breusch-Godfrey test. Podle výsledných p-hodnot tohoto testu pro oba modely (ČR 0.41 a Švédsko 0.17) můžeme zamítnout hypotézu o existenci autokorelace.

Potenciálním problémem, který může negativně ovlivnit vlastnosti modelu je multikolinearita. Ta se v modelu vyskytuje, pokud je vysvětlující proměnná lineární kombinací jiné vysvětlující proměnné. Pokud by byla v modelu přítomna, nebude odhad zkreslený, ale bude velmi citlivý na jakékoliv změny. Podle Belsley-Kuh-Welsch diagnostiky se v modelech vyskytuje kolinearita, která je mírnějším problémem. Tento problém se vyskytuje zřejmě kvůli výdajům na rodinné politiky, které se standartně vyvíjí obdobně. V dalším vyhodnocení to proto budu brát v úvahu.

Posledním předpokladem je normální rozdělení reziduí. Tento problém se vyskytuje u modelů s nízkým počtem pozorování. To je i případ obou modelů v tomto výzkumu. Podle grafů rozdělení reziduí²² je vidět, že rozdělení je mírně vychýlené. Řešením by bylo rozšíření modelu o další pozorování, což ale vzhledem k dostupnosti dat a charakteru mé práce není možné.

²² Testy k nahlédnutí v příloze č.3

2.2.5. Interpretace výsledků regresních modelů

V této části budu interpretovat výsledky odhadnutých parametrů u jednotlivých proměnných. Začnu s obecnými charakteristikami a pak přejdu k vyhodnocení konkrétních opatření rodinné politiky.

Tabulka č.9: Interpretace odhadů modelů pro ČR a Švédsko

GDPpc	ČR	Pokud se zvýší HDP na obyvatele o 1 %, zvýší se úhrnná míra plodnosti o 1,09 %
	Švédsko	Pokud se zvýší HDP na obyvatele o 1 %, zvýší se úhrnná míra plodnosti o 0,13 %
uni_educw	ČR	Pokud se zvýší podíl vysokoškolsky vzdělaných žen od 1 %, zvýší se úhrnná míra plodnosti o 0,015 %
	Švédsko	Pokud se zvýší podíl vysokoškolsky vzdělaných žen od 1 %, sníží se úhrnná míra plodnosti o 0,007 %
ciz	ČR	Pokud se zvýší podíl cizinců v populaci o 1 %, zvýší se úhrnná míra plodnosti o 0,0363 %
	Švédsko	Pokud se zvýší podíl cizinců v populaci o 1 %, sníží se úhrnná míra plodnosti o 0,0071 %
prt_timew	ČR	Pokud se zvýší podíl žen pracujících na zkrácený úvazek o 1 %, sníží se úhrnná míra plodnosti o 0,019 %
	Švédsko	Pokud se zvýší podíl žen pracujících na zkrácený úvazek o 1 %, sníží se úhrnná míra plodnosti o 0,044 %
ln_por_exp	ČR	Pokud se zvýší výdaje na porodné o 1 %, sníží se úhrnná míra plodnosti o 0,0143 %
ln_prid_exp	ČR	Pokud se zvýší výdaje na přídavky na děti o 1 %, sníží se úhrnná míra plodnosti o 0,0566 %
	Švédsko	Pokud se zvýší výdaje na přídavky na děti o 1 %, zvýší se úhrnná míra plodnosti o 0,083 %
ln_rod_exp	ČR	Pokud se zvýší výdaje na rodičovský příspěvek o 1 %, zvýší se úhrnná míra plodnosti o 0,097 %
	Švédsko	Pokud se zvýší výdaje na rodičovský příspěvek o 1 %, zvýší se úhrnná míra plodnosti o 0,3 %
ln_ppm_exp	ČR	Pokud se zvýší výdaje na PPM o 1 %, zvýší se úhrnná míra plodnosti o 0,089 %

ln_taxchild_disc	ČR	Pokud se zvýší daňová sleva na dítě o 1 %, sníží se úhrnná míra plodnosti o 0,034 %
ln_taxwife_disc	ČR	Pokud se zvýší daňová sleva na manžela o 1 %, zvýší se úhrnná míra plodnosti o 0,049 %
ln_avg_wage	ČR	Pokud se zvýší průmětná mzda o 1 %, sníží se úhrnná míra plodnosti o 0,47 %
	Švédsko	Pokud se zvýší průměrná mzda o 1 %, sníží se úhrnná míra plodnosti o 0,0000001 %
ln_childcare_exp	Švédsko	Pokud se zvýší výdaje na příspěvky na péči dítě o 1 %, zvýší se úhrnná míra plodnosti o 0,094 %

Zdroj: Vlastní zpracování

Výsledky obou modelů jsou srovnatelné jen do určité míry, protože se liší počtem i druhem proměnných. Při další interpretaci je třeba na to brát ohled a nerovnávat modely v absolutních číslech, ale spíše v trendech, které nastiňují.

První proměnnou, kterou jsem testoval je HDP na hlavu. Jako signifikantní vychází tento parametr pouze v modelu pro ČR. Nicméně ani v modelu pro Švédsko není zanedbatelný. V obou případech je efekt pozitivní a poměrně silný, což souhlasí s historickým pozorováním, kdy se obě proměnné vyvíjí v čase podobně. Lidé získávají v období konjunktury pocit jistoty a jsou optimističtí směrem k budoucímu období. Díky tomu jsou ochotní investovat do dětí a nemají takové obavy o zvládnutí nákladů spojených s porobením dětí. Významná hospodářská recese má obvykle zcela opačný efekt, a sice odkládání rodičovství na příznivější období. To dokládá situace v Československu v období třicátých let dvacátého století po velké hospodářské krizi, kdy lidé odkládali rodičovství, což mělo za následek pozdější rostoucí míru plodnosti i v období druhé světové války. (Kučera, 1994)

Další vysvětlující proměnnou, která byla testována je podíl žen s univerzitním vzděláním. Pro oba modely je její vliv signifikantní. Zatímco v ČR je vztah s úhrnnou mírou plodnosti pozitivní, ve Švédsku je mírně negativní. Tento rozdílný vztah může být dán délkou sledovaného období a výchozími mírami ukazatelů. Od roku 1993 se podíl vysokoškolsky vzdělaných žen v ČR zvýšil z 9 % na 25,5 %. Ve Švédsku se za stejné období zvýšil tento podíl také zvýšil, a to z 29 % na 50 %. Tento nesoulad může být způsoben i odlišnou silou faktorů, které vyplývají ze studia na vysoké škole.

Na jednu stranu přinese vyšší vzdělání potenciálně lepší výdělky, ale zároveň lidé kvůli studijnímu vytížení odkládají rodičovství do pozdějšího věku.

Na výše popsaný ukazatel navazuje průměrná mzda. Podle výsledného odhadu je signifikantní pro oba modely. Typ závislosti se liší v jejím směru. V ČR vychází silný negativní vztah, což je v rozporu s mými původními předpoklady. Může se jednat o chybu v modelu, která je způsobena nízkým počtem pozorování. Vysvětlením může být to, že český systém rodinné politiky svým nastavením (navázáním porodného a přídavků na děti na příjem) podporuje spíše finančně slabší rodiny s dětmi. Vyšší příjem potom tedy není dostatečně silným faktorem a s jeho růstem se úhrnná míra plodnosti spíše snižuje. Tuto domněnku potvrzuje i hodnota tohoto koeficientu ze švédského modelu, kde je tento ukazatel ve vztahu k úhrnné míře plodnosti téměř neutrální. Narozdíl od českého, je švédský systém nastaven rovnostářsky a klíčová opatření rodinné politiky nejsou testována na příjem. Tento výsledek ale není ve výzkumech ojedinělý, ke stejným výsledkům došli například i Evan a Vozárová (2018).

Zajímavé výsledky přinesl i odhad proměnné popisující podíl cizinců v populaci. Jako významnou ji hodnotí pouze švédský model. Jak jsem již zmiňoval, někteří sociologové označují úspěch švédského systému za falešný, protože výsledná data jsou zkreslena vysokým podílem cizinců zejména z afrických zemí. V mém modelu se toto tvrzení nepotvrdilo, a naopak vztah s úhrnnou mírou plodnosti vychází jako mírně negativní. Domnívám se, že ve sledovaném období vliv imigrace nebyl tak silný, protože ta kulminovala zejména v osmdesátých letech. Nová vlna migrace v posledních letech se svým charakterem od té předchozí liší tím, že již nejde o celé rodiny, ale o jednotlivce. Vliv jejich přítomnosti na plodnosti, se proto dle mého názoru projeví s větším zpožděním. V ČR je koeficient pozitivní, ale nevychází jako statisticky významný.

Jako nevýznamná proměnná je modely hodnocena proměnná vyjadřující podíl žen pracujících na částečný úvazek. Domnívám se, že vhodnějším ukazatelem by byl podíl zaměstnaných žen s malými dětmi, nebo podíl dětí navštěvujících zařízení předškolní péče. Pro tyto parametry ale zatím bohužel není dostatek dat.

První vysvětlující proměnnou jsou výdaje na porodné. Toto opatření platí pouze v ČR. Model ho hodnotí jeho vliv signifikantní a mírně negativní. To je v souladu

s mým předpokladem směrem k této dávce. Je poměrně nízká a testovaná na příjem, čímž na ni nedosáhne tolik rodin. Je proto logické, že není motivací pro porizení dítěte.

Opatření rodinné politiky, které je přítomno v obou sledovaných zemích, jsou přídavky na děti. Toto opatření je modely hodnoceno jako signifikantní pouze ve Švédsku. V ČR je tento příspěvek omezený příjmem domácnosti, a tudíž na něj většina z nich nedosáhne. Proto zřejmě nekoreluje s ukazatelem úhrnné míry plodnosti tak silně. V případě Švédska je vliv pozitivní. Tamní forma přídavků na děti je plošná, a navíc se rozděluje bonusový přídavek pro rodiny s více než jedním dítětem, který se s rostoucím počtem dětí zvyšuje. Díky tomuto nastavení, mohou mít rodiny menší obavy z většího počtu dětí, a to i ty s vyššími příjmy. Podle tohoto rozdílného efektu by se dalo říci, že zásadní u tohoto přídavku je jeho nastavení. Aby měl vliv na počet narozených dětí, měl by být plošný a mít v sobě zabudovanou určitou progresivitu. Naopak pokud je nastaven jako sociální podpora příjmově slabším rodinám, vliv na úhrnnou míru plodnosti nemá.

Dalším příspěvkem pro rodiny pečující o malé děti je rodičovský příspěvek. V obou modelech vychází jako signifikantní. Ve švédském modelu vychází hodnota koeficientu 0.30, což je nejvyšší hodnota ze všech ostatních parametrů. Vysokou efektivitu tohoto opatření můžeme přičíst procentuální výši náhrady za ušlou mzdu. Zároveň je tento příspěvek nastaven velmi flexibilně a možnosti nastavení čerpání oběma rodiči jsou velmi široké. V modelu pro ČR vychází vliv této proměnné také pozitivně i když ne tak silný. Tento slabší vliv daný tím, že se v porovnání se švédským rodičovským příspěvkem jedná pouze o jeho část, která je doplněna peněžitou pomocí v mateřství. Význam tohoto opatření je obecně dán tím, že se jedná o finanční podporu v období, kdy je alespoň jeden z rodičů nucen opustit pracovní proces a věnovat se péči o dítě. Čím vyšší tedy bude náhradový poměr mezi rodičovským příspěvkem a ušlou mzdou, tím bude je vliv silnější.

Jak zmiňuji výše, specifickou dávkou pro český systém je peněžitá pomoc v mateřství. Její statistická významnost i velikost vlivu je podobná jako u rodičovského příspěvku. Tyto dva příspěvky spolu úzce souvisí a jeden navazuje na druhý. Obě opatření tedy splňují moji počáteční hypotézu o jejich signifikantním pozitivním vlivu na vysvětlovanou proměnnou.

Dalším opatřením rodinné politiky, které bylo testováno pouze v modelu pro ČR jsou slevy na daních. Tento typ nástrojů je typický pro český systém. Podle výsledných odhadů se zdá, že tato opatření nejsou příliš efektivní. Vliv opatření slevy na manželku vychází jako nesignifikantní. Efekt slevy na dítě sice vychází jako statisticky významný, ale jeho vliv je podle modelu mírně záporný. Nepřímé finanční nástroje rodinné politiky se tedy ukazují jako neefektivní při snaze ovlivnit úhrnnou míru plodnosti. Domnívám se, že tento příspěvek je čerpán rodiči, kteří už mají děti starší a není přímo spojen se složitou situací v období po narození dítěte.

Specifickým příspěvkem ve švédském systému je příspěvek na péči o dítě. Dle modelu je hodnocen jako signifikantní a jeho vliv je poměrně významný. Tento příspěvek umožňuje rodičům zařídit si péči o dítě formou hlídání nebo umístěním do placeného předškolního zařízení. To umožňuje rychlejší zapojení do pracovního procesu. Tento příspěvek se dá zařadit mezi opatření, která umožňují lépe sladit pracovní a rodinný život, což se ukazuje jako zásadní pro ochotu rodin mít více dětí.

Celkově se dá říci, že oba modely došly k podobným závěrům směrem k opatřením rodinné politiky. Efektivní nástroje jsou ty, které se zaměřují na snížení nákladů obětované příležitosti spojených s pořízením dítěte zejména v jeho ranném věku. Stejně tak se jako významné jeví finanční i nefinanční nástroje, které umožňují snazší sladění rodinného a pracovního života. Naopak jako neefektivní se ukazují finanční dávky testované na příjem a nepřímé finanční nástroje. Srovnání na základě ekonometrických modelů ukazuje na účinnější Švédský systém rodinné politiky, který je zaměřen na flexibilitu čerpání a sladění rodinného a pracovního života. Tyto výsledky budu dále verifikovat pomocí výsledků dotazníkového šetření, kterým jsem zjišťovat názory lidí na rodinnou politiku v ČR a jejich preference k rodinné politice obecně.

2.3. Názory na systém rodinné politiky ČR - Dotazníkové šetření

V této podkapitole praktické části se budu věnovat vyhodnocení dotazníkového šetření, které by mělo doplnit a ověřit závěry výše představeného ekonometrického modelu. Budu ověřovat, zda se potvrdí důležitost jednotlivých nástrojů rodinné politiky, které vyšly jako významné v regresním modelu. Dále budu zkoumat, jaký vliv má nastavení rodinné politiky na rozhodování obyvatel o pořízení dítěte. Závěry tohoto

výzkumu budu porovnávat jednak s výsledky použitých statistických metod a také se závěry odborníků na tuto oblast, které jsou popsány v teoretické části.

2.3.1. Metodika zpracování dotazníkového šetření

Pro zjišťování názorů na rodinnou politiku jsem se rozhodl pro dotazníkový průzkum, který kompletně probíhal přes internet. Dotazník se v první části skládal ze sedmi otázek zaměřených na sociodemografické parametry jako je pohlaví, věk, počet dětí apod. Tuto sekci jsem zařadil, abych respondenty mohl lépe identifikovat při následné interpretaci výsledků. V druhé části byly uzavřené otázky založené na výběru z preferovaných možností a hodnocení jednotlivých nástrojů rodinné politiky na Likertově škále. Celkem bylo v dotazníku 16 otázek. Dotazník byl distribuován dvěma kanály. Jednak prostřednictvím sociálních sítí na relevantních zájmových skupinách a druhým kanálem byla placená propagace a distribuce tohoto dotazníku přes server www.vyplnto.cz. Průzkum probíhal v období od 1.7.2019 do 1.8.2019. Celkem se podařilo nasbírat odpovědi od 445 respondentů. Celý dotazník přikládám v příloze. Zpracování dat a následné vizualizace ve formě grafů nebo tabulek byl zpracován v programu PowerBI.

2.3.2. Popisné charakteristiky souboru respondentů

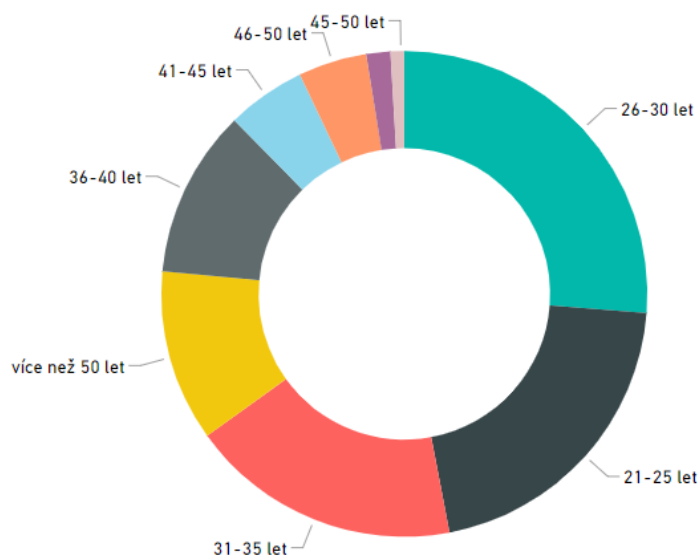
První část dotazníku se věnovala demografickým a socioekonomickým charakteristikám. V následujících odstavcích a grafech budu ilustrovat složení a charakteristiky respondentů.

Z celkového počtu 445 respondentů bylo 293 žen a 149 mužů. Vzhledem k zaměření průzkumu a reálnému vlivu na rozhodování o pořízení dítěte je tento poměr 2/3 vůči 1/3 ve prospěch žen vhodný pro vyhodnocování.

Druhou charakteristikou je věk, ve svém průzkumu jsem se soustředil na obyvatele ČR do 45 let. Důležitý je ale i pohled starších, jejichž názor je pro mladší významným faktorem při časování založení rodiny. Ve statistickém souboru bylo nejvíce respondentů ve věkové kategorii mezi 26-30 lety. Celkem v cílové kategorii do 45 let

bylo více než 80 % respondentů. Ostatní ve vzorku z výše uvedených důvodů ponechám.

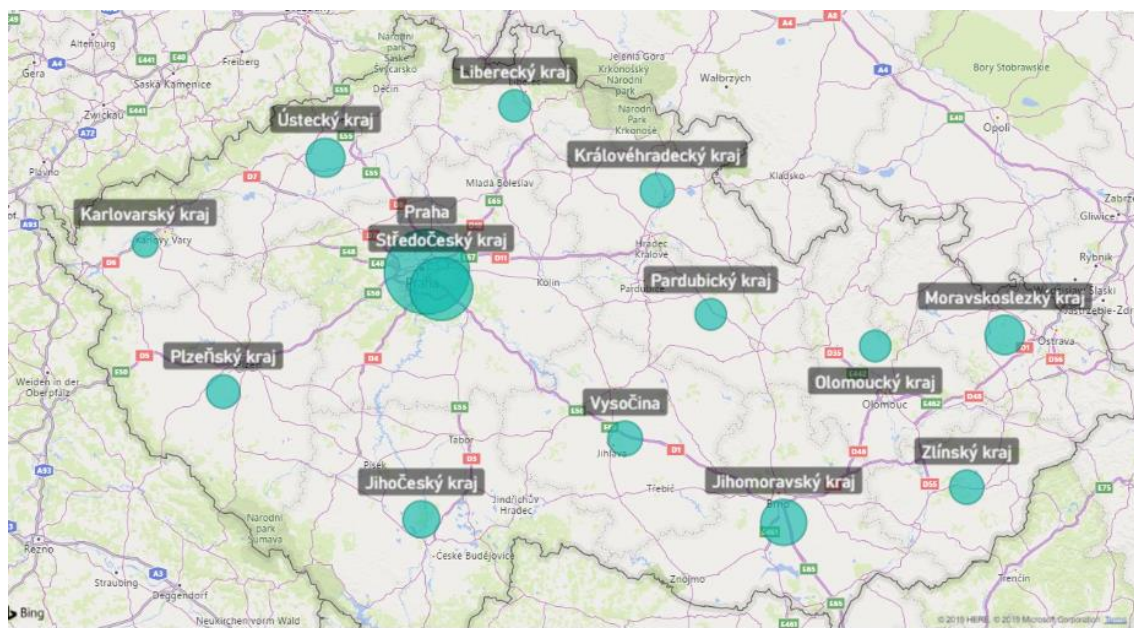
Graf č.7: Věkové složení respondentů dotazníkového šetření

Zdroj: Vlastní zpracování

Dalším důležitým determinantem pro reprezentativní vzorek populace je geografické rozložení v krajích, protože obyvatelé různých částí země mají odlišné charakteristiky a liší se i v reprodukčním chování. Na níže vyobrazené mapě je vidět rozložení respondentů v krajích. Na kartogramu můžeme vidět, že rozdělení je poměrně rovnoměrné, s výjimkou Prahy a středočeského kraje, kde je koncentrováno 35 % z celkového počtu respondentů. Při interpretaci dalších výsledků bude potřeba to brát v úvahu.

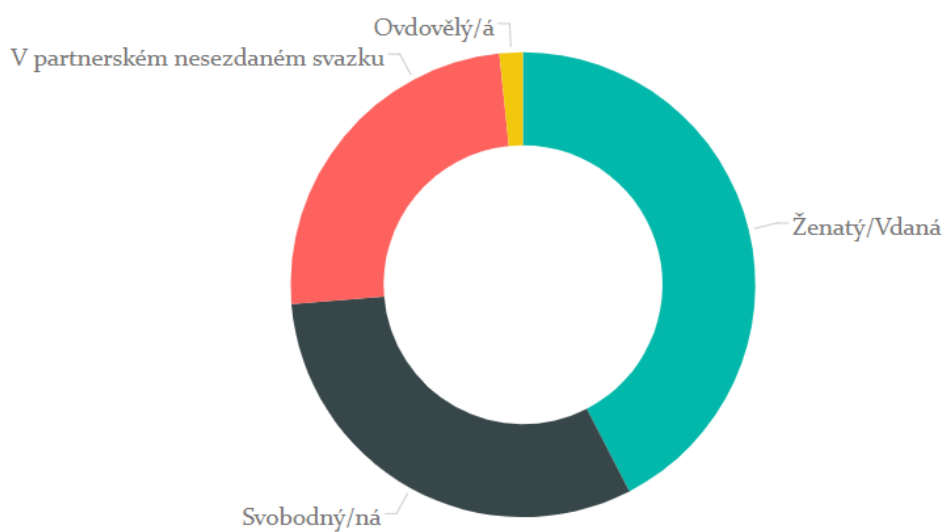
Graf č.8: Geografické rozložení respondentů dotazníkového šetření

Zdroj: Vlastní zpracování

Další sledovanou charakteristikou byl rodinný stav, který značí připravenost na založení rodiny. U této charakteristiky jsou respondenti vhodně rozloženi do jednotlivých kategorií. Máme zde třetinu svobodných, třetinu v manželství a třetina odpovídajících žije v nesezdaném svazku.

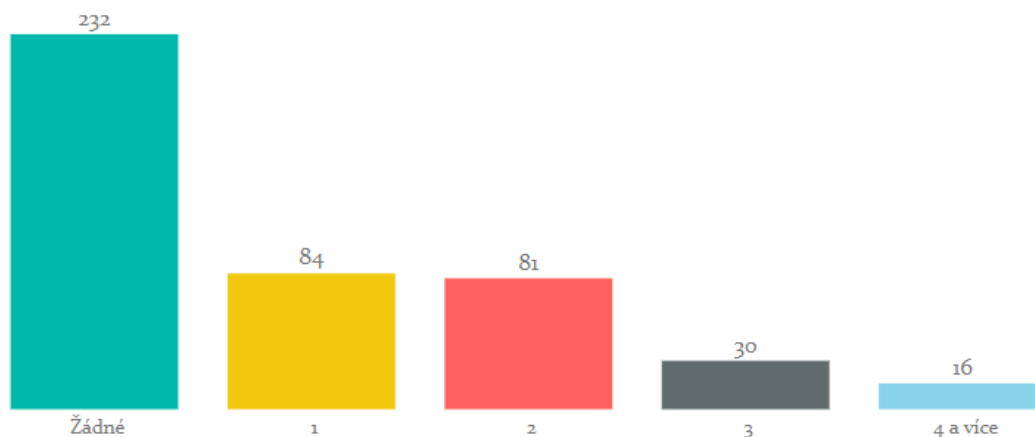
Graf č.9: Rozložení respondentů dotazníkového šetření podle rodinného stavu

Zdroj: Vlastní zpracování

Pro vnímání rodinné politiky je důležité, zda už sní má konkrétní osoba vlastní zkušenost. Z tohoto a dalších významových důvodů jsem zařadil do průzkumu i otázku na počet dětí. Rozložení je zde mírně nerovnoměrné ale při agregaci na skupinu osob s dětmi a bez dětí můžeme vidět, že jsou tyto skupiny zhruba stejně velké.

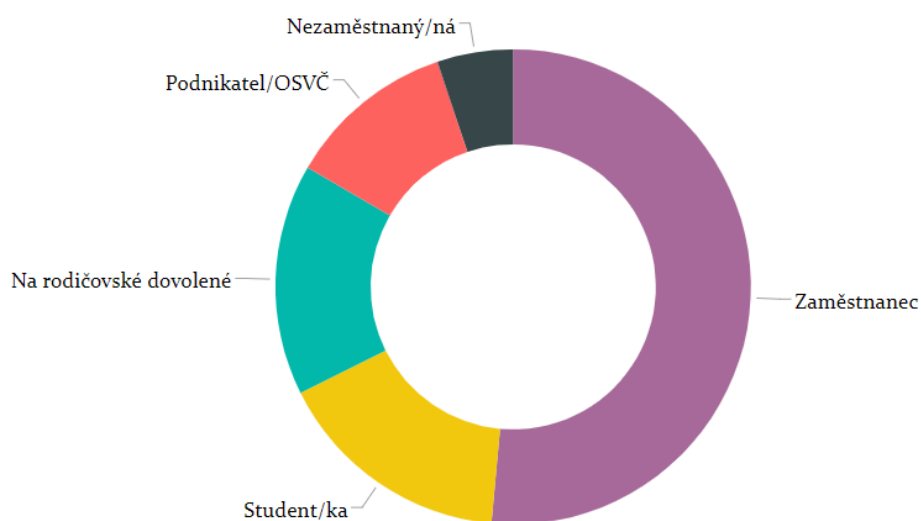
Graf č.10: Rozložení respondentů dotazníkového šetření podle počtu dětí

Zdroj: Vlastní zpracování

Poslední dvě otázky z této sekce se týkaly ekonomické situace příslušné domácnosti. Jednou z nich je pracovní status respondenta. Ve chvíli provádění průzkumu bylo 15 % odpovídajících na rodičovské dovolené. Přes 50 % respondentů pak jsou zaměstnanci. Kompletní přehled distribuce je vidět na grafu níže.

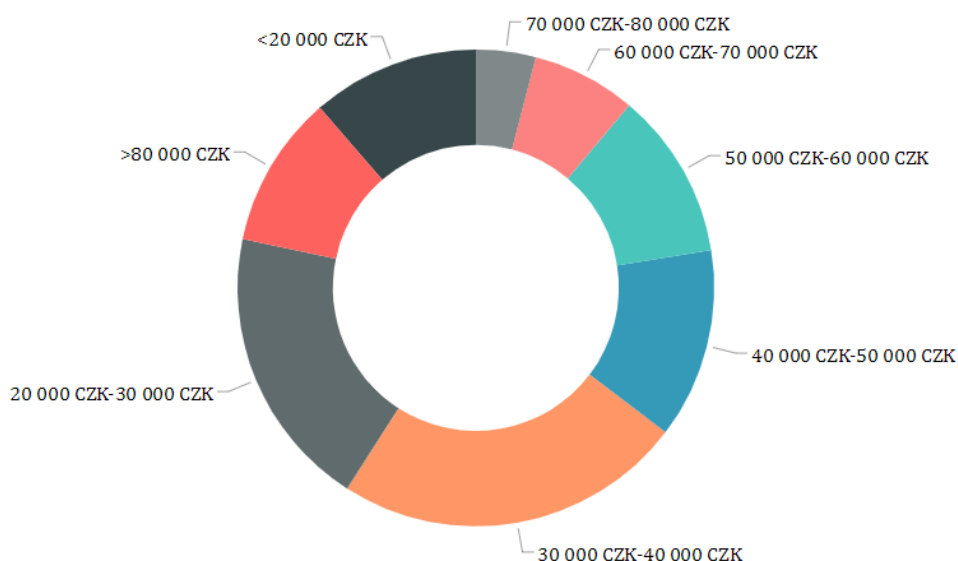
Graf č.11: Rozložení respondentů dotazníkového šetření podle pracovního statusu

Zdroj: Vlastní zpracování

Druhým ukazatelem ekonomické situace domácnosti je její příjem. V tomto případě se příjmem domácnosti, rozumí součet všech čistých příjmů jednotlivých členů včetně transferů. Jak je vidět na grafu níže, podařilo se vytvořit datový soubor s rovnoměrným rozdělením příjmů. Z tohoto hlediska tedy mohu brát soubor jako celek a nemusím se obávat zkreslení.

Graf č.12: Rozložení respondentů dotazníkového šetření podle příjmu domácností

Zdroj: Vlastní zpracování

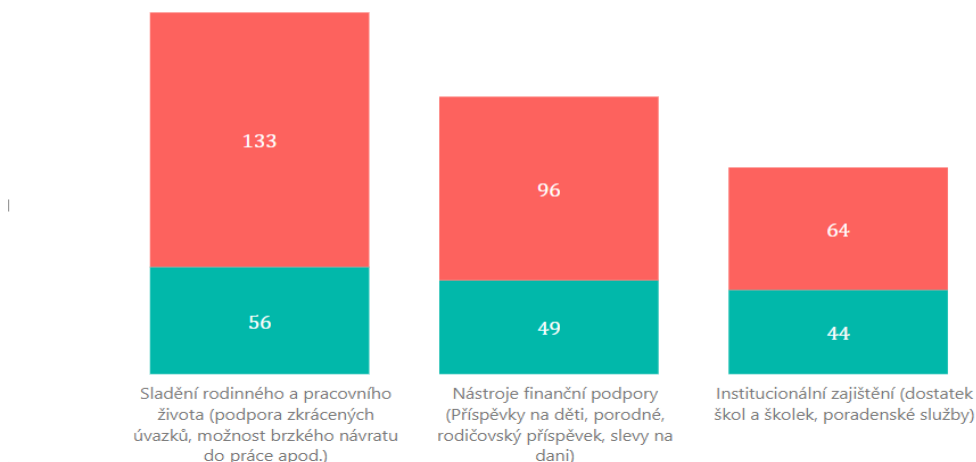
2.3.3. Názory lidí na rodinnou politiku ČR

V druhé části dotazníku jsem zjišťoval preference lidí směrem k opatřením rodinné politiky. Nyní budou procházet jednotlivé otázky a budu je srovnávat s teoretickými východisky z analýzy literární rešerše a také s výsledky ekonometrických modelů.

První otázka se týkala preferencí respondenta ve vztahu k typům nástrojů rodinné politiky. Jedná se o uzavřenou otázku s jednou možnou odpovědí.

Graf č.13: Preference oblastí rodinné politiky

Pohlaví ● Muž ● Žena

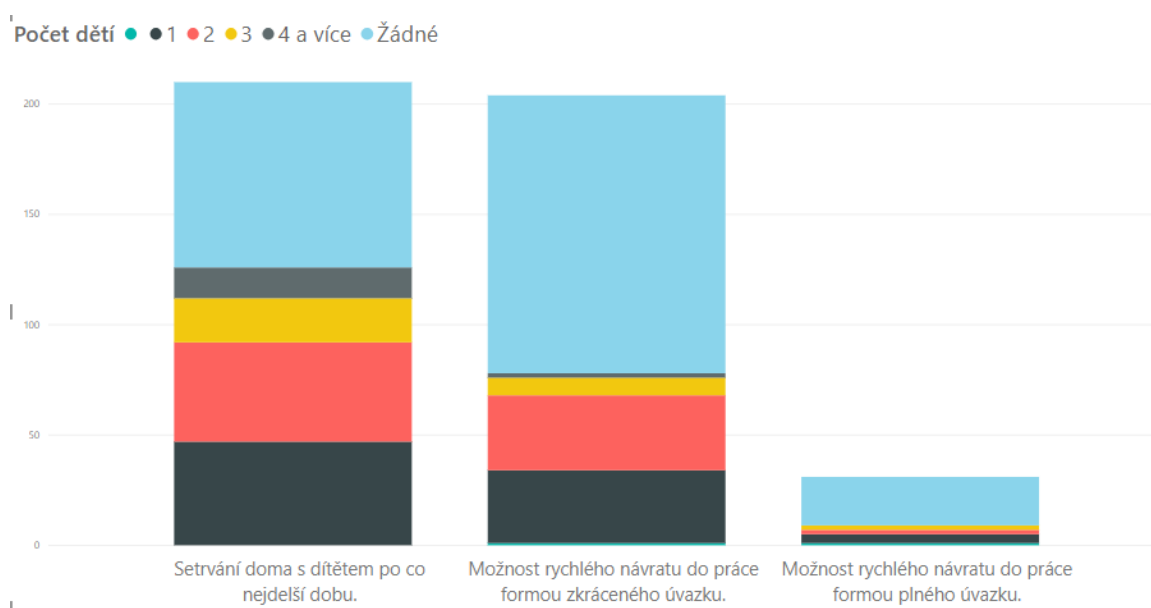
Zdroj: Vlastní zpracování

Na grafu výše jsou vyobrazeny rozdíly mezi muži a ženami v preferencích k oblastem rodinné politiky. V součtu obou pohlaví se jako nejdůležitější ukazují opatření, která umožňují lepší sladění rodinného a pracovního života. Jako méně důležité jsou pak vnímány nástroje finanční podpory. Nejméně preferovanou oblastí je podle respondentů institucionální zajištění, které by ale mohlo být zařazeno do první skupiny, protože svým účelem odpovídá nástrojům sladování rodinného a pracovního života. Podle výsledků se muži i ženy shodují ve vnímání důležitosti jednotlivých oblastí. Ženy však daleko více kladou důraz na sladění pracovního a rodinného života, což odpovídá dosavadním zjištěním v mé práci. Tedy, že větší flexibilitou pracovního trhu a rozšířením předškolní péče by bylo efektivnější než další navyšování finančních nástrojů.

Vůli k brzkému návratu do pracovního procesu vyjadřovali respondenti i v dalších otázkách. V jedné z nich jsem zjišťoval jejich představu o průběhu období prvních let po narození dítěte. V této otázce hrají silnou roli sociokulturní parametry a zvyky dané společnosti. Respondenti se dělí do dvou polovin s tím, že první by ráda zůstala s dítětem doma co nejdéle a druhá by preferovala brzký návrat do práce. Většina z těch, kteří by rádi pracovali, preferují možnost pracovat formou zkráceného úvazku. Tím potvrzují hypotézu o důležitosti vhodného nastavení rodinné politiky tak, aby bylo možné sladit rodinný a pracovní život. Zajímavé ale je, že nejvíce preferovali možnost

setrvání v domácnosti respondenti, kteří mají tři a více dětí. Naopak pro možnost návratu do práce formou zkráceného úvazku se vyslovovali většinou lidé se dvěma a méně dětmi. Podle mého názoru by se tato dualita by se měla promítnout i do cílů rodinné politiky tak, aby byla určena struktura nástrojů, která se zaměří na obě skupiny, nebo aby byla vybrána jedna z nich, vůči které bude rodinná politika nastavena co nejefektivněji. Přehled rozložení odpovědí je vyobrazen na grafu níže.

Graf č.14: Návrat do práce v prvních letech po narození dítěte

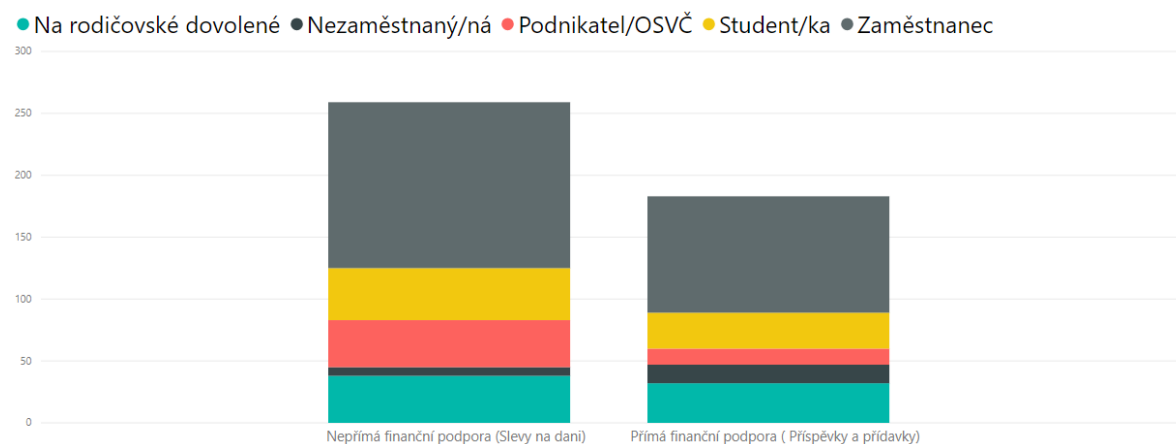

Zdroj: Vlastní zpracování

V odpovědích na tuto otázku se respondenti dělili i podle kritéria příjmu jejich domácnosti, kdy rychlý návrat do práce preferují domácnosti se spíše vyšším příjmem. Hranice, kdy se tato preference mění je okolo 40 000 Kč měsíčně.

Další otázka byla zaměřena už přímo oblast finanční podpory rodin s dětmi. Otázka byla postavena jako výběr jedné z možností.

Graf č.15: Preference finančních nástrojů rodinné politiky podle pracovního statusu

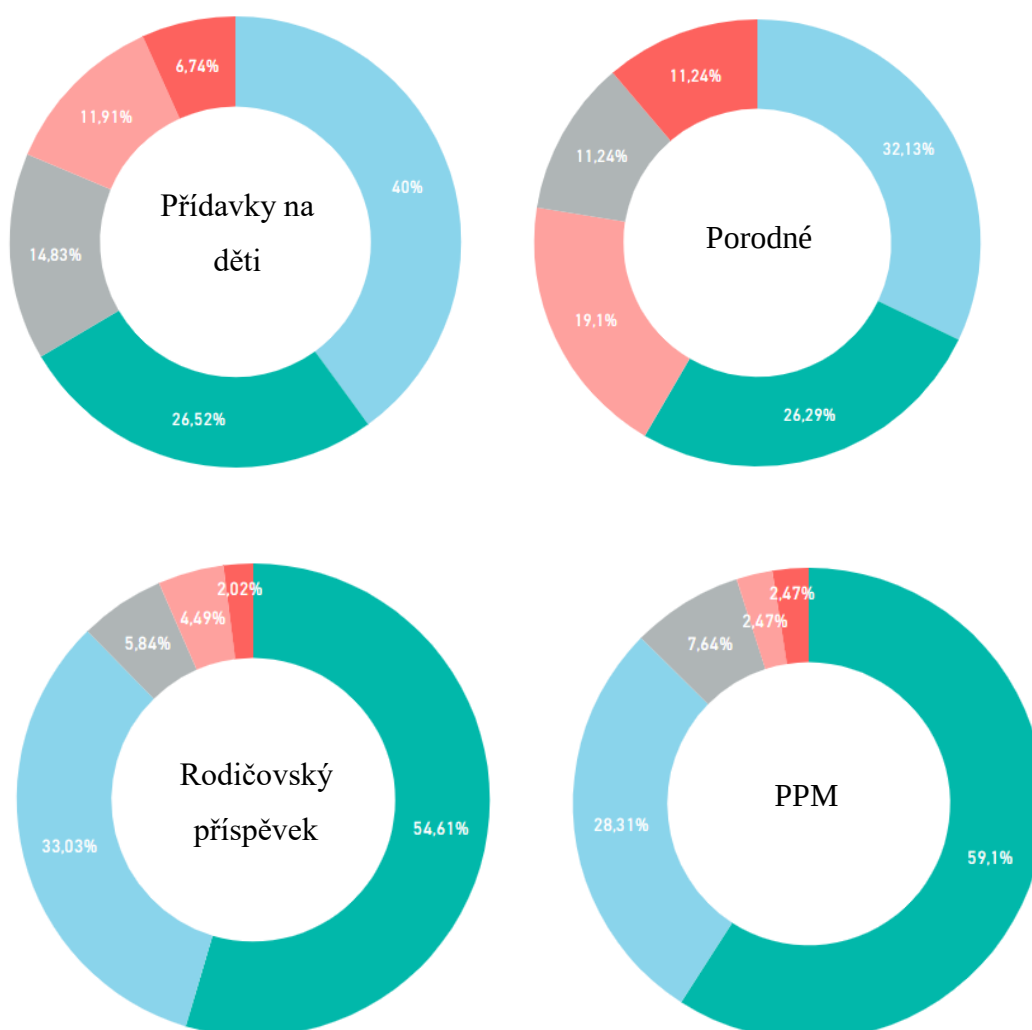
Zdroj: Vlastní zpracování

Na grafu výše je vyobrazené rozložení preferencí mezi přímé a nepřímé finanční nástroje rodinné politiky podle. Sloupce jsou pak rozděleny podle pracovního statusu respondenta. Na první pohled je patrné, že slevy na dani mají v ČR podporu i mezi občany. Zaměstnaní, studenti a podnikatelé se výrazněji přiklání k nepřímým finančním nástrojům rodinné politiky. Indiferentní skupinou jsou lidé, kteří zrovna čerpají rodičovský příspěvek. A pro přímé finanční nástroje jsou preferovány nezaměstnanými, kteří kvůli absenci pracovního poměru nemají z čeho tyto slevy uplatňovat. I tento výsledek je v souladu s předchozím zkoumáním, protože se respondenti přiklání k opatřením navázaným na trh práce. Příklon k nepřímým finančním nástrojům je specifický pro ČR, protože rozsah těchto opatření je zde v rámci zemí OECD ojedinělý. Bláže se budu věnovat jednotlivým opatřením v následujících odstavcích

Přímé finanční nástroje rodinné politiky jsou často veřejně diskutovány a jejich úpravy jsou prezentovány jako klíčová oblast rodinné politiky. Proto jsem zjišťoval názor lidí na důležitost jednotlivých opatření rodinné politiky. Respondent hodnotili jednotlivé nástroje na Likertově škále od „velmi důležité“ až po „zcela nedůležité“.

Graf č.16: Hodnocení důležitosti přímých finančních nástrojů rodinné politiky

● Spíše důležité ● Velmi důležité ● Nevím ● Spíše Nedůležité ● Zcela Nedůležité

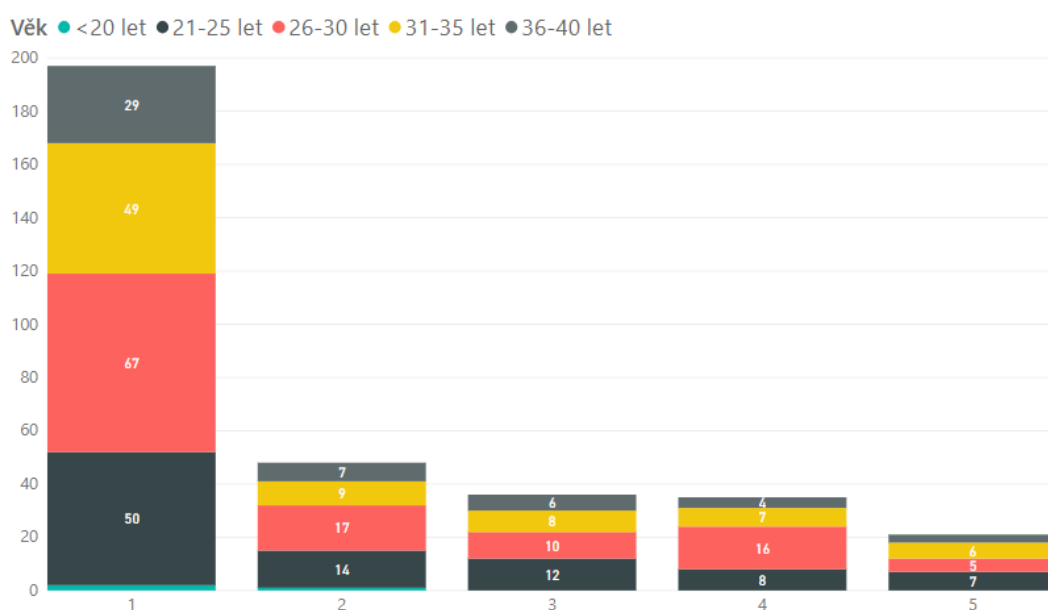
Zdroj: Vlastní zpracování

Na těchto grafech vidíme hodnocení důležitosti jednotlivých nástrojů. Všechny nástroje jsou v nadpoloviční většině hodnoceny jako spíše nebo velmi důležité. Na první pohled jsou patrné rozdíly mezi dávkami testovanými na příjem (přídavky na děti, porodné) a netestovanými (rodičovský příspěvek, peněžitá pomoc v mateřství). Porodné je hodnoceno jako důležitější než přídavky na děti, což potvrzují i výsledky mého ekonometrického modelu. Vnímání těchto nástrojů je podle mého názoru ovlivněno podmíněním jejich čerpání určitou příjmovou hranicí. Naopak PPM a rodičovský příspěvek jsou hodnoceny jako velmi důležité s téměř stejnými výsledky. Jejich podobnost dokládá i příklad Švédska, kde jsou tyto dva nástroje sloučeny do jednoho.

Jejich význam spočívá zejména v náhradě mzdy v období ranného rodičovství. Je zde tedy další případ, kdy sledujeme důležité propojení mezi trhem práce a rodičovstvím. Nastavení těchto nástrojů je důležité pro výši úhrnné míry plodnosti, protože představuje náhradu nákladů obětované příležitosti. Stejným způsobem jsem zkoumal i důležitost nepřímých finančních nástrojů rodinné politiky. Výsledky prezentuji dále v práci.

V současné době probíhá legislativním procesem návrh na zvýšení rodičovského příspěvku na o 80 000 korun. Tento krok je často prezentován jako snaha o zvýšení úhrnné plodnosti. Z mého výzkumu je zřejmé, že přímé finanční nástroje rodinné politiky mají pozitivní vliv, i když samy o sobě poměrně omezený. Současná vládní reprezentace plánuje pokračovat v podpoře rodin zaváděním nových finančních nástroj, jako je například příspěvek na nové auto pro rodiny se třemi a více dětmi. Zástupci opozice by se chtěli spíše soustředit na služby pro rodiny a umožnění snazšího sladění rodinného a pracovního života. Zjišťoval jsem, jak lidé vnímají z hlediska významu pro plánování porazení dítěte současné navýšení rodičovského příspěvku. Hodnocení probíhalo na škále 1 až 5. 1 znamená, že tato změna nemá na rozhodování respondenta vůbec žádný vliv, 5 naopak znamená velký vliv.

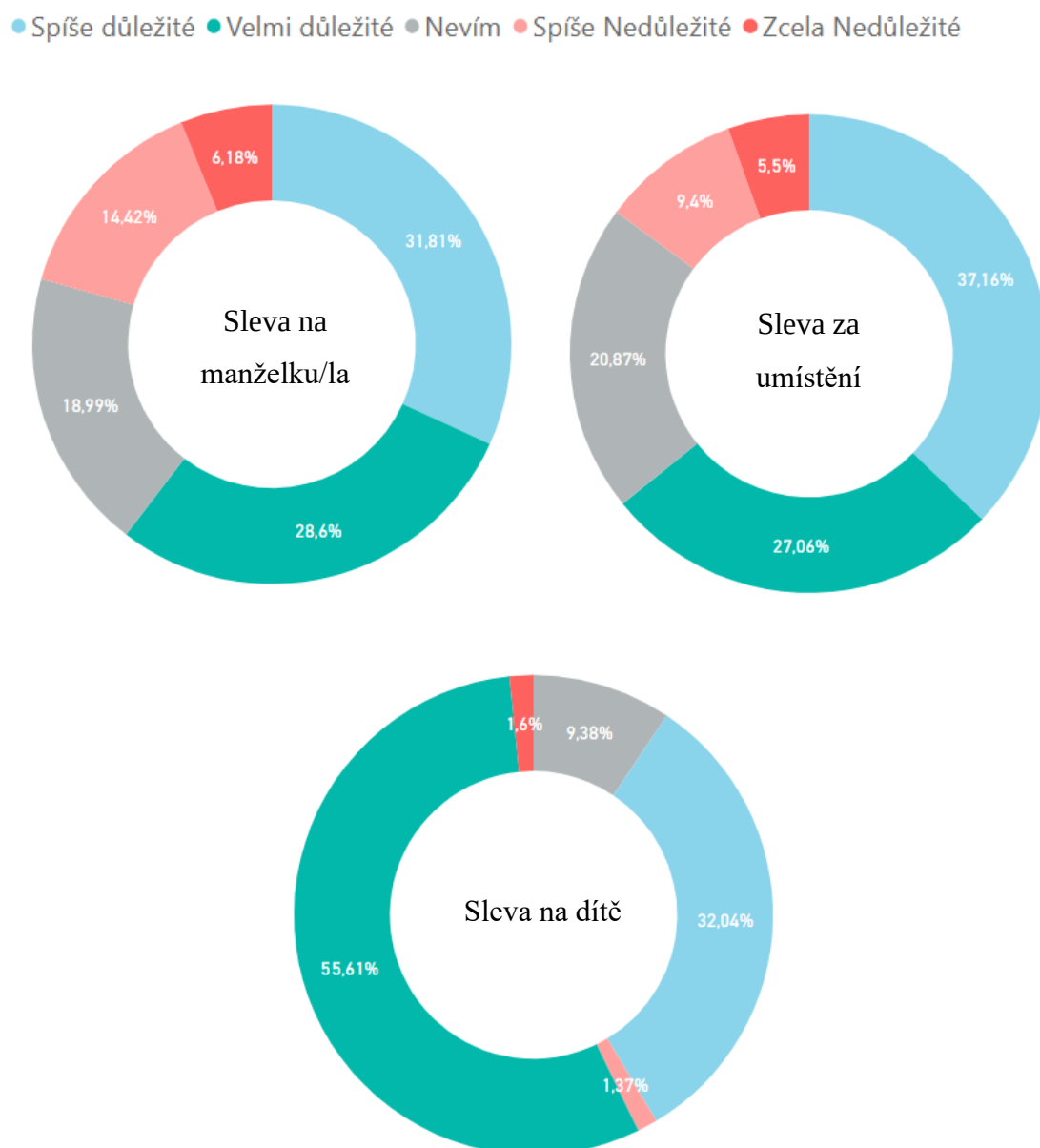
Graf č.17: Vliv zvýšení rodičovského příspěvku na rozhodování od pořízení dítěte podle věku

Zdroj: Vlastní zpracování

Na první pohled je vidět, že pouze pro malou část obyvatel má tento krok význam pro jejich rozhodování o počtu dětí, které mají. Toto navýšení není dostatečně silné, aby ovlivnilo výši úhrnné míry plodnosti. Podle reakcí respondentů v mnoha diskusích spatřovali význam tohoto opatření ve zlepšení jejich stávající finanční situace, nikoliv jako významnou změnu systému, která by měla ovlivnit jejich chování.

Graf č.18: Hodnocení důležitosti nepřímých finančních nástrojů rodinné politiky

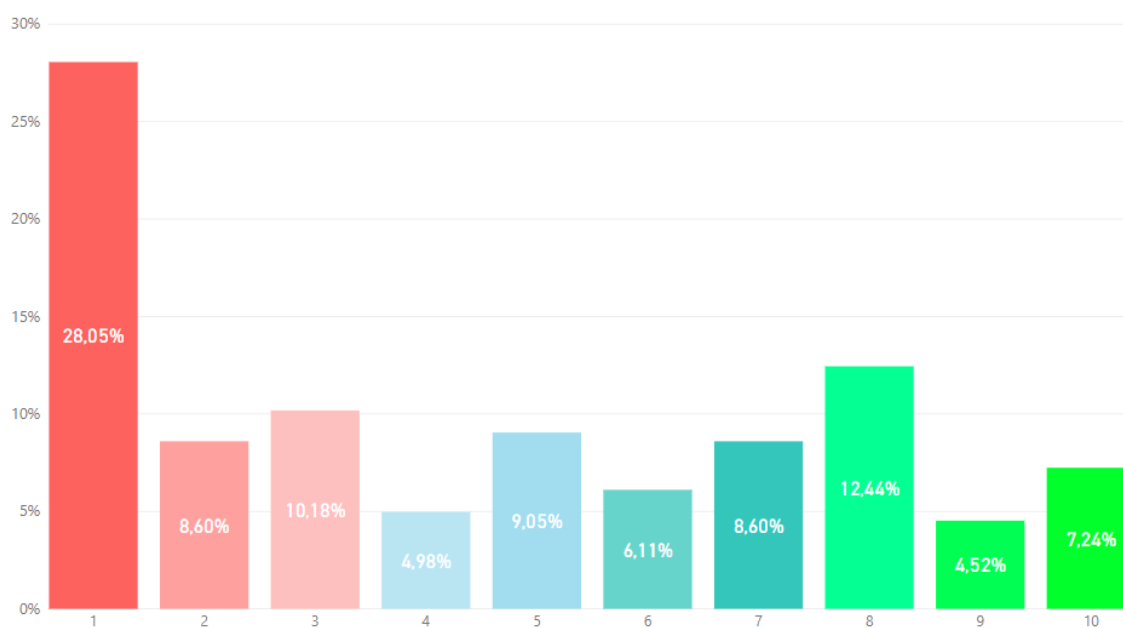
Zdroj: Vlastní zpracování

Nejlépe vnímaný nástroj nepřímé finanční podpory je sleva na dítě. Oproti ostatním není podmíněno dalšími skutečnostmi, jako je určitá výše příjmu, nebo věkem dítěte.

Jako velmi důležitý nástroj je vnímána více než polovinou respondentů. Naproti tomu méně dosažitelné slevy jsou vnímány méně pozitivně. Vliv slevy na manželku vyšel v ekonometrickém modelu jako nesignifikantní, což potvrzují i výsledky dotazníkového průzkumu. V rozporu jsou ale výsledky u nástroje slevy na dítě, zatímco v modelu vyšel jeho vliv negativně, v dotazníku se respondenti vyjadřovali opačně a přikládali mu velkou důležitost. To indikuje skutečnost, že mezi nástroji nepřímé finanční podpory a ukazatelem úhrnné míry plodnosti není přímá souvislost. Tím se potvrzuje neefektivita těchto nástrojů. Přesto, že některé nástroje jsou vnímány jako důležité, nemusí mít přímý vliv na rozhodování lidí o počtu dětí.

Hodnocení významu rodinné politiky pro rozhodování o počtu dětí je komplexní problematikou s mnoha vlivy. Vnímání prostředí, které je nastavením rodinné politiky vytvářeno, je zásadním faktorem efektivity. Proto jsem zkoumal, jak respondenti vnímají rodinnou politiku jako celek. Hodnotili na škále od 1 do 10 míru důležitosti rodinné politiky při rozhodování o pořízení dítěte.

Graf č.19: Vliv rodinné politiky na rozhodování o pořízení dítěte

Zdroj: Vlastní zpracování

Z odpovědí vyplývá, že nastavení rodinné politiky je pro respondenty při rozhodování o počtu dětí spíše nedůležité. 28 procent respondentů považuje rodinnou politiku za zcela nedůležitou. Zbytek je rovnoměrně rozložen mezi jednotlivá bodová ohodnocení. Tyto výsledky potvrzují komplexitu problematiky nízké úhrnné

plodnosti. Rodinná politika sama o sobě tvoří pouze část faktorů, které určují rozhodování lidí o počtu dětí. Proto je důležité, aby byly její nástroje flexibilní a umožnily individualitu v čerpání, tak aby lidé mohli reagovat na měnící se ostatní vlivy. Odpovědi respondentů v tomto dotazníku jsou subjektivními názory, které jsou ale pro účinnost rodinné politiky klíčové. V dotazníku jsem vždy uváděl popis jednotlivých nástrojů a politik tak, aby byl srozumitelný pro needukovaného respondenta. Proto se domnívám, že jsou odpovědi nezkreslené faktorem neinformovanosti. Vzor otázek přikládám jako přílohu č.5 této práce.

Závěr

V této práci jsem se zabýval vztahem mezi rodinnou politikou a reprodukčním chováním lidí. V průběhu vypracovávání, tedy od začátku roku 2019, se ve veřejném prostoru vedla diskuse nad navýšením rodičovského příspěvku. Zároveň byly publikovány zprávy Národní rozpočtové rady, které poukázaly na budoucí ohrožení stability státního rozpočtu kvůli stárnutí populace. Vedle možného řešení v podobě důchodové reformy, je možné tento negativní trend zmírnit pronatalitními politikami, které zajistí do budoucna vyrovnaní věkové struktury obyvatelstva. Zvýšení úhrnné míry plodnosti je deklarováno jako dílčí cíl u celé řady plánovaných nebo již realizovaných opatření. Diskutovaným aspektem je, do jaké míry jsou tato opatření účinná směrem k případnému zvýšení úhrnné míry plodnosti. Současná vládní reprezentace prosazuje cestu navyšování prostředků na nástroje přímé finanční podpory. Proti tomu vystupuje opozice s návrhy investic do rozšiřování dostupnosti předškolní péče. Další možností je propojit oblast rodinné politiky a pracovního trhu. Tato koordinace se v mém průzkumu ukázala jako velmi účinná. Reprodukční chování lidí je velmi komplexní problematika s mnoha proměnnými, z nichž je mnoho neměřitelných a souvisí se sentimentem lidí, který je ovlivněn kulturním prostředím a jejich blízkým okolím. Problematika stárnutí populace není pouze problémem ČR. Stejnému trendu čelí naprostá většina evropských zemí. V této práci rozebírám vedle českého systému i švédský, který byl a je dáván za příklad efektivního nastavení rodinné politiky. Přenastavením systému podpory rodin a pracovního trhu v 30. letech se skutečně Švédsku podařilo významně zvýšit úhrnnou míru plodnosti. V současné době se ale zdá, že toto nastavení přestává účinkovat, a že finanční zátěž, způsobená

vysokou mírou přerozdělení, působí na efektivitu rodinných politik spíše kontraproduktivně. To má za následek pokles úhrnné míry plodnosti. Tento pokles by podle některých sociologů mohl být způsoben vyčerpáním přílivu cizinců, díky kterým se zdála míra plodnosti po dlouhou dobu stále vysoká. Kulturní trendy a změna způsobu života má díky globální společnosti za následek úbytek narozených dětí napříč evropským kontinentem. Pozitivní trend vykazuje Německo, které se rozhodlo problém nízké úhrnné míry plodnosti řešit prostřednictvím rozšíření možností umístění dětí do předškolních zařízení. Univerzální systém, který by zajistil vysokou míru plodnosti neexistuje. Při nastavování rodinné politiky je třeba dbát na aktuální potřeby a trendy. Základním kritériem pro jeho funkčnost je tedy flexibilita.

V druhé části jsem mapoval přehled současného poznání. Typickým rysem těchto výzkumů je, že dochází často k odlišným závěrům ve výsledcích, přístupu i v jejich interpretaci. Toto téma se objevovalo jako součást ekonomické teorie už od jejich počátků. Z počátku se ekonomové obávali příliš vysoké plodnosti, počátku dvacátého století je v souvislosti s prvním a druhým demografickým přechodem už řešen pouze problém s příliš nízkou plodností. První hlubší analýzu reprodukčního chování provedl Gary Becker (1960) který se snažil zařadit děti jako spotřební statek do ekonomické teorie. Na něj navazovali další ekonomové z amerických škol, kteří rozvíjeli tuto ekonomickou teorii v této oblasti. Další významnou teorií v této oblasti byla teorie demografického přechodu, která blíže popisovala změny v reprodukčním chování na základě sociokulturních změn ve společnosti. Výzkumy, které se zabývaly efektivitou prorodinných politik se začaly objevovat v devadesátých letech dvacátého století. Výzkumné práce se zaměřovaly na komparace evropských systémů rodinných politik. Inspirativním výzkumem pro moji práci byl výzkum autorů Gauthier a Hautzius (1997), kteří pomocí regresního modelu odhadovali vliv finančních opatření rodinných politik na míru plodnosti. Ve výsledku jim vyšel pozitivní efekt u všech sledovaných nástrojů, což ve většině případů odpovídá i mému výzkumu. Na druhou stranu zde musím souhlasit s McDonalDEM (2006), který rozporoval interpretaci těchto výsledků. Přesto, že efekt byl pozitivní, tak byl příliš malý. V realitě by potom bylo třeba zvýšit výdaje na finanční nástroje rodinné politiky o desítky procent, aby se projevila nějaká signifikantní změna v úhrnné míře plodnosti. Ke stejným závěrům došel i Kalwij (2010). V závěru navrhuje alternativní řešení v podobě zaměření se na minimalizaci nákladů obětované příležitosti spojené s opuštěním trhu práce,

což souhlasí s výsledky mého dotazníkového šetření, kdy se respondenti chtěli vrátit do práce co nejdříve. Mnoho dalších výzkumných prací potvrzuje mé výsledky o pozitivním vlivu nástrojů rodinné politiky jako celku. (Greulich a Thevénon, 2013; Adsera, 2004; D'Addio a d'Ercole, 2005; Hilgeman a Butts, 2009). Naopak k opačným výsledkům došel Ouedraogo (2017), který zkoumal v celosvětovém měřítku jak pronatalitní, tak i protinatalitní rodinné politiky. U obou objevil negativní efekt na celkovou míru plodnosti. Vysvětluje to silou sociokulturních trendů, která vždy převáží jakoukoliv snahu vlády o změnu. Dle mého názoru toto jeho tvrzení neplatí zcela pro evropské země, kde má stát významný vliv jak na příjmy, tak výdaje lidí, a jeho role je tedy významnější než třeba v rozvojových zemích. Rozvíjí se také nové metody výzkumu zaměřené na bližší zkoumání reprodukčního chování lidí zejména z psychologického a sociologického hlediska. Příkladem toho jsou studie Fent, Diaz a Prskawetz (2013) a Balbo a Mills (2011), kteří odhalují silné propojení mezi strukturou společnosti a efektivitou rodinných politik. Jejich zjištění jsou důležitá pro nastavení a evaluaci nástrojů rodinné politiky. Diskuse na téma efektivity rodinné politiky vzhledem k úhrnné míře plodnosti nemá jasný závěr. Na počátku populačních teorií hleděli ekonomové na společnost jako na celek, postupně se ale pozornost zaměřila na jedince a domácnosti, kteří jsou cílovými subjekty opatření rodinné politiky. Tento mikroekonomický pohled přetrvává dodnes. Většina vědeckých prací, které se zaměřovaly na měření dopadu rodinných politik na míru plodnosti, se shodují na mírném pozitivním vlivu. Liší se však v interpretaci, zatímco některé studie navrhuji navýšení finančních prostředků investovaných do rodinné politiky, pro jiné je efekt příliš malý a investovat do této oblasti se nevyplatí. Pokud jde o nefinanční faktory, shoduje se většina studií na tom, že vyšší a snazší zapojení matek do pracovního procesu a obecně možnost lepšího nastavení rovnováhy mezi rodinným a pracovním životem, má pozitivní dopad na míru plodnosti. Do rozhodování o pořízení dítěte zasahuje množství endogenních ale i exogenních faktorů a rodinná politika je pouze jedním z nich. Důležitou roli hraje i anticipace rodinné politiky jejími adresáty, kteří vnímají svoji sociální a ekonomickou situaci jako celek, spíše než by brali v úvahu zvýšení či snížení jedné dávky. Nejsilnějšími faktory jsou sociologické, způsobené demografickými přechody a změnou stylu života a postavení žen ve společnosti. Rodinné politiky jsou tak často zaměřeny proti těmto sociologickým trendům a snaží se je zmírnit.

Můj vlastní výzkum se skládal ze tří sekcí. V první z nich jsem se věnoval komparaci ČR a Švédska na základě ukazatelů, které jsou relevantní vzhledem k reprodukčnímu chování lidí. Podobný vývoj zaznamenaly obě země u ukazatele úhrnné míry plodnosti. Trend se začal rozcházet až v posledních sedmi letech kdy v ČR úhrnná míra plodnosti rostla, zatímco ve Švédsku klesala. Obě země se liší v podílu výdajů na rodinnou politiku v poměru k HDP. Ve Švédsku je tento podíl dlouhodobě vyšší. Zajímavé výsledky ukazuje komparace struktury těchto výdajů. Zatímco ve Švédsku tvoří nefinanční nástroje asi polovinu všech výdajů, v ČR je to pouze třetina. Největší rozdíly jsem objevil u ukazatelů spojených se slučitelností rodinného a pracovního života. Například využití péče o děti do dvou let je ve Švédsku desetinásobně vyšší. Také zaměstnanost matek s alespoň jedním dítětem mladším 14 let je v ČR o 20 p.b. nižší. Na vyšší flexibilitu švédského trhu práce ukazuje i podíl zkrácených úvazků na celkovém počtu pracovních poměrů žen. V další sekci jsem hodnotil efektivitu nástrojů rodinné politiky v obou zemích pomocí regresní analýzy. Modely pro obě země vyšly v celku jako signifikantní i když jsem objevil možné zkreslení způsobené zejména nízkým počtem pozorování, což vzhledem k délce sledovaného období nebylo možné vyřešit. V modelu pro ČR jsem sledoval jak nástroje přímé, tak i nepřímé finanční podpory. Jako významné politiky byly vyhodnoceny porodné, peněžitá pomoc v mateřství, rodičovský příspěvek a sleva na dítě. Jako nesignifikantní potom vyšly přídavek na dítě a sleva na manželku. Jako nástroje s mírně negativním vlivem se ukázaly porodné a sleva na dítě. U porodného je zřejmé, že jeho výše a omezení jeho vyplácení příjmovou hranicí má dle předpokladů neutrální nebo mírně negativní vliv. U slevy na dítě si tento výsledek vysvětluji jeho nepřímým vztahem s mírou plodnosti, slevy na daních obecně nemají přímý vliv na míru plodnosti kvůli jejich navázání na nutnost mít příjem v určité výši, aby je bylo možné vyčerpat a také to, že neřeší složitou situaci v prvních letech od narození dítěte, ale spíše ulevují rodinám ve vyšším věku dítěte. Nejsilnější pozitivní vliv mají podle mého modelu opatření týkající se období okolo narození potomka, tedy peněžitá pomoc v mateřství a rodičovský příspěvek. Velikost koeficientů u těchto opatření je ale stále poměrně nízká a navýšení investic do těchto nástrojů by muselo být v řádu desítek procent, aby se jejich vliv nakonec viditelně projevil i u parametru úhrnné míry plodnosti. Naproti tomu, silný pozitivní vliv vyšel například u HDP na hlavu. To ukazuje na omezenou účinnost nástrojů rodinné politiky, a naopak na velký význam sentimentu obyvatel směrem k budoucnosti. Ve Švédském modelu jsem zařadil výdaje na přímé finanční nástroje rodinné politiky a výdaje na příspěvek předškolní

péče. Jako statisticky významné vyšly všechny sledované nástroje. Nejsilnější vliv vyšel u rodičovského příspěvku, který je zároveň nejdůležitějším nástrojem v tamním systému. Se zhruba třetinovou velikostí koeficientu ho následovaly nástroje přídavku na dítě a příspěvku na péči o dítě. Celkově se dá říci, že oba modely došly k podobným závěrům směrem k opatřením rodinné politiky. Efektivní nástroje jsou ty, které se zaměřují na snížení nákladů obětované příležitosti spojených s pořízením dítěte a v jeho ranném věku. Stejně tak se jako významné jeví finanční i nefinanční nástroje, které umožňují snazší sladění rodinného a pracovního života. Naopak jako neefektivní se ukazují finanční dávky testované na příjem a nepřímé finanční nástroje. Srovnání na základě ekonometrických modelů ukazuje na účinnější švédský systém rodinné politiky, který je zaměřen na flexibilitu čerpání a sladění rodinného a pracovního života. V poslední sekci praktické části práce jsem se zaměřil na vyhodnocení dotazníkového šetření. V tomto průzkumu jsem zjišťoval názory občanů ČR na jejich preference v nastavení rodinné politiky. Nejvíce preferovanou oblastí bylo sladění rodinného a pracovního života, což je v souladu s předchozím zkoumáním v mé práci i obecně. Tato oblast byla preferována zejména ženami, muži byli téměř indiferentní mezi jmenovanou oblastí, finančními nástroji i institucionálním zajištěním. Dalším výsledkem podporujícím toto zjištění bylo, že respondenti byli spíše nakloněni v období po narození dítěte, se co nejrychleji vrátit zpět do práce, a to ideálně formou zkráceného úvazku. Proti očekáváním se respondenti vyslovovali k typům finančních nástrojů rodinné politiky, kdy preferují nepřímé finanční nástroje před přímými. Domnívám se, že je to způsobeno tradiční šířkou těchto nástrojů v ČR. Z finančních nástrojů byly dle očekávání hodnoceny jako důležité peněžité pomoci v mateřství a rodičovský příspěvek. Přídavky na děti a porodné byly hodnoceny jako méně důležité. To je v souladu s výsledky mého regresního modelu. Z nepřímých finančních nástrojů rodinné politiky považují respondenti za důležitý slevu na manžela/ku. Naopak za méně důležité označují slevu na dítě a slevu za umístění dítěte v předškolním zařízení. Tyto preference zcela neodpovídají mému regresnímu modelu. Je možné, že respondenti hodnotili svou současnou situaci a nevztahovali důležitost tohoto příspěvku k rozhodování o pořízení dítěte. Pokud skutečně dojde k navýšení rodičovského příspěvku, ovlivní to rozhodování o pořízení dalšího dítěte pouze u jedné desetiny respondentů. Rodinnou politiku jako celek považuje za důležitou pro jejich rozhodování o pořízení dítěte jedna čtvrtina respondentů. V celku se dá na základě tohoto šetření říci, že nastavení rodinné politiky má vliv na reprodukční chování lidí, i když poměrně omezený. Oblastí,

na kterou by se měla vláda zaměřit by mělo být flexibilnější nastavení systému tak aby bylo pro rodiče snazší sladit rodinný a pracovní život.

Základním cílem mé práce bylo prokázat pozitivní vliv nástrojů rodinné politiky na úhrnnou míru plodnosti. Použitím regresního modelu se to dle mého názoru podařilo. Ovšem některá opatření byla identifikována jako nevýznamná, a to zejména v případě ČR. Tento závěr může být implikací pro další úpravy rodinné politiky, která by měla podpořit ty nástroje, které se nejen v mé práci ukazují jako efektivní. Podařilo se prokázat vyšší efektivitu srovnatelných nástrojů rodinné politiky ve Švédsku, kde obdobné nástroje mají násobně vyšší vliv na úhrnnou míru plodnosti. Regresní model odhadovaný v této práci se potýká s problémem nedostatku dat, který je způsoben délkou sledovaného období. Přesto se po komparaci jeho závěrů s ostatními podobnými průzkumy domnívám, že je dobrým obrazem reality. Kvůli výše zmíněnému problému jsem se rozhodl rozšířit svůj výzkum o dotazníkové šetření, ve kterém jsem se ověřoval výsledky modelu pomocí názorů respondentů. Zároveň se podařilo identifikovat nástroje české rodinné politiky, které považují respondenti za klíčové. Domnívám se, že práce jako celek naplňuje stanovené cíle.

Další výzkumy v této oblasti by se měly zaměřit na zkoumání politik, které umožňují sladění rodinného a pracovního života. Ideálně exaktně prokázat závislost mezi těmito politikami a reprodukčním chováním obyvatel. Prostor vidím také v širším zkoumání anticipace nástrojů rodinné politiky lidmi. Další zkoumání této tematiky bude nezbytné pro vytvoření dostatečně široké a věrohodné teoretické základny, na základě které budou moci politici formulovat potřebné zákonné úpravy.

Seznam použité literatury

ADSERA, Alicia. Where Are the Babies? Labor Market Conditions and Fertility in Europe. *European Journal of Population / Revue européenne de Démographie*. 2004, 27(1), 1-32. DOI: 10.1007/s10680-010-9222-x. ISSN 0168-6577.

BALBO, Nicoletta a Melinda MILLS. The effects of social capital and social pressure on the intention to have a second or third child in France, Germany, and Bulgaria, 2004–05. *Population Studies* [online]. 2011, **65**(3), 335-351 DOI: 10.1080/00324728.2011.579148. ISSN 0032-4728.

BECKER, Gary S., et al. A Reformulation of the Economic Theory of Fertility. *The Quarterly Journal of Economics*, 1988, 103.1: 1-25.

BECKER, Gary S. An economic analysis of fertility. In: *Demographic and economic change in developer countries*. Columbia University Press, 1960, 209-240

BILLINGSLEY, Sunnee a Tommy FERRARINI. Family Policy and Fertility Intentions in 21 European Countries. *Journal of Marriage and Family*. 2014, 76(2), 428-445. DOI: 10.1111/jomf.12097. ISSN 00222445.

BJÖRKLUND, A. (2006). Does family policy affect fertility?: Lessons from sweden. *Journal of Population Economics*, 19(1), 3-24.

BONGAARTS, John a Tomáš SOBOTKA. A Demographic Explanation for the Recent Rise in European Fertility. *Population and Development Review*. 2012, 38(1), 83-120. DOI: 10.1111/j.1728-4457.2012.00473.x. ISSN 00987921.

CARLSON, Alan C. The failure of Sweden's motherhood experiment: Despite gender equality, fertility is below replacement - except among immigrants. *The Natural Family* [online]. 2018 [cit. 2019-07-20].

CHESNAIS, Jean-Claude. "Fertility, Family, and Social Policy in Contemporary Western Europe." *Population and Development Review*, vol. 22, no. 4, 1996, pp. 729–739.

D'ADIO, A. a Mira D'ERCOLE. Trends and Determinants of Fertility Rates in OECD Countries: The Role of Policies. *Social, employment and migration working papers*. Paris: OECD, 27.

DUVANDER, Ann-Zofie a Mats JOHANSSON. Does Fathers' Care Spill Over? Evaluating Reforms in the Swedish Parental Leave Program. *Feminist Economics* [online]. 2018, 25(2), 67-89. DOI: 10.1080/13545701.2018.1474240. ISSN 1354-5701.

DVOŘÁK, Josef. *VLIV SOCIÁLNÍ POLITIKY NA PORODNOST V JEDNOTLIVÝCH KRAJÍCH ČR*. Praha, 2017. BP. VŠE.

EASTERLIN, R.A; POLLAK, R.A; WACHTER, M.L. Toward a more general economic model of fertility determination – Endogenous preferences and natural fertility. In: Easterlin. R.A. *Population and economic change in developing countries*. Chicago, London. University of Chicago press, 1980, 81-150.

Eurostat: Population, demography, migration, projections [online]. 2019 [cit. 2019-07-18]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/>

EVAN, Tomáš a Pavla VOZÁROVÁ. Influence of women's workforce participation and pensions on total fertility rate: a theoretical and econometric study. *Eurasian Economic Review* [online]. 2018, 8(1), 51-72 [cit. 2019-02-09]. DOI: 10.1007/s40822-017-0074-0. ISSN 1309-422X.

FENT, Thomas, Belinda APARICIO DIAZ a Alexia PRSKAWETZ. Family policies in the context of low fertility and social structure. *Demographic Research*

[online]. 2013, 29, 963-998 [cit. 2019-02-08]. DOI: 10.4054/DemRes.2013.29.37. ISSN 1435-9871.

FERRARINI, Tommy & DUVANDER, Ann-Zofie & Countries, Nordic. Swedish Family Policy controversial reform of a success story. (2009)

FREJKA, Tomas a Stuart GIETEL-BASTEN. Fertility and Family Policies in Central and Eastern Europe after 1990. *Comparative population studies*. 2016, 41(1), 3-56.

GAUTHIER, A. H; HAUTZIUS, Jan. Family Benefits and Fertility: An Econometric Analysis. *Population studies*, 1997, 51.3:295-306

GAUTHIER, A.H. The impact of family policies on fertility in industrialized countries: a review of the literature. *Population res. policy review*, 2007, 26:323-346

HAAS, Linda. Equal parenthood and social policy: a study of parental leave in Sweden. Albany, NY: State University of New York Press, c1992. ISBN 0-7914-0958-9.

HAAS, Linda. Family Policy in Sweden. Indianapolis: Kluwer Academic Publishers-Human Sciences Press, 1996.

HENER, RAINER a Stefan BAUERNSCHUSTER. Does the Expansion of Public Child Care Increase Birth Rates? Evidence from a Low-Fertility Country. Ifo working papers. 2013.

HILGEMAN, Christin a Carter T. BUTTS. Women's employment and fertility: A welfare regime paradox. *Social Science Research*. 2009, **38**(1), 103-117. DOI: 10.1016/j.ssresearch.2008.08.005. ISSN 0049089X.

CHESNAIS, J.-C. The Demographic Transition. Stages, patterns and economic implications. Oxford, Clarendon Press 1992

CHESNAIS, Jean-Claude. "Fertility, Family, and Social Policy in Contemporary Western Europe." *Population and Development Review*, vol. 22, no. 4, 1996, pp. 729–739.

KEARNEY, Melissa. Is There an Effect of Incremental Welfare Benefits on Fertility Behavior? A Look at the Family Cap. *The Journal of Human Resources*, 2004, 39.2: 295-325

KEYNES, John Maynard. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan, 1936.

KALIBOVÁ, K.: Úvod do demografie. Karolinum, 2001, 52 s.

KALIBOVÁ, K., PAVLÍK, Z., VODÁKOVÁ, A.: Demografie (nejen) pro demografy. Sociologické nakladatelství, 2009, 241 s.

KALWIJ, ADRIAAN. "THE IMPACT OF FAMILY POLICY EXPENDITURE ON FERTILITY IN WESTERN EUROPE." *Demography*, vol. 47, no. 2, 2010, pp. 503–519.

KOHLER, Hans-Peter, et al. "The Emergence of Lowest-Low Fertility in Europe during the 1990s." *Population and Development Review*, vol. 28, no. 4, 2002, pp. 641–680. *JSTOR*, www.jstor.org/stable/3092783.

KOCOURKOVÁ, J., KUČERA, M., LOUŽEK M., RABUŠIC, L. Propopulační politika - ano či ne. Praha : CEP, 2002. Sv. 21. ISSN 1213-3299.

KOCOURKOVÁ, Jiřina. Current „Baby boom“ in Czech republic and family policy, *Demografie*, 2008, 50: 240-249

KUČERA, M. Populace České republiky, 1918–1991. Česká demografická Společnost. 1994. Praha, 197 s.

KUČERA, M. Padesát let hodnocení populačního vývoje České republiky. Demografie. 2008. Str. 230-239.

LOUŽEK, Marek. Populační ekonomie. 2004. Dizertační práce. CEP. 80-86547-35-3

MALTHUS, T. R. Esej o principu populace. Přeložil Ivo ŠEBESTÍK. Brno: Zvláštní vydání, 2002. ISBN 80-85436-80-9

MCDONALD, Peter. Low Fertility and the State: The Efficacy of Policy. *Population and development review*. 2006, 32(3), 485-510. DOI: 10.1111/j.1728-4457.2006.00134.x.

MCLANAHAN, Sara S. Diverging Destinies: How Children Are Faring Under the Second Demographic Transition. *Demography*, Nov 2004, roč. 41, č. 4, s. 607-627

MÖNKEDIEK, Bastian a Hilde BRAS. Family Systems and Fertility Intentions: Exploring the Pathways of Influence. *European Journal of Population*. 2018, 34(1), 33-57. DOI: 10.1007/s10680-017-9418-4. ISSN 0168-6577.

MORGAN, Patricia. Family Policy, Family Changes – Sweden, Italy and Britain Compared. London: Civitas, 2006. 148 str. ISBN 1-903386-43-8.

OUEDRAOGO, Abdoulaye, Mehmet S. TOSUN a Jingjing YANG. Fertility and population policy. *Public Sector Economics*. 2018, 42(1), 21-43 [cit. 2019-02-09]. DOI: 10.3326/pse.42.1.2. ISSN 2459-8860

RABUŠIC, L. O současném vývoji manželského a rodinného chování v České Republice. *Demografie*, 1996, 3:173-180

RABUŠIC, Ladislav. Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN isbn80-86429-016.

REHER, David S. "Economic and Social Implications of the Demographic Transition." *Population and Development Review*, vol. 37, 2011, pp. 11–33.

ROT and RUT work. Skatteverket [online]

SCHULTZ, T. P. an economic model of family planning and fertility. *Journal of political economy*, 1969, 77.2:153-180

SORENSEN, Kerstin. *Social Policy Convergence in Norway and Sweden – Does EU Membership Matter?* University of North Carolina at Chapel Hill, 1999

VAN DE KAA, D. Options and Sequences: Europe's Demographic Patterns. *Journal of the Australian Population Association*, 1997, roč. 14, č. 1, s. 1-30

WELLS, Michael a Disa. *Families and Family Policies in Sweden. Handbook of Family Policies Across the Globe* [online]. New York: Springer, 2014, s. 91-108. ISBN 978-1-4614-6771-7

Internetové zdroje a zdroje dat

Finanční podpora rodin s dětmi. 2019. MPSV

Försäkringskassan. 10 days. [online]. 2019. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>

Försäkringskassan. Parental benefits before the child is born. [online]. 2019. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>

Försäkringskassan. Pregnancy benefits. [online]. 2019. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>

Försäkringskassan. Parental benefits. [online]. 2019. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/Forsakringskassan>. Child allowance. [online]. 2019. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>

Information about social security. Försäkringskassan. 2019 Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>

MPSV: Ochrana práv dětí [online]. Odbor rodinné politiky a politiky stárnutí, 2019 [cit. 2019-07-24]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/31622>

NÁRODNÍ KONCEPCE RODINNÉ POLITIKY. 2005. MPSV.

NÁRODNÍ KONCEPCE PODPORY RODIN S DĚTMI. 2008. MPSV.

NÁRODNÍ KONCEPCE RODINNÉ POLITIKY. 2017. MPSV.

OECD (2019), Children Well Being : Education and School Life. Dostupné z: <https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=81206>

OECD (2019), Family benefits public spending (indicator). doi: 10.1787/8e8b3273-en

OECD (2019), Family Database. Dostupné z: <http://www.oecd.org/els/family/database.htm>

OECD (2019), "Fertility", in Society at a Glance 2019: OECD Social Indicators, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9d985dd0-en>.

OECD (2019), Social spending (indicator). doi: 10.1787/7497563b-en

OECD (2019), Tax revenue (indicator). doi: 10.1787/d98b8cf5-en

Peněžitá pomoc v mateřství: Rodičovský příspěvek. Praha: Úřad práce ČR, 2014. ISBN 978-80-87039-37-3.

Pohyb obyvatelstva - Metodika [online]. [cit. 2019-07-18]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/pohyb-obyvatelstva-metodika>

Skolverket, School Law and Regulations [online] [cit. 2019-24-07] Dostupné z: <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/skollagen-och-forordningar>

Výběrové šetření příjmů a životních podmínek domácností EU - SILC. ČSÚ. 2018. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xs/archiv-silc-2018>

Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství. Česká správa sociálního zabezpečení [online]. 2019. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/vyrovnavaci-prispevek-v-tehotenstvi-a-materstvi>

Zákon o nemocenském pojištění 187/2006 Sb., 2019.

Seznam tabulek

Tabulka č.1: Rozdělení čerpání dnů rodičovského příspěvku mezi rodiče ve Švédsku

Tabulka č.2: Čerpání přídatků na dítě ve Švédsku (Měsíčně, a za oba rodiče dohromady)

Tabulka č.3: Srovnání ekvivalentních nástrojů rodinné politiky v ČR a Švédsku

Tabulka č.4: Podíl dětí navštěvujících předškolní zařízení ČR a Švédsku

Tabulka č.5: Modelové proměnné

Tabulka č.6: Popisné charakteristiky pro data použitá v modelu pro ČR

Tabulka č.7: Popisné charakteristiky pro data použitá v modelu pro Švédsko

Tabulka č.8: Výsledky regresního modelu pro ČR a Švédsko

Tabulka č.9: Interpretace odhadů modelů pro ČR a Švédsko

Seznam grafů

Graf č.1: Vývoj úhrnné plodnosti v ČR a ve Švédsku v letech 1993-2018

Graf č.2: Vývoj veřejných sociálních výdajů v poměru k HDP v ČR a Švédsku v letech 1993-2018

Graf č.3: Vývoj výdajů na rodinnou politiku v poměru k HDP v ČR a Švédsku v letech 1993-2015

Graf č.4: Rozklad výdajů na rodinnou politiku v poměru k HDP v ČR a Švédsku v letech 1993-2015

Graf č.5: Zaměstnanost matek s alespoň jedním dítětem mladším 14 let v letech 2002-2014

Graf č.6: Podíl zaměstnaných žen pracujících na zkrácený úvazek vůči všem pracujícím ženám v letech 1993-2018

Graf č.7: Věkové složení respondentů dotazníkového šetření

Graf č.8: Geografické rozložení respondentů dotazníkového šetření

Graf č.9: Rozložení respondentů dotazníkového šetření podle rodinného stavu

Graf č.10: Rozložení respondentů dotazníkového šetření podle počtu dětí

Graf č.11: Rozložení respondentů dotazníkového šetření podle pracovního statusu

Graf č.12: Rozložení respondentů dotazníkového šetření podle příjmu domácností

Graf č.13: Preference oblastí rodinné politiky

Graf č.14: Návrat do práce v prvních letech po narození dítěte

Graf č.15: Preference finančních nástrojů rodinné politiky podle pracovního statusu

Graf č.16: Hodnocení důležitosti přímých finančních nástrojů rodinné politik

Graf č.17: Vliv zvýšení rodičovského příspěvku na rozhodování od pořízení dítěte podle věku

Graf č.18: Hodnocení důležitosti nepřímých finančních nástrojů rodinné politiky

Graf č.19: Vliv rodinné politiky na rozhodování o pořízení dítěte

Přílohy

Příloha č.1- přehled výzkumu vlivu rodinné politiky na porodnost

Table 5 Comparison of results of cross-national studies

		Gauthier and Hatzius (1997)	Adsera (2004)	D'Addio and Mira d'Ercole (2005)	Hilgeman and Butts (2009)	Kalwi (2010)	Present study
Explained variable		Or 3 and more children separately)	Total fertility rates	Total fertility rates	Achieved fertility at age 18–45	Timing of birth	Total fertility rates
Country and period—methodology		22 OECD countries 1970–1990—Panel data methods	28 OECD countries 1960–1997—Panel data methods	16 OECD countries 1980–1999—Panel data methods	20 OECD countries, 1995–2000 waves of European or World Value Surveys—cross-sectional multilevel approach	16 European countries—Event history analysis Information on individual fertility history from the European Social Survey 2004	OECD countries 1982–2007—Panel data methods
Childcare provisions	Enrolment rates				Positive	Not included	Positive
	Spending per child	–	–	–	–	No effect	Positive
Leave entitlements	Spending per child (all leave included)	–	–	–	–	Positive	No significant effect
	Payment rate of maternity leave	Negative but statistically insignificant	–	Positive	Not significant	–	–
	Duration	Positive but statistically insignificant	Positive	Negative	Negative	Not included	Positive
Financial transfer		Positive	–	Positive	–	No effect	No effect
							Positive

Příloha č.2- Vývoj výše nástrojů rodinné politiky

Výše přídatků na dítě 1993-2019

Rok	Kategorie		Výše příspěvku
1993	0-6/6-10/10-15/15-26		1020/1130/1360/1470 jednorázově
1994-1995	0-6/6-10/10-15/15-26		340/380/450/490 Kč měsíčně
1996	Snížená (0.14)	0-6/6-10/10-15/15-26	191/202/242/266 Kč měsíčně
	Základní (0.28)	0-6/6-10/10-15/15-26	369/409/484/532 Kč měsíčně
	Zvýšená (0.32)	0-6/6-10/10-15/15-26	422/467/553/608 Kč měsíčně
1997	Snížená (0.14)	0-6/6-10/10-15/15-26	207/230/272/290 Kč měsíčně
	Základní (0.28)	0-6/6-10/10-15/15-26	414/459/543/596 Kč měsíčně
	Zvýšená (0.32)	0-6/6-10/10-15/15-26	474/525/621/686 Kč měsíčně
1998	Základní (0.14)	0-6/6-10/10-15/15-26	218/242/287/315 Kč měsíčně
	Zvýšená (0.27)	0-6/6-10/10-15/15-26	436/484/574/630 Kč měsíčně
1999-2000	Snížená (0.14)	0-6/6-10/10-15/15-26	224/249/295/323 Kč měsíčně
	Základní (0.28)	0-6/6-10/10-15/15-26	448/498/591/647 Kč měsíčně
	Zvýšená (0.32)	0-6/6-10/10-15/15-26	512/570/675/739 Kč měsíčně
2001	Snížená (0.14)	0-6/6-10/10-15/15-26	237/265/312/343 Kč měsíčně
	Základní (0.28)	0-6/6-10/10-15/15-26	473/539/623/686 Kč měsíčně
	Zvýšená (0.32)	0-6/6-10/10-15/15-26	541/605/714/784 Kč měsíčně
2002-2005	Snížená (0.14)	0-6/6-10/10-15/15-26	241/269/318/349 Kč měsíčně
	Základní (0.28)	0-6/6-10/10-15/15-26	482/538/636/697 Kč měsíčně
	Zvýšená (0.32)	0-6/6-10/10-15/15-26	550/614/726/797 Kč měsíčně
2006	Snížená (0.14)	0-6/6-10/10-15/15-26	245/273/323/354 Kč měsíčně
	Základní (0.28)	0-6/6-10/10-15/15-26	490/546/647/708 Kč měsíčně
	Zvýšená (0.32)	0-6/6-10/10-15/15-26	560/624/739/810 Kč měsíčně
2007-2017	-	0-6/6-15/15-26	500/610/700 Kč měsíčně
2018-2019	-	0-6/6-15/15-26	500 (800)/610(910)/700(1000) Kč měsíčně

Zdroj: Vlastní zpracování, Sbírky zákonů ČR

Výše rodičovského příspěvku 1993-2019

Rok	Výše přídatku	
1993 1. pol.	1 200 Kč měsíčně	
1993 2. pol.	1 360 Kč měsíčně	
1994	1 500 Kč měsíčně	
1995	1 740 Kč měsíčně	
1996	1 848 Kč měsíčně	
1997	2 222 Kč měsíčně	
1998-1999	2 343 Kč měsíčně	
2000-2001	2 409 Kč měsíčně	
2002-2003	2 552 Kč měsíčně	
2004	3 573 Kč měsíčně	
2005	3 634 Kč měsíčně	
2006	7 852 Kč měsíčně	
2007-2019	Dva roky	11 400 Kč měsíčně
	Tři roky	7 600 Kč měsíčně
	Čtyři roky	3 800 Kč měsíčně

Zdroj: Vlastní zpracování, Sbírky zákonů ČR

Od roku 2018 vstoupila v platnost úprava umožňující rychlejší čerpání rodičovského příspěvku. Nově je Možné celou částku vyčerpat do 6 měsíců. Limitem jeho měsíční výše ale zůstává 70 % vyměřovacího základu vztaženého k předchozí mzdě.

Výše porodného mezi roky

Rok	Počet dětí	Výše porodného
1996	1/2/3+	5280/21120/84480 Kč
1997	1/2/3+	5920/23680/94720 Kč
1998	1/2/3+	6240/26960/99840 Kč
2000	1/2/3+	6400/25600/102400 Kč
2001	1/2/3+	6760/27040/107160 Kč
2002-2004	1/2/3+	8450/42250/211250 Kč
2005	1/2/3+	8600/43000/215000 Kč
2006-2007	1/2/3+	17500/43750/218750 Kč
2008-2011	Bez tohoto kritéria	13 000 Kč
2012-2015	-	13000 Kč
2015-2019	První/druhé/více najednou	13000/10000/23000 Kč

Zdroj: Vlastní zpracování, Sbírky zákonů ČR

Příloha č.3- Testy kvality ekonometrických modelů

Český model

Breusch-Paganův test heteroskedasticity -

Nulová hypotéza: není zde heteroskedasticita

Testovací statistika: LM = 8,29197

s p-hodnotou = $P(\text{Chí-kvadrát}(11) > 8,29197) = 0,686936$

LM test pro autokorelaci až do řádu 1 -

Nulová hypotéza: žádná autokorelace

Testovací statistika: LMF = 0,7259

s p-hodnotou = $P(F(1, 10) > 0,7259) = 0,414154$

Test normality reziduí -

Nulová hypotéza: chyby jsou normálně rozdělené

Testovací statistika: Chí-kvadrát (2) = 0,341288

s p-hodnotou = 0,843122

Švédský model

Breusch-Paganův test heteroskedasticity -

Nulová hypotéza: není zde heteroskedasticita

Testovací statistika: LM = 14,9657

s p-hodnotou = $P(\text{Chí-kvadrát}(8) > 14,9657) = 0,0598158$

LM test pro autokorelaci až do řádu 1 -

Nulová hypotéza: žádná autokorelace

Testovací statistika: LMF = 2,08535

s p-hodnotou = $P(F(1, 12) > 2,08535) = 0,174316$

Test normality reziduí -

Nulová hypotéza: chyby jsou normálně rozdělené

Testovací statistika: Chí-kvadrát (2) = 1,90976

s p-hodnotou = 0,384859

Příloha č.4- Zajímavé vztahy z dotazníkového šetření

Tyto vztahy byly odhadnuty pomocí metod DZD společností se kterou jsem spolupracoval při sbírání respondentů

9. Jaký typ rodinné politiky pokládáte za důležitější?

- odpověď' **Nepřímá finanční podpora (Slevy na dani):**
 - **1.6x** větší pravděpodobnost při odpovědi **Porodné=Zcela nedůležité** na otázku *12. Jak byste ze svého pohledu na následující stupnici ohodnotil/a tyto přímé finanční nástroje rodinné politiky z hlediska důležitosti?*

10. Jakou z následujících možností byste po narození dítěte preferovali?

- odpověď' **Setrvání doma s dítětem po co nejdelší dobu.:**
 - **1.9x** větší pravděpodobnost při odpovědi **4 a více** na otázku *5. Počet dětí:*

11. Byl/a jste někdy příjemcem některé z následujících dávek/příspěvků?

- odpověď' **Ne, nikdy jsem žádnou z těchto dávek nepobíral/a:**
 - **1.9x** větší pravděpodobnost při odpovědi **méně než 20 let** na otázku *2. Věk:*
 - **1.8x** větší pravděpodobnost při odpovědi **Student/ka** na otázku *7. Pracovní status:*
 - **1.7x** větší pravděpodobnost při odpovědi **Žádné** na otázku *5. Počet dětí:*
- odpověď' **Peněžitá pomoc v mateřství (Obvykle začíná 6–8 týdnů před porodem a trvá 28 týdnů u jednoho dítěte. Její výše se počítá jako 70% denního vyměřovacího základu):**
 - **2.5x** větší pravděpodobnost při odpovědi **Na rodičovské dovolené** na otázku *7. Pracovní status:*
 - **2.5x** větší pravděpodobnost při odpovědi **4 a více** na otázku *5. Počet dětí:*
- odpověď' **Rodičovský příspěvek (Navazuje na peněžitou pomoc v mateřství. Od roku 2020 se bude čerpat 300 000 CZK):**
 - **2.8x** větší pravděpodobnost při odpovědi **Na rodičovské dovolené** na otázku *7. Pracovní status:*

12. Jak byste ze svého pohledu na následující stupnici ohodnotil/a tyto přímé finanční nástroje rodinné politiky z hlediska důležitosti?

- odpověď' **Peněžitá pomoc v mateřství=Velmi důležité:**
 - **1.5x** větší pravděpodobnost při odpovědi **5** na otázku *16. Ovlivnilo (by) Vás aktuální zvýšení rodičovského příspěvku o 80 000 CZK při rozhodování o pořízení dítěte?*

16. Ovlivnilo (by) Vás aktuální zvýšení rodičovského příspěvku o 80 000 CZK při rozhodování o pořízení dítěte?

- odpověď' **1:**
 - **1.7x** větší pravděpodobnost při odpovědi **1** na otázku *15. Jak důležitá je pro Vás rodinná politika státu při rozhodování o pořízení dítěte?*

Příloha č.5- Použitý dotazník

1. Pohlaví:

- ☐ Muž
☐ Žena

2. Věk:

- ☐ 21-25 let ☐ 26-30 let ☐ 31-35 let ☐ 36-40 let ☐ 41-45 let ☐ 46-50 let
☐ méně než 20 let ☐ více než 50 let

3. Bydliště:

- ☐ Jihočeský kraj ☐ Jihomoravský kraj ☐ Královéhradecký kraj ☐ Liberecký kraj
☐ Moravskoslezský kraj ☐ Olomoucký kraj ☐ Pardubický kraj ☐ Plzeňský kraj
Praha ☐ Středočeský kraj ☐ Ústecký kraj ☐ Vysočina ☐ Zlínský kraj

4. Rodinný stav:

- ☐ Jiný ☐ Svobodný/ná ☐ V partnerském nesezdaném svazku ☐ Ženatý/Vdaná

5. Počet dětí:

- ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 a více ☐ Žádné

6. Jaký je čistý měsíční příjem Vaší domácnosti?

- ☐ 20 000 CZK-30 000 CZK ☐ 30 000 CZK-40 000 CZK ☐ 40 000 CZK-50 000 CZK ☐ 50 000 CZK-60 000 CZK ☐ 60 000 CZK-70 000 CZK ☐ 70 000 CZK-80 000 CZK ☐ méně než 20 000 CZK ☐ více než 80 000 CZK

7. Pracovní status:

- ☐ Na rodičovské dovolené ☐ Nezaměstnaný/ná ☐ Podnikatel/OSVČ ☐ Student/ka
☐ Zaměstnanec

8. Jaká oblast podpory rodin s dětmi je pro rodinu podle Vás nejzásadnější?

- ☐ Institucionální zajištění (dostatek škol a školek, poradenské služby)
☐ Nástroje finanční podpory (Příspěvky na děti, porodné, rodičovský příspěvek, slevy na dani)

- ☐ Sladění rodinného a pracovního života (podpora zkrácených úvazků, možnost brzkého návratu do práce apod.)

9. Jaký typ rodinné politiky pokládáte za důležitější?

- ☐ Nepřímá finanční podpora (Slevy na dani)
☐ Přímá finanční podpora (Příspěvky a přídavky)

10. Jakou z následujících možností byste po narození dítěte preferovali?

- ☐ Možnost rychlého návratu do práce formou plného úvazku.
☐ Možnost rychlého návratu do práce formou zkráceného úvazku.
☐ Setrvání doma s dítětem po co nejdelší dobu.

11. Byl/a jste někdy příjemcem některé z následujících dávek/příspěvků?

- ☐ Ne, nikdy jsem žádnou z těchto dávek nepobíral/a
☐ Peněžitá pomoc v mateřství (Obvykle začíná 6-8 týdnů před porodem a trvá 28 týdnů u jednoho dítěte. Její výše se počítá jako 70% denního vyměřovacího základu)
☐ Porodné (Jednorázová dávka při narození dítěte. Pouze pro rodiče s příjmem do 2,7 násobku životního minima
☐ Přídavky na děti (Měsíční dávka podle věku dítěte. Pouze pro rodiče s příjmem do 2,7 násobku životního minima.)
☐ Rodičovský příspěvek (Navazuje na peněžitou pomoc v mateřství. Od roku 2020 se bude čerpat 300 000 CZK)

12. Jak byste ze svého pohledu na následující stupnici ohodnotil/a tyto přímé finanční nástroje rodinné politiky z hlediska důležitosti?

- ☐ Peněžitá pomoc v mateřství=Nevím ☐ Peněžitá pomoc v mateřství=Spíše důležité
☐ Peněžitá pomoc v mateřství=Velmi důležité ☐ Porodné=Nevím ☐ Porodné=Spíše důležité
☐ Porodné=Spíše nedůležité ☐ Porodné=Velmi důležité ☐ Porodné=Zcela nedůležité
☐ Přídavky na děti=Nevím ☐ Přídavky na děti=Spíše důležité ☐ Přídavky na děti=Spíše nedůležité
☐ Přídavky na děti=Velmi důležité ☐ Přídavky na děti=Zcela nedůležité
☐ Rodičovský příspěvek=Nevím ☐ Rodičovský příspěvek=Spíše důležité
☐ Rodičovský příspěvek=Spíše nedůležité ☐ Rodičovský příspěvek=Velmi důležité

13. Uplatňoval/a jste někdy nějakou z následujících daňových slev?

- ☐ Daňové zvýhodnění na vyživované dítě (15 204 CZK na první dítě)
☐ Ne, nikdy jsem žádnou z těchto slev neuplatňoval/a
☐ Sleva na dani za umístění dítěte v předškolním zařízení (maximálně 13 350 CZK)
☐ Sleva na manžela/manželku (24 840 CZK)

14. Jak byste ze svého pohledu na následující stupnici ohodnotil/a tyto nepřímé finanční nástroje rodinné politiky z hlediska jejich důležitosti?

☐ Daňové zvýhodnění na vyživované dítě=Nevím ☐ Daňové zvýhodnění na vyživované dítě=Spíše důležité ☐ Daňové zvýhodnění na vyživované dítě=Velmi důležité ☐ Sleva na dani za umístění dítěte v předškolním zařízení=Nevím ☐ Sleva na dani za umístění dítěte v předškolním zařízení=Spíše důležité ☐ Sleva na dani za umístění dítěte v předškolním zařízení=Spíše nedůležité ☐ Sleva na dani za umístění dítěte v předškolním zařízení=Velmi důležité ☐ Sleva na dani za umístění dítěte v předškolním zařízení=Zcela nedůležité ☐ Sleva na manžela/manželku=Nevím ☐ Sleva na manžela/manželku=Spíše důležité ☐ Sleva na manžela/manželku=Spíše nedůležité ☐ Sleva na manžela/manželku=Velmi důležité ☐ Sleva na manžela/manželku=Zcela nedůležité

15. Jak důležitá je pro Vás rodinná politika státu při rozhodování o pořízení dítěte?

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10

16. Ovlivnilo (by) Vás aktuální zvýšení rodičovského příspěvku o 80 000 CZK při rozhodování o pořízení dítěte?

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5